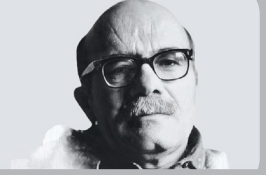

KE

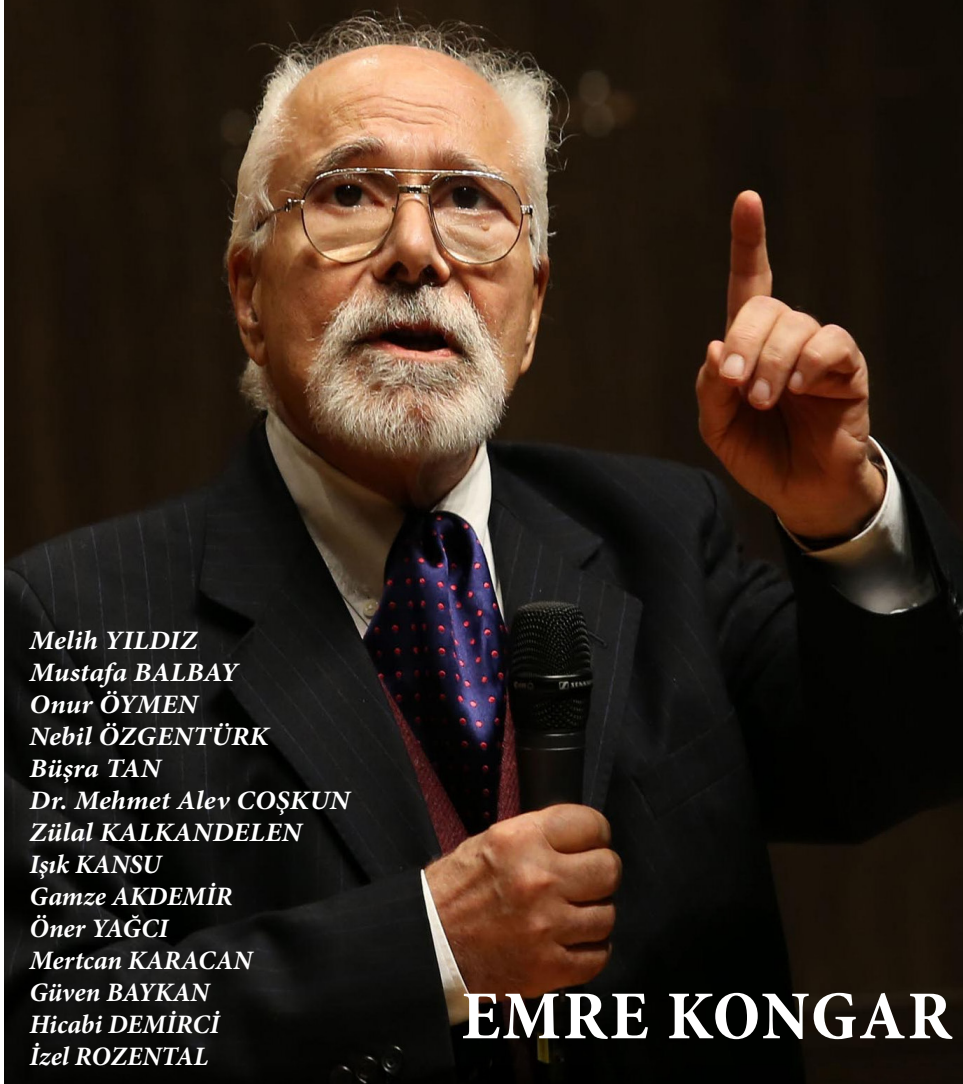

KARTAL BELEDİYESİ EDEBİYAT KÜLTÜR SANAT DERGİSİ - YIL: 2026 / SAYI: 37

CEYHUN ATUF KANSU

Eren AYSAN
Metin TURAN
Orhan TÜLEYLİOĞLU
Mehmet SAYDUR
Prof. Dr. Üstün DÖKMEK
Cem KESER
A. Celal BİNZET
Ali GENCE
Abdullah EZİK

Melih YILDIZ
Mustafa BALBAY
Onur ÖYMEN
Nebil ÖZGENTÜRK
Büşra TAN
Dr. Mehmet Alev COŞKUN
Zülal KALKANDELEN
IŞık KANSU
Gamze AKDEMİR
 ner YAĞCI
Mertcan KARACAN
Güven BAYKAN
Hicabi DEMİRCI
İzel ROZENTAL

EMRE KONGAR

G lgemizin Yarısı
Türker AYYILDIZ

Albert Camus'nün Türkiye
Ziyareti
Ertuğrul AYDIN

"Yeşilçam! Konuş Dinliyorum"
Taner ALP

G lgemin Kemiği
Duygu TAYLAN

37

 cretsizdir!

KE 37

2026/1-Sayı:37

Kartal Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi
Gökhan Yüksel
Kartal Belediye Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni
Melih Yıldız

Yazı İşleri Müdürü
Deniz Şahin
Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Dergi Editörü
Serkan Türk

Kapak Fotoğrafı
Vedat Arık

Yazışma Adresi
Çarşı Mahallesi Enis Akaygen Sok. N:9 Yakacık-Kartal/İstanbul

Telefon
0(216) 280 6800

Yayın Kurulu
İsmail Biçer
Abdullah Ezik
Gamze Güller
Mertcan Karacan

KE Dergisinde yayımlanan tüm eserlerin sorumluluğu yazarına aittir. KE Dergisinde yayımlanan yazılardan kaynak belirtmek koşuluyla alıntı yapmak serbesttir.

Eserlerinizi Göndereceğiniz Elektronik Posta
kedergisi@gmail.com

KARTAL
BELEDİYESİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

CEYHUN ATUF KANSU'DAN EMRE KONGAR'A TÜRKİYE AYDINLIĞI / Gökhan YÜKSEL • 4

GÖLGEMİZİN YARISI / Türker AYYILDIZ • 5

İKİ DUDAĞININ ARASINA KURULAN SALINCAK / Bekir DADIR • 10

ALBERT CAMUS'NÜN TÜRKİYE ZİYARETİ / Ertuğrul AYDIN • 12

TATYANA YA DA KALDIRIMLAR / Bircan ÇELİK • 15

EMRE KONGAR • 16

EMRE KONGAR İLE SÖYLEŞİ / Melih YILDIZ • 17

GEÇMİŞTEN GELECEĞE EMRE KONGAR / Mustafa BALBAY • 23

ÖRNEK AYDIN, ÖRNEK ARKADAŞ EMRE KONGAR / Onur ÖYMEN • 25

EMRE KONGAR'IN HAYAT VE DÜŞÜNCE ŞIKLIĞI / Nebil ÖZGENTÜRK • 27

BİR BABANIN EBEVEYNLİK MANİFESTOSU: KIZLARIMA MEKTUPLAR / Büşra TAN • 30

EMRE KONGAR / Dr. Mehmet Alev COŞKUN • 33

85 YAŞINDA BİR TOPLUMBİLİM ÖĞRENCİSİ! / Zülal KALKANDELEN • 34

EMRE KONGAR'IN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ / Işık KANSU • 37

ANIT YAPITLARLA GELECEĞE YOL ALAN AYDIN: PROF. DR. EMRE KONGAR / Gamze AKDEMİR • 39

BAŞKA BİR İNSAN OLMAK VE HAYAT YAŞADIĞIMA DEĞDİ! DEMEK İÇİN... / Öner YAĞCI • 44

EMRE KONGAR'IN PERİŞAN SEVGİLİSİ: İSTANBUL / Mertcan KARACAN • 49

EVE GİREN BİR AKIL, ELDE KALAN BİR VİCDAN / Güven BAYKAN • 51

AKLANMA / Zeki BOSTAN • 54

DERİN MİZAHIN USTASI ALPER CANIGÜZ İLE SON KİTABI ÖRÜMCEK BURGACI EKSENİNDE KONUŞTUK /

Çimen ERENGEZGİN • 55

BİR TADIM GECESİ / Hicran ASLAN • 58

KOMANDOKARA I. FASİKÜL-AMA DÖNEBİLİR Mİ GÖĞE DEĞMİR BİRİ / Harun ATAK • 59

“YEŞİLÇAM! KONUŞ DİNLIYORUM” / Taner ALP • 61

BABALAR SONUNDA MUTLAKA KAZANIR / Emre OCAKLI • 63

BÜYÜ / Seçil HİDAYET • 65

SERAY ŞAHİNER İLE SÖYLEŞİ / Fırat BAYTAK • 66

CEYHUN ATUF KANSU • 70

CEYHUN DEDE'NİN ÖĞÜDÜ / Eren AYSAN • 71

KANSU'DA, ATATÜRK, TAMAMLANMAMIŞ CUMHURİYET VE HALK BİLİNCİ / Metin TURAN • 75

CEYHUN ATUF KANSU'NUN ŞİİRLERİYLE BİLGİYE YOLCULUK “BEN OZANIM, ÖLMEM!” / Orhan TÜLEYLİOĞLU • 80

CEYHUN ATUF KANSU'NUN İSMAİL HAKKI TONGUÇ'LU ANILARI / Mehmet SAYDUR • 84

BİR HALK BİLGESİ: CEYHUN ATUF KANSU / Prof. Dr. Üstün DÖKMEN • 88

GÖKYÜZÜNÜN İZİNDE BİR ŞAİR: CEYHUN ATUF KANSU / Cem KESER • 89

CUMHURİYETİN İŞİĞİ: CEYHUN ATUF KANSU / A. Celal BİNZET • 93

CEYHUN ATUF KANSU'NUN ŞİİRLERİNDE ÇOCUK: MASUMİYET, UMUT VE TOPLUMSAL SORUMLULUK / Ali GENÇE • 96

ANADOLU'NUN ŞİİRLE YAZILAN VİCDANI: CEYHUN ATUF KANSU / Abdullah EZİK • 99

KASIM ZİYARETİ / Niels HAV • 102

İZ / Osman ÖZENBAŞ • 103

GÖLGEMİN KEMİĞİ / Duygu TAYLAN • 104

AYNALAR / Almula TÜREDİ • 105

AYAK/KABI SÖZLÜĞÜ / Sevecen TUNÇ • 109

Kitaplar Arasında • 111

CEYHUN ATUF KANSU'DAN EMRE KONGAR'A TÜRKİYE AYDINLIĞI

GÖKHAN YÜKSEL

KARTAL BELEDİYE BAŞKANI

Değerli edebiyatseverler; iki aylık periyotlarla sizlere ulaştırdığımız edebiyat, kültür, sanat dergimiz *KE*'nin 37'nci sayısı, aynı zamanda yılın ilk sayısı...

Geçmiş sayılarda izlediğimiz anlayış doğrultusunda, “ana dosya” ve “ek dosya” eksenli çalışmalarımız bu yıl da devam edecektir.

Sayımızın “ana dosya” konuğu; akademisyen, yazar, toplum bilimci, kültür ve düşünce insanı, Cumhuriyet değerlerinin ve devrimlerinin yılmaz neferi, ülkemizin aydınlık yüzü **Emre KONGAR**.

Bugüne kadar sayısız esere imza atarak ülkemiz aydınlanmasında büyük rol oynayan KONGAR, 1959 yılında Şişli Terakki Lisesinden, 1963 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümünden, 1966 yılında Michigan Üniversitesinden mezun olur. 1967 yılında Hacettepe Üniversitesinde Sosyal Çalışma Yüksek Okulunu kurduktan sonra, 1981'de “Atatürk ve Devrim Kuramları” adlı takdim teziyle Hacettepe Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine profesörlük ünvanı verilir. Nisan 1992'de Kültür Bakanlığı Müsteşarlığına atanarak 1995 yılı sonuna kadar bu görevi sürdürmüştür. 1996 yılının başında Federal Almanya tarafından Üstün Hizmet Madalyası Büyük Liyakat Haçı'yla, İtalya tarafından Commendatore Madalyası'yla, Polonya tarafından Commemorator Nişanı'yla ödüllendirilen ve eserleriyle daha nice ödüllere değer görülmüş olan Emre KONGAR, Cumhuriyet gazetesinde yazmaya ve ülkemizin gelecek aydınlık günleri için toplumla buluşmalarına ve çalışmalarına devam etmektedir.

“Ek dosya” konduğumuz Cumhuriyet aydınlığının şiir ve yazın dünyamızdaki temsilcilerinden **Ceyhun ATUF KANSU**.

Bir tıp hekimi olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapmış olan KANSU, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya çıkan “memleket edebiyatı” geleneğini bağımsız bir şekilde sürdürmüştür. İlk şiiri 1938 yılında, Gazi Lisesi dergisi olan Filiz'de yayımlanır. İlk eserleri, henüz İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğrenimini sürdürürken okurla buluşur. Doğa, çocuk ve yurt sevgisi temaları taşıyan *Bir Çocuk Bahçesi* (1941), *Bağbozumu Sofrası* (1944) bunlar arasındadır. Birçok dergide de yazı ve şiirleri yayımlanmıştır. Şiir anlayışını “Şiir, insan olarak bireyin kişisel birikimini sözcüklerle topluma taşıyan bir sanattır. Şiirden beklenen, bireylerle arasındaki duygu, duyarlık iletişimini sağlaması; bireyden gelen duyarlık birikimi bildiriye, herkesi ortak etmesidir. Şiir bu ortak duyarlılıkta, bireyin tarih içindeki yerini, davranışını, tutumunu, bakış açısını anlatmalıdır. Bu, bireyle birlikte yaşanan bir toplum-tarih kesitini anlatmak, çağı anlatmak demektir,” ifadesiyle açığa vuran Ceyhun Atuf KANSU, pırıl pırıl şiirleri ve yazılarıyla, ardında aydınlık bir bahçe bırakarak 10 Mart 1978'de yaşama veda etmiştir.

Önümüzdeki sayıda buluşmak üzere; sağlık, huzur, edebiyat ve sanat dolu günler diliyorum.

GÖLGEMİZİN YARISI

Türker AYYILDIZ

Yaz günü kapı, pencere açık. Arka sokaktan torpil sesleri çoğaldıkça çatılardan güvercinler havalanıyor. Sürü hâlinde *hış hış* kanat sesleri.

Evimiz iki katlı. Biz üst kattayız, dedemler aşağıda. Bahçemiz yemyeşil. Kavak, kayısı, elma, armut. Dedem elmanın hastalandığını söylüyor epeydir. Kafasını kaldırıp durmadan ağaca bakıyor. Baharda epeyce budandı, koca bir fil gibi avluya devrildi. Yarasına ilaç sürüp naylona sardılar.

“Gölgemizin yarısı gitti,” diye sızlanıyor babaannem. Başörtüsünün ucunu usulca gözlerine götürüyor.

Avludaki eski ev kerpiçten; yazları serin, kışları sıcak. Kireç badanası sakız gibi. Bir yanında ahır, bir yanında samanlık. Baş belası bir ineğimiz var. Yirmi beş kilo süt verir, bir ayağıyla vurur, devirir. Hollanda’dan getirmiş devlet. Bizim kara sığırlar gibi ağırbaşlı değil, bildiğin şımarık. Babaannem *Sarı* koymuş adını.

Sarı sabahtan sürüye katılır, akşama kadar çobanda. Sürü dağılınca sokağın başından böğürmeye başlar. Hayat kapısı açılır, sallana sallana, arada kafasını, boynuzunu sallaya sallaya ahıra yürür. Babaannem ve babamdan gayrısına eyvallahı yok. Bahçede de kimseyi istemez. Ne insan ne de başka mahlukat.

Daha öğle olmadan her yanım ter. Yapacak bir meşgale düşündükçe sıkılıyorum. Kimseye görünmeden tandıra insem. Saklı yerinden sapanı bulsam. İki üç kat naylona sardım yaz başı. Lakin babaannem aşağıda. Bir oraya bir buraya girip çıkıyor. Elinde ya bir tepsi ya bir leğen. Arada kediyle, bazen tavukla konuşuyor.

Sapanı yasak ettiler, kuş vurmak günah. Babaanneme göre yaz, kış hep yavruda kuşlar. Yavruda değilse kuluçkada. Şuncağız et için, bu günaha girilmez. Vurulana değil, yuvada kalana acıyor. Üstelik dün fena bozduk arayı. Şeytana uydum, üç paralık ettim kendimi. Unutmuş gibi yapıyor ama bence hemen unutulacak kabahat değil.

Geçen gün kasabada *Kaymakamlık Kupası* maçları başladı. Güya dostluk turnuvası, ilk maçtan kafalar yarıldı, kollar kırıldı. Tüm köyler katılmış, herkeste bir iddia. O gün kimin maçı varsa hoparlörden anons ediyor belediye.

Sokaktan seyyar satıcılar geçerken görmüş. Herkesi tanır, herkesle konuşur. Avludan seslendi. Ne duruyorsun dedi, kalk, buzluğa su koy. İlk anlamadım, babamın kooperatiften aldığı kollu yayığı gösterdi. Yine anlamadım. Evde, inek var, yoğurt var, Ziraat’tan alınmış yayık var. Bir de kafası çalışan torun olsa.

Kollu yayığı iyice yıka, güneşte beklesin, kurusun. Yoğurdu çıkar, kaymağını ayır. Üç Kulhü oku, bir Elham. Her şey ölçüsü ölçüsüne, yukarıda Allah var. Bir ayran oldu, üstü beş parmak köpük. Bir bardak ona bir bardak bana. El arabasına yükledik. Biri kırılır diye iki de su bardağı. Bardakları çalkalamak için beşlik bidonda su.

Bardağı *on lira* ne eksik ne de fazla. Buz gibi ayran, buz gibi yayık. Bir içen bir daha içiyor, kimse bardak durulansın bile istemiyor. Bıyıkların kenarı hep bembeyaz. Kimse ötekenden tiksiniyor, onun içtiği bardaktan içmem demiyor.

Nasıl olduğunu anlamadan ayran tükendi.

Neredeyse uçarak eve geldim. Ceplerimdeki tüm tomarı kirazın altındaki sedire serdim. Babaannem çıkıp geldi yanıma, bir bana bir paraya baktı. Gözlerinde sımsıcak bir gülüş. Aferin oğluma, dedi. Sonra ilk kazancımızı bölüştürmeye başladı.

Bir pay ona, bir pay bana, bir pay *Sarı*'ya, bir pay babama.

Suratım ekşidi. Her şey tamam da *Sarı* nereden çıktı? İnek onun, kahır onun, süt onun, yoğurt onun. Aklımda deli sorular, kaderime razı olup payıma uzandım. Aklına bir şey gelmiş gibi benden önce davrandı. “Bu kadar para üstünde taşınmaz. Ne zaman lazım olursa gel al,” dedi. Elbet kabul ettim. Kabul etmeyip de ne yapacağım.

Maçların ikinci günü, ortalık sanki daha kalabalık. Yine erkenden yayığın başına geçtim. Babaannemin talimatıyla her şeyi iki katına çıkardım, yoğurdu, suyu, buzdu. Yayığın kolunu çevirmekten dermanım kalmadı. Onluk plastik bidona aktarıp buzunu kattıktan sonra ağzını sıkıca kapadık. Güneş ayranı ekşitmesin diye ıslak bezle iyice sardık, sarmaladık.

Yedek buz, yedek bardak. Bulaşık leğeni, kurulama bezi. “Hiçbirini kaybetme sakın,” diye üç-dört kere tembihledi.

Ayakkabı boyasıyla mukavva kâğıda “*Yayık Ayran 10 lira*” yazdım. On lira ne ki emek, alın teri. Kasaba stadında müşteri velinimet. Kara kara adamlar, kimi köylü, kimi kasabalı. Hakeme sövenler, birbirine girenler. Daha ilk maç bitmeden ayran tükendi. “Kalmadı mı,” dediler, “Kalmadı,” dedim. “Şansına küs, yarın yine buradayız.” Cebim para tıka basa dolu. Elimde el arabası, boş kaplar, bardaklar şingır şingır.

Azrail'in İsmet'in evini geçtim ki, şeytan durdurdu. Üç Kulhü, bir Elham okudum. Şeytan bu ya, inat etti de gitmedi. İnekle sen bir misin lan, dedi. Güneşin altında onca emeği o mu çekiyor. Ayran diye bağırmaktan sesin kısıldı. Hem *Sarı* onun ineği değil ki, pay onun olsun. İneği kim aldı? Baban aldı. Aklını başına devşir, o anaysa, sen de oğulsun. Bu sıcakta bunca yolu tangır tungur geçmek kolay mı? Çok değil, bir tırnak alıver be oğlum! Bak gör ruhu bile duymayacak.

Elim *elliye* gitti, şeytan *yüzü* gösterdi.

El arabasını süre süre avluyu geçtim. Sedirde kurulmuş patik örüyor. Yakın gözlüğünün üstünden sımsıcak baktı. Hepsini satmışsın, dedi. Yanına vardım, yüzü ay gibi.

Bir pay ona, bir pay bana, bir pay ineğe, bir pay oğluna. Sonra durdu, yüzü bulutlanıp duruldu.

Bu para eksik, kop bir bak yollara, belli ki birazı düşmüş cebinden.

Gerisin geri koştum. Azrail'in İsmet'in orda arka cebimden alıp ön cebime koydum. Stada kadar yürüdüm, gerçekten düşürmüş gibi üzüldüm. Yanımdan at arabaları geçti, üstümden güvercinler uçtu.

Avluya girdiğimde küçük evde namaza durmuştu. Selam verdi, seccadeyi topladı. Yüzüme bakmıyordu, alındım. “Buldun mu?” dedi? Buldum dedim. Uzattım, gıcır gıcır bir yüzlük. Param üstünde Ata’m kaşını çatmış, belki her şeyin farkında.

Bugün hiç karşısına çıkamadım diye düşünürken aşağıdan sesleniyor. Dünden kalma bir mesafe var aramızda. Ya da bana öyle geliyor. Varıp yanına dikildim. Daha ne duruyorsun, öğlen oldu, dedi. Sesi küs gibi ama ortaklık bozulmamış, içime müjdelere doğdu. Dolaba su konulacak, el arabası yıkanacak, iki tur yayık yapılacak. Her şeye razıyım, iki de olur üç de.

Babaannem eski bir çadırdan bozma brandayı sermiş. Sedirin üstü yastık yorganla dolu. Tüm yüklük inmiş aşağıya. Bir gün, bir dakika boş durmaz. İş olunca yumuş da çok. Şunu al, şunu ver. Eyvah diyorum, eyvah ki ne eyvah. Bunların hepsi dikişlerinden sökülecek, içlerindeki yünler brandaya serilecek. Yunacak, çamaşır telinde kuruyacak. Belki saatlerce iğdeden yapma değneklerle çırpılacak. Yavrum, diyecek iç çeker gibi, benim gözlerim seçmiyor. Benim derken e harfi uzakacak, geçen zamana, yaşlılığa bir sitemmiş, Tanrı’ya bir duaymış gibi gökyüzüne yükselecek.

Avludaki *karakovandan* fırlayan arılar vızır vızır. Muhacir camisinin hoparlörü yine vakitsiz çalıştı. Hocadan önce melodik bazı sesler, bazı cızırtılar çıkarır. Ardından müezzin selaya hicazdan girişti. Hüzün, çağrı ve uhrevilik doldu her yer. Sokakta bağrıışan çocuklar, daldaki serçeler sustu. İçeri doğru seslenmeme kalmadan babaannem eşiğe çömeldi. Elini çenesinin altında bağlayıp tüm duayı büyük bir dikkat ve sabırla dinleyecek. Sonra dış kapıda toplaşacaklar öteki kadınlarla, vefat eden kişi kadınsa yıkamasında hazır bulunacaklar.

Avlunun kapısı gıcırtyla açıldı. Başında kasketi, ceketinin cebinde gazetesiyle dedem geldi çarşıdan. Yüzünde bir üzüntü, bir keder. Sanki nefesini eve kadar tutmuş da burada salınmış gibi “*Orloncu canına kıymış,*” dedi. Babaannem üç dört kez dizine vurdu.

Onlar yemeğe oturmuşken tandıra giriyorum. Işık yok, hüzmeler var. Zulasından çıkardığım emanet çorabın içinde şimdi. Sağdan, soldan bakıyorum, belli oluyor mu diye. Yok, yerini bilmemsem ben bile anlamam.

Köşe başlarında avratlar fis fis konuşuyor. *Kız anam* gözleri iyice görmez olmuş. Doktor çaresi yok demiş, bu böyle olacak. Allah’ın işine karışılır mı? Öyle uygun görmüş yüce Mevla.

Fısıltıları, karaltıları ardımda kasabanın dışına çıktım. Ekinler biçilmiş, her taraf sarı toz. Biçerdöverin bıraktığı tanelere konuyor kuşlar. Evler bitti. Kıraç yılanları güneşin altında her adıma çöreklenmiş. Cırcır böcekleri, kesekli tarlalar. Çoban koyunları salmış, itleri dizinin dibinde. Sıcaktan dilleri bir karış dışarıda. Cesaretim de avcılığım da buraya kadarmış.

Kös kös geri dönüyorum, kan ter içinde, ağızım dilim kurumuş. Asfalt yoldan stada gelen köylülerin tezahüratları duyuluyor. Kamyonetlerin kasası, traktörlerin römorkları tıka basa taraf tar dolu.

Kasabanın girişinde dereye bağlanan bir kötü kanal var. Kışın boz boz akar, yazın kurur, kurbağalara yatak olur. Mahallenin plastiği, çöpü burada. Kırmızı toprağıyla, insan eli değmiş tepelikler. Elimde sahtiyan sapan, cebimde çakıl taşları. Tepeliklerden birine çöküyorum.

Çok geçmeden bir bisikletli yanımda duruyor. Yeni almış belli, gıcır gıcır *Bisan*. İki aynasıyla kocaman bir geyiğe benziyor. Önde de arkada da dinamosu var. Burada ne yaptığımı soruyor, selamsız. Allah’ın tepeciği, kimseye bir zararım yok. Kaşları çatık, bakışları manalı. Gözü sürekli elimdeki sapanda.

Bisikleti dengeye koyup yanıma sokuluyor. Kuş mu vuruyorsun yoksa? Yok, diyorum, kuşu kim bulmuş da ben vuracağım. Öylesine oturuyorum. Kanalin karşısındaki yapıyı gösteriyor. Camı penceresi yok, kaba bina. İki katlı, daha bitmeden kapının üzerine *Maşallah* yazmışlar. Kelimeleri eze eze konuşuyor,

“Şimdi şu çatıya konsalar, ne güzel olur değil mi?”

İçimden bir ses ulan topukla, kaç diyor. İçimdekini dinlemekten bile korkuyorum. Yerimden kalkmaya davranmışken, ansızın kulağıma yapışıyor. Allah kazadan, beladan korusun derler. Bela dediğin geldi çattı işte. Bela değil, muhannet.

“Bırak ulan kulağımı,” diyorum sesim ipince. “Bıraksana oğlum...”

“Şimdi şu çatıya konsalar,” diye yineliyor. Daha da sıkıyor. Üstü başı leş gibi ter. Bir taraftar konvoyu daha geçiyor asfalttan, davullar, zurnalar.

“Bırak oğlum, kulağımı. Bıraksana ulan! Ananı...!”

Hepten kuduruyor küfrü duyunca. Alnının çatında bir damar bir şişip bir iniyor. Pişmanım, birden çıkıverdi ağzımdan. Özür diliyorum, analara sövülmez. Sövülmez de niye sövdün şerefsizin evladı, diye öteki elindeki tespihi başıma vuruyor.

Muhannet bir an boş bulununca bisikletine tekme atıp kulağımı kurtarıyorum ellerinden. Devrilsin kanala düşsün soykası. Bisiklet şangır şungur yuvarlanıyor. Aynalar yamuluyor ama tam düşmüyor. Can havliyle kaçıyorum kanal boyu, elimdeki sapanı çoktan fırlattım attım, her şey onun yüzünden.

Bisikleti doğrultup sürmeye başlıyor. Ben önde, o arkada. Peşimde durmadan pedal basıyor.

Sıra sıra muhacir evlerini geçip avluya giriyorum canhıraş. Babaannem ayağını uzatmış, yün çırpıyor. Ne ağlayacak ne de meramımı anlatacak nefesim var. Sırtını dayadığı sedirin altına giriyorum. Nefesini tut, hıçkırma, ağlama.

Bahçe kapısı açık bırakmasam belki çekip gidecek. Babaannem kimden kaçtın demeden kapıda beliriyor. Bir torpil daha patladı, kuşlar havalandı. Komşu çamaşır kaynatmak için ateş yakmış, kesif bir lastik kokusu. Babaannem değneği bir kaldırıp bir indiriyor yünlerin üstüne. Bunu yaparken ıslığa benzeyen sesler çıkıyor. Bisikletli beliriyor:

“O çocuk sizin avluya mı girdi?”

Babaannem önce duymazdan geliyor.

“Hangi çocuk? Yok evladım, kör olayım *çocuk mocuk* gelmedi.”

Dışarıdaki ikna olmuyor. Eliyle kara saçını düzeltip, alnındaki teri siliyor. Yok, yok buraya girdi, adım kadar eminim. Adının Mümin Ali olduğunu o an öğreniyorum.

Babaannem doğruluyor yerinden. Dilinde duaya benzer kelimeler. Yün kokusu, ağaçtaki serçelerin cıvıltısı. Fısıltıyla ses etmememi tembihliyor, sesi dingin. Dalağım şişmiş, kulaklarım yangın içinde. Kim bu herif, ne istiyor benden? Dizleri uyuşmuş, seke seke dış kapıya varıyor.

“Yok oğlum, bize gelen giden yok. Hayırdır ne bu hâl. Kan ter içinde kalmışsın mübarek gün?”

Sesindeki şefkate inanasım gelmiyor. Sok adamı içeri, yetmedi yerimi de söyle. Öteki, bisikletin üzerinden sağa sola başını kaldırıp avluya bakmaya çalışıyor. Sanki bir keseğin yanından havalanıp uçacak kuş.

“Gel,” diyor adama, “sen yabancı mısın? Annen ahretliğim sayılır. Gir içeri bak, gözlerinle gör. Bak yeni yayıkta ayran yaptım, bir soluklan. Bir terin soğusun. Ne oldu canım! Ölümlü kalımlı dünya, koca adamsın. Gel hele! Otur sedire.”

Bıyıklı ikna olmuş gibi. Ayran kimin umurunda, girip içeri bakacak. Şikâyetini, derdini sunacak. Bisikleti dış kapıya dayıyor. Sağına soluna baka baka, ayaklarını yere sürte sürte altına saklandığım sedire oturuyor.

Benim yaptığım ayrandan veriyor Mümin Ali'ye. Tanrı misafiri, otursun, soluklansın. Öfkesi dinsel diye havadan, sudan konuşuyor. Bir yandan da *çuıft çıııft* çırpıyor yünleri. Her vuruşunda sarı ipince bir toz bulutu kalkıyor.

“Yahu,” diyor sedirdeki, “borç harç bir ev yapayım dedim. Daha içine girmeden kiremitler paramparça. Mahallenin sıpasında bir sapan sevdası. Kırmadık kiremit bırakmadılar.”

“Cahil işte çocuklar, sen idare etmesini bileceksin. Çocukla çocuk olunmaz. Hem bak elinden bir kaza çıkar. Yıllarca vicdan azabı çekersin. Çocuğun vebali zor. Hem atasının, anasının zoruna gider. Ne olursa olsun. Kendine, sinirine hâkim olacaksın.”

“Yahu! O değil, bir de anama sövdü edepsiz.”

Sedirin altında onları dinliyorum. Dünkü olaydan sonra bu sapan meselesi hiç olmadı. Bu işin içinden nasıl çıkarım bilemiyorum.

Babaannem doğruluyor yerinden. Ayran boşunu alıp bir daha dolduruyor. Adamın hesabı nereden baksan yirmi lira. Buz gibi ayran, buz gibi yayık. Emek, alın teri, Sarı'nın bile hoşuna gitmez bu!

Adam bir solukta içip bardağı uzatıyor. Ne teşekkür ne bir dua. Savuşup gidecek hiçbir şey olmamış gibi. Babaannemin elinde içdeden bir değnek. Kim bilir kaç yıl yün dövmüş var bu bileklerle. Misafirliğin bittiğinden bıyıklının haberi yok.

Bir iniyor, bir kalkıyor değnek. Enseye, böğrüne, dizlerine. Kaçıp gitse ya, kaçıp kurtulsa dayaktan. Kaçmıyor. Elini kafasına siper edip ayran boşuna bakıyor. Usul adımlarla, hak ettiğini hazmederek. Avluyu çıkınca bitiyor merasim. Bisikletine atlayıp pedallara asılıyor.

Sürünerek çıkıyorum saklandığım yerden, sızlayarak, dizine sarılıyorum. Dün şeytana uymasam, bu bela olmazdı. Hiçbir şey demiyor, usulca eğilip başımdan öpüyor.

İKİ DUDAĞININ ARASINA KURULAN SALINCAK

Bekir DADIR

Valizin içine kıyafetleriyle birlikte geçmişini, çaresizliklerini, yenilgilerini, kendi eliyle büyütüp yine kendi eliyle öldürdüğü saydam umutlarını koymuştu. İçine almadıkları, aldıklarının silik birer yanığıydı. Bozguna uğramış, sonra yeniden galibiyet için kendini savaşa hazırlayan bir hâli vardı gözlerinin. Yolculuğa çıkmış olmanın onu kendi içinde bir yolculuğa çıkarmayacağına; ayaklarının yerinde saydığına, gündüzün geceye, gecenin gündüze döneceğine emin olduğu kadar emindi. Hangi rüyadan, hangi çiçeklerle bezenmiş hayalden düştüğünü hep düşünmüş, sonundaysa gerçekliğin iğnesiyle kendini patlatmıştı.

Sesinde; susturulan tüm çocukların çığı, kötülükle başı okşanmış hayvanların buğulu gözleri, iyilikle yoğrulmamış tüm yaşamların dünyaya düşmüş gölgeleri vardı.

Konuşması; ölüme alışık olan coğrafyalarda bir panayır kuruyor, gülmeyi unutan çocukları iki dudağının arasına kurduğu salıncakta sallandırıyor.

Susması; çocuğunun cansız bedenini kucagında taşıyan bölünmüşlüğü, eksilmişliğin yeryüzündeki yansıması olan bir annenin ağına karışıp nehirlerle doğru yol alıyordu.

Bedenine hücum eden işsizliğin orduları son altı ayda artık ruhunu da sarmış, işgal edecek başka yer kalmadıklarını anladıklarında oralara çadırlarını kurup, ateşi de çoktan yakmışlardı. Bunca sene okumanın verdiği hezimetten yeni kurtulduğunu anladığı sıralarda bir de üstüne iş bulamama ve iş görüşmelerinde patronların önüne sürdüğü özgeçmişinden çok bedeninde hissettiği gözleri midelerini ağzına getirmeye yetmişti. Üniversitenin ilk senesi âşık olduğu, hemen sonrasında yurttan ayrılıp yanına taşındığı, neredeyse her gece koynuna girdiği ve başını göğsüne yaslayarak türlü hayaller kurduğu adam tam da bu kötü zamanlarda onu kapı dışarı etmişti. İçinde güven namına hiçbir kırıntı kalmamıştı. Çaresizlik bedenini, yürüdüğü yolları büsbütün sarmış, çaresizlik tarafından sonsuz bir girdabın içine yukarıdan bırakılmıştı.

Kendisini, kendinden başka kimsenin bilmediği sokaklara, caddelere, insanlara, özlemlere götürecek ve içinde toplu uykunun hâkim olduğu, biçimsiz hayallerle süslenen otobüs, perona yaklaşmıştı. Valiziyle birlikte dudağının kıyısında su içen serçeleri de çekerek otobüse bindi. Cama tüneyen yüzüne uzun uzun baktı. Uzun bir kırılmışlığı resmeden ressamın tuvalinde en az kullandığı renki teninin rengi. Kaşlarıyla yanağı arasında hâlen anlamını çözemediği terk edilmişliğin kırıntılarını saklıyor, yanağına düşen damlaları avucunda toplayıp serçelere ayırıyordu. Yüzünde, yıllardır annesinin heybesinde sakladığı o hiç dinmeyecek pişmanlık vardı.

Otobüs, ağır ağır perondan çıkarken, diline zincir takan bir şehri ardında bıraktığı için içinde tarif edilemez bir sevinci saklıyor, otobüsteki insanların sessizliğiyle bu duyguyu daha da derine gömüyordu.

Bu kadar senenin sonunda baba evinden çıktığı gibi geri dönemezdi. Dönmek de istemiyordu. Babasının “Olsun kızım, gel, burada sana bir şeyler ayarlarız. Bulamasak da oturursun dizimizin dibinde,” sözleri kulağında çınlaya çınlaya gözyaşlarına dönüşüyordu. Bu cümlelerin gerçekliğinin olmadığını, olsa bile babasının küçük iğnelemelerinden kaçamayacağını adı kadar iyi biliyordu. Annesinin komşularıyla yaptığı dedikodular arasında çay servisi yapmak, tepsiyi uzatırken bu kadınların gözlerinde okuduğu yargılamalara, “cık cık”lara maruz kalmak istemiyordu. Hepsinin ağzının payını vererek onları susturamayacağını biliyor, kendinde bu gücü bulsa da annesinin yüzündeki utanca sebep olmak istemiyordu.

Kapanmayan yaralarına nehirlerin sularını ve güneşin aydınlattığı odaları merhem yapıyor, mutfak masalarında yitirilen kahvaltılarını ve çocukluğundan beri arkasına düşüp her seferinde elinin tersiyle ittiği o sonsuz sevgiyle kapatmaya çalışıyor, beceremiyordu. Bir şeylere ve bir yere geri dönmek tanrıların olmadığı zamanlara kadar uzanıyordu.

Geri dönmek: hiç gitmediği yerden insanın kendine renksiz zarflar içinde boş mektuplar atmasına benziyordu.

Saçlarının düştüğü omuzlarında kadınlar, çaresiz saksılar içinde, solmuş çiçekleri yaşatmak için toprağı gözyaşlarıyla suluyor; erkekler, içindeki çocuğu her geçen gün doğdukları toprakların kuyusunun derinliklerine gömüyorlardı. Yüzüne siper ettiği camdan türlü türlü ağaçların büyük bir hızla yanından geçtiğini görüyor, ağaçları, avucunun içine alıp dallarında yuva yapan kuşları teninde saklamak, onları kesilmiş bir bilekten akan kan gibi dünyanın karanlığından kurtarmak istiyordu. Gözleri, ağaçların hızına daha fazla dayanamayarak evrenin önüne çekilen bir perde gibi kapanmıştı.

Uyku, yolu; yol, yanağında kuruyan yaşı bitirmişti.

Muavin, derin bir gücünmişlikle yolun sonunun geldiğini söylüyor, ağzında biriktirdiği lakırdıyı şoförün gözleri önünde çekinmeden çıkarıyor, yüzüne umursamaz bir gülümseme yerleştiriyordu.

Evrenin bütün suçlarıyla beraber şehrin üzerini örten gecenin ışıksızlığı gökten silinmiş, şehir, kaypak masalların ülkesi hâline dönüşmüştü. Otobüsten indi. Valizini aldı. Sürükledi. Otogardan çıktı. “İnsan bulunduğu yerin şeklini almış” kendisini bekleyen yeni şekillere gölgesini arayan bir şaşkınlıkla tek tek sarıldı.

ALBERT CAMUS'NÜN TÜRKİYE ZİYARETİ

Ertuğrul AYDIN

“Bizi en katlanılmaz acılarımızdan kurtaran şey, mutsuzluk içinde olduğumuzu algılamayan başkaları için yeterince yalnız sayılmadığımız, terk edilmiş ve yalnız olma duygusudur.”

Albert Camus

Albert Camus, 1958 yılında Yunanistan'a yaptığı seyahat programı içinde bir gününü de Türkiye için ayırmıştır. 12 Haziran 1958'de deniz yoluyla Rodos Adası'ndan Marmaris'e gelen Albert Camus, Marmaris'te bir gece konakladıktan sonra, tekrar Yunanistan'a, Simi Adası'na dönmüştür.

Albert Camus, ölümünden iki yıl önce, Türkiye'ye/Marmaris'e geldiği güne ait notları, 1935'ten 1959'a kadar tuttuğu “günlük” metinleri arasında yer almıştır. Bu notlar, Marmaris'e ait gözlemler, yazara çocukluğunun Oran şehrindeki izlenimleri çağrıştırmaları ve 1950'lerin sonlarındaki Marmaris'e dair somut bilgilendirmeleri vermesi bakımından önemlidir.

Albert Camus'nün, 9 Haziran 1958'den 1 Temmuz 1958'e kadar süren yirmi üç günlük Yunanistan seyahati, bir anlamda, daha önceki 26 Nisan-16 Mayıs 1955 tarihleri arasında yirmi gün süren ilk seyahatinin devamı gibidir. Albert Camus, Atina merkezli ve Mikonos Adası ağırlıklı geçen ilk seyahatini, ikinci seyahatinde kısa süreli Atina ve Yunan adaları ağırlıklı tamamlayıcı bir rotayla sürdürmüştür. Albert Camus, bu rotaya ayrıca kısa süreli bir Marmaris seyahati de eklemiştir.

Albert Camus, 12 Haziran 1958 tarihli günlük notlarında Marmaris seyahati ile ilgili şu satırlara yer vermiştir: “On beşte Türk limanı Marmaris'e hareket. On yedide varış. Ortasında demir attığımız koy güzel, ama iç karartıcı. Uzaktaki kasaba yoksul görünüyor. Yavaş yavaş nüfusun iskeleye toplandığını görüyoruz. Tekneye Türk polisleri ve gümrük memurları geliyor. Gerekli işlemleri yerine getirmek için boş konuşmalar. Sonra, bizi izleyen bir yoksul çocuk kalabalığıyla çevrelendiğimiz karaya çıkış. Sefil bir çocuk kalabalığı etrafımızı sarıp peşimizi bırakmıyor. Sokakların, evlerin yoksulluğu, terk edilmişliği yüreğimizi o kadar daraltıyor ki, daha fazla beklemeden tekneye dönüyoruz. Akşam yemeğinden sonra görevliler yine geliyor. Yeniden bitmek tükenmek bilmeyen boş konuşmalar (hiçbir Batı dili konuşmuyorlar), bitmek bilmiyor. Pasaportlara el koydular. Onları sabah altıda geri alacakmışız. Kaptan protesto ediyor. Aslında onları yarın sabah bizim gidip almamız gerekecek.”

Albert Camus'nün günlük notlarında yer alan o günün Marmaris'inin ve Türkiye izlenimlerinin kötümser ve kısmen olumsuz olduğu söylenebilir. Bu kötümserliğin arka planında, yazarın çocukluğunu geçirdiği Cezayir'in Oran şehrinde yaşadığı hayat şartları, zorluk ve sıkıntılar olabilir. Çünkü Marmaris, Albert Camus'ye çocukluğunun geçtiği Oran şehrinin o günlerdeki yoksulluğunu, evlerin bakımsızlığını hatırlatmıştır. Albert Camus'nün yazarlık hayatının merkezindeki Oran şehri, *Yabancı* ve *Veba* gibi öne çıkan roman metinleri ile diğer pek çok kitabının da mekânı, olay örgüsünün geçtiği yerdir. Bu yönüyle yazarı besleyen Oran şehri, bilinçaltında açtığı yaralar ve problemler bakımından olumsuz bir şehirdir. 1958 yılı yazında Marmaris, Albert Camus'de bir travmayı, bir geriye dönüşü canlandırmıştır. Bu yüzden de ruh hâli Marmaris'ten bir an önce uzaklaşmak istemesine yol açmıştır. Böylece, Türkiye seyahati ve Marmaris, orta yaşın üstündeki Albert Camus'ya pek de iyi gelmemiştir. Pasaport sorgusu-bürokrasi de Albert Camus'nün Türkiye izlenimlerindeki olumsuzluğa yansıyan bir diğer ayrıntı olmuştur.

13 Haziran 1958 sabahı saat yedide Marmaris'ten ayrılan Albert Camus, buradan Yunanistan'ın Simi Adası'na gitmiştir. Albert Camus, o güne ait notlarında şu satırları kaleme almıştır: "Saat yedide hareket. On birde Simi Adası'ndayız. Hayranlık uyandıran Yunan temizliği. En yoksul evler tertemiz kireçlenmiş, süslenmiş. Türklerin bu halkı o kadar uzun bir süre egemenliği altına alması inanılmaz ve isyan ettirici bir şey. Deniz banyosu. Ama klostrofobi şiddetleniyor. Geri kalan her şey harika. Saat on beşte Kos'a gitmek üzere yola çıkıyoruz." 1958 yazının bir bölümünü, Yunan adaları ve koylarını gezmeye ayıran Albert Camus, Simi ve Kos Adaları gezi notlarında/günlüklerinde de Türkiye hakkında olumsuz düşüneceğimiz kanaatlere varmaktadır. Nitekim 13 Haziran tarihli "Kos" Adası günlüğünde geçen, "Kos. Hayatın basit olduğu küçük akşam limanı. Müzik. Radyo hoparlörleri Kıbrıs olaylarını benim fazlasıyla bildiğim bir ses tonuyla haykırıyor" tespitini de bu yaklaşımın içine dâhil edebiliriz.

Albert Camus'nün günlük notlarından hareketle her iki Yunanistan gezisini birbiriyle karşılaştırdığımızda, Marmaris'in de içinde yer aldığı ikinci gezisinin daha keyifli geçtiğini söyleyebiliriz. Keza, Rodos Adası için yazdığı, "Kozalarından yeni çıkmış kelebeklerle dolu bir boğazı görmek üzere gezinti. Kelebekler, otların, ağaçların, mağaraların arasına saklanmışlar, attığımız her adımda sessiz ve kıpır kıpır bulutlar hâlinde ortaya çıkıyorlar" saptaması, 18 Mart 1941 tarihli günlüğündeki Oran şehri için yazdığı, "Şehrin tepeleri ilkbaharda çiçeklerle dolup taşar. Sarı güllerin balımsı kokusu, küçük sokaklara akar. Upuzun kara servilerin tepelerinden, ağaç gövdelerine sarılarak yol bulan salkım çiçekleri ve akdiken parıltıları fişkirir" şeklindeki tespitlere benzemektedir. Bu karşılaştırmadan hareketle diyebiliriz ki, Rodos Albert Camus'ye Oran şehrinin olumlu yanlarını, Marmaris ise olumsuz taraflarını hatırlatmıştır.

Albert Camus, 1935 yılında Cezayir'deki Şenua Dağı'ndan bakıldığında daha net görülen antik harabeleri keşfetmiştir. O yıl, yirmi iki yaşında olan Albert Camus'ya, bu keşif, "Şenua'nın sağlam omurgasına bakınca yüreğim tuhaf bir güven duygusuyla yatışıyordu," itirafını yaptırmıştır. Albert Camus, bu gözlemini, *Düğün* adlı eserinde, "İlkbaharda, Tipasa'da tanrılar güneşin ve pelin kokularının, gümüş zırlı denizin, el değmemiş mavi gökyüzünün, çiçeklerle kaplı yıkıntıların ve taş yığınları arasındaki fukur fukur ışıklar içinde konuşur," diye satırlarına taşımıştır.

Yine bu eserinde, çevre-mekân olarak güçlü bir ilham kaynağı olduğu anlaşılan bu yer için, "Sarı ve mavi bir dünyaya giriyoruz, burada Cezayir'in yaz toprağının kokulu ve yakıcı soluğu karşılıyor bizi" şeklinde bir tespitte bulunmuştur. Bütün bu saptamalar, yazarın şehre/mekâna bakışı kadar; kendi iç benliğini de yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Albert Camus, günlük gibi öznel yanı baskın bir yazı türü aracılığıyla dönemin Marmaris'ine ait gözlemlerinin günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Ayrıca, yazar gözlem ve ruh hâliyle birleşen Marmaris/Türkiye izlenimleri, bugün hem biyografik hem de sosyolojik bir okuma yapmamızı sağlamıştır. Öte yandan ister Oran ister Rodos, isterse Marmaris olsun, şehir-mekân yazarın hem kendisiyle hem de dünyayla yüzleştiği yerlerdir. Biz, bütün bunlara bakarak yazarın gerçek portresini ve samimiyetini anlayabiliriz.

TATYANA YA DA KALDIRIMLAR

Bircan ÇELİK

Latife Tekin'e

Kırılan akşamdan kalma yüzü
ürkek bulutlara gömülen
kaldırımlarda eski bir rüzgârın
ince acıyla bükülen nabzıdır

'Kızıl kanatlarıyla ağır ağır kül süpüren' gece
el ele tutuşan kehribar çocuklar biriktirdi güneşe
sellere boşluklara yatağına
ter çukuru gözlerine
tekinsiz sırlar
korkularla taşındı karanlığa

Şehrin şafağa tüten ekmekleri vardı
sırt sırta ahşap rafları kaynatan
sokakları vardı kadınların denizlerce
yolunu bekleyen
dudak dudağa âmâ camlara hohlayan
şaraplı nefesleri

Dağ bakışlı sarhoş kaldırımlar
yanardöner makosen sevdi ışıklı
dili, cümlesi keskindi zamane lastiğin
yapıştı efkârlı derisi
kara yeşil kaldırımların göğsüne

Dönemeçte salınan güneş kıpırdattı yüzünü
zamanı büker gibi gecenin
kankırmızı emer gibi dudağını
ateşin kaygılarına sunar gibi memelerini

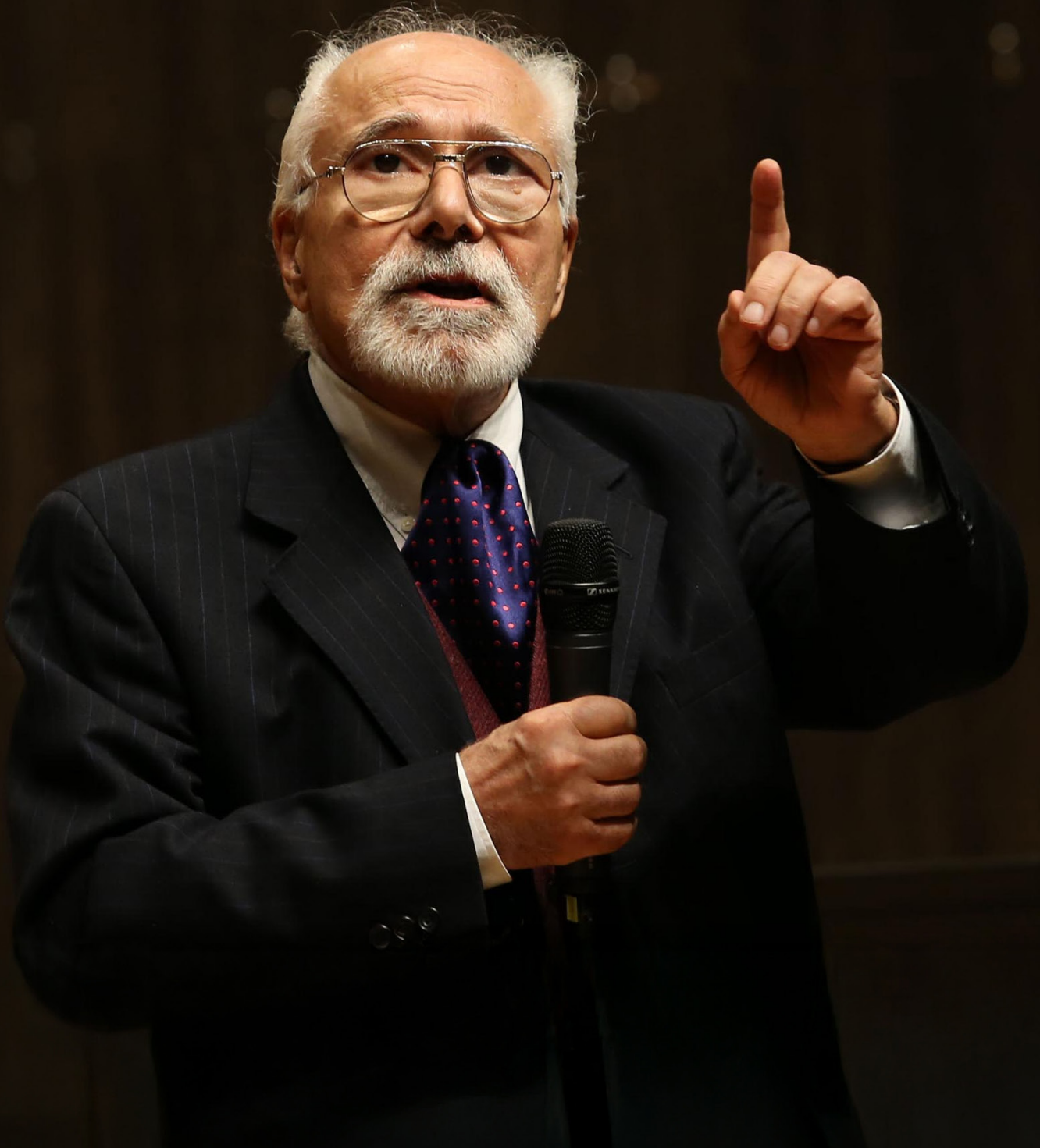
Su gibi Tatyana geçti denektaş gecedен
kaldırdı kangrenli parmaklarını
boşalan çarşılarla
devrim ıslığıyla susan zamana

Merhametsizliğine üzüldü ısırılmış elmanın
sonra saplanıp kaldı dağlanan gözleri
acı şehrin kaldırımlarına
yalpalayan dağlara
çok cümle öfkeye

Zangır zangırdadı tramvayın kalbi
renkâhenk uçurtmalar fermuarı açık ağzına
gelip gitmek üzere yol boyu
ölüp dirilmek üzere
sürtündü böğüre böğüre aç farelerin dişlerine

Önü arkasına dolandı balıklı eteği
bacakları hattat imzalı damarları saçaklı

'gece dersleri'nden yorgun gözleri
çözdü ağlarını sakızlı yıldızların
çatırdadı zulme Tatyana'nın kemikleri
avucunda fiyakalı akrep ölüsü
yanaklarında sicimlerce hüznü
siyaha düşen hayattı kaldırımlar

EMRE KONGAR

“Kültürün temelinde özgürlük ve yaratıcılık yatar.”

EMRE KONGAR İLE SÖYLEŞİ

Melih YILDIZ

***Yolu Kartal'dan Geçenler* kitabındaki yazınızdan hareketle, dergimizi okuyanlar için Kartal'ı sizden dinlemek isteriz: Çocukluğunuzun Kartal'ında aklınızda kalan bir sahne, bir sokak, bir insan... Bugün Kartal sizde hangi duyguları uyandırıyor?**

Dedem Raşit Efendi, Üsküp'te Mal Müdürü imiş. Türkiye'ye gelince Kartal'da Mal Müdürü yapmışlar, orada da bir ev vermişler. Ben dünyaya gelirken, o "Bir Kongar geliyor, bir Kongar gidiyor," diyerek bu dünyadan göçmüş. Benim adımdaki Reşit onun adından gelir.

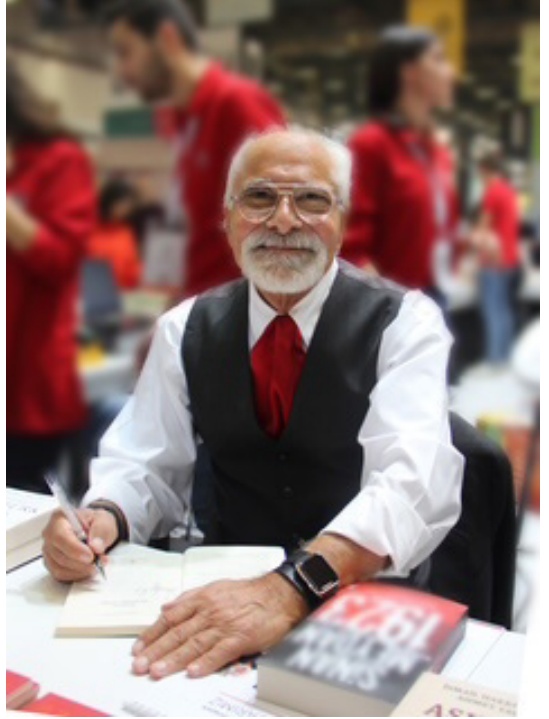
Babaannemin evi o zamanki tren istasyonundan içeri, yukarı doğru çıkan büyük beton bloklarla döşenmiş olan bir rampanın, İstanbul-Ankara yolu ile kesiştiği yüksekçe bir köşeydi. Bayramlarda gittiğimiz Kartal'ın içinden aklımda kalan en önemli görüntü istasyon, o düzgün yol ve babaannemin ahşap evi.

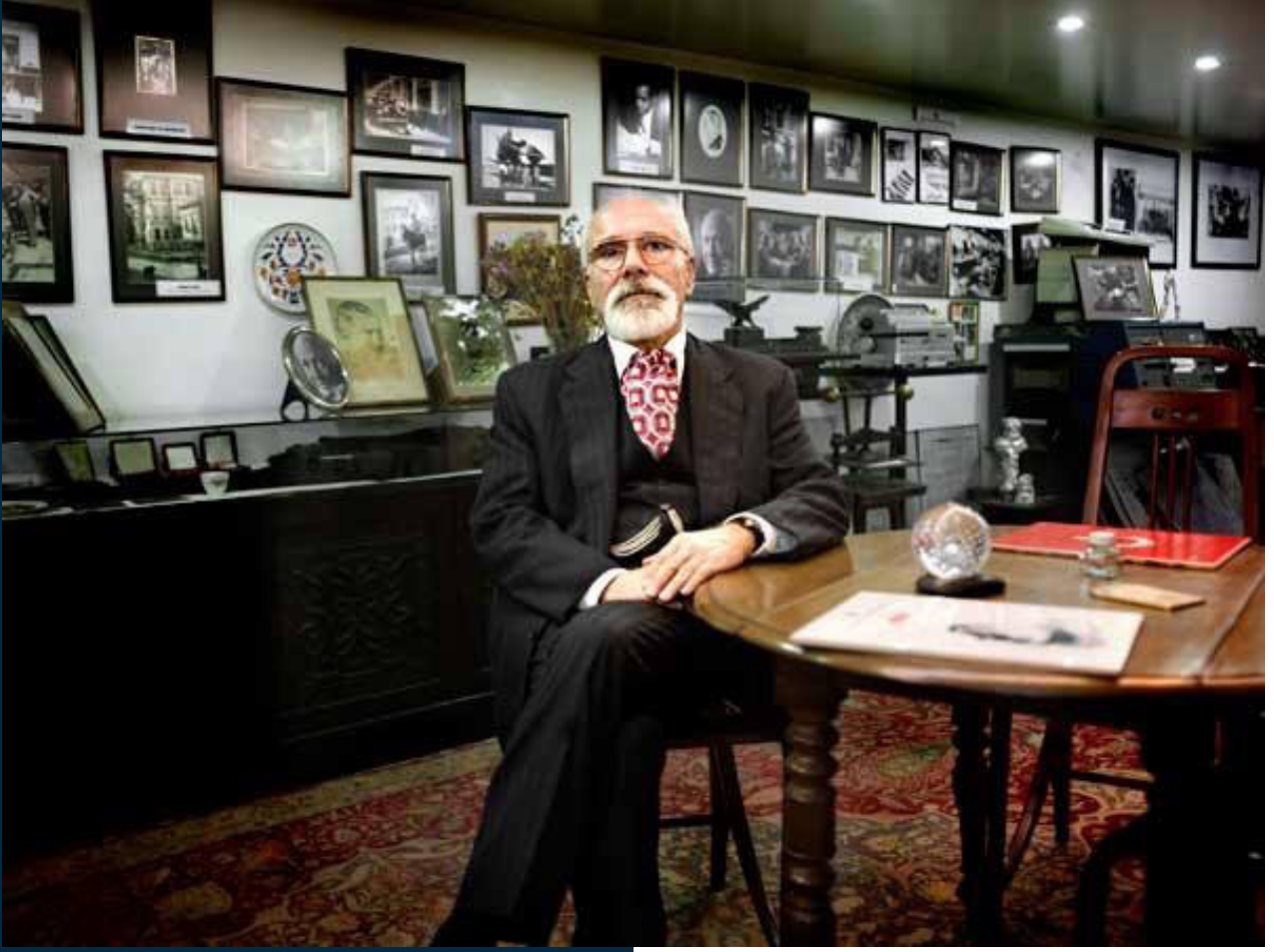
Evin bahçesinde bir de kuyu vardı. Bahçe çakıl taşlarıyla döşenmişti. Babaannem Arnavutluk kökenli, çok titiz bir kadındı. Her hafta, o taşları toplar, yıkar, yeniden bahçeye yayardı.

Babaannem bayramlarda bize tepsiyle, bugünkü krem karamel veya krem brüle benzeri, ama daha kıvamlı bir tatlı olan kaymaçına yapardı. Ailecek tepsinin etrafına dizilir, hep birlikte yerdik. Bana bir de "Tam tum tumana, tam tum tumana seksen bağ fişek nanay civana, sıyırdım lavekertayı döşemeli pancuva," diye başlayan bir savaş tekerlemesi öğretmişlerdi. Onun tamamını çok aradım ama bulamadım.

Kartal esas olarak bende Pendik ve Yakacık çağrışımları yapar. Kartal'a gittiğimizde, amcam Ekrem Kongar'la beraber ya Pendik'e gidilirdi ya da Yakacık'a. Yakacık'a gittiğimizde, kasaba "kâğıt kebabı" yaptırılıp fırına verilir, yukarı Subaşı'na çıkılırdı. Subaşı ile Yakacık merkezi arasında sepetli bir motosiklet çalışır, 50 kuruşa insan taşırdı. Fırından kâğıt kebabını almaya ben gittiğim için o sepete binmekten çok hoşlanırdım.

Özetle Kartal, benim için babaannem, kaymaçına, Yakacık ve Pendik çağrışımları yapar.

Anne ve babanız yaşadıkları dönemin ileri düşünen ve aydın insanlarından... Bugün ülkemizin önde gelen entelektüel isimlerinden birisiniz, çocukluk döneminizdeki yaşantınızın bugünkü bakış açınıza olan katkılarından bahsedebilir misiniz?

Babam ateist, annem mutekit felsefe-edebiyat hocalarıydı. Ben karşılıklı anlayışın ve hoşgörünün egemen olduğu bir ailede büyüdüm. Sanıyorum, kişiliğimin oluşmasında anne babamın hem öğretmen, hem de karşılıklı hoşgörü sahibi olmaları en önemli öğelerdir.

Yahya Kemal, Nurullah Ataç, Cemil Meriç, Vehbi Eralp gibi anne ve babamın arkadaşları da beni çok etkilemişlerdir. Evimiz küçük olduğu için ağabeyimle benim de zorunlu olarak aynı sofrada bulduğumuz kişilerdi. Konuklar geldiğinde bizim yataklar kaldırılır, salon-salamanje iki odanın arasındaki camlı kapılar açılarak odalar birleştirilir ve ortası eklenerek genişletilmiş olan yemek masası ancak böyle kullanılırdı.

Bu masadaki bir anımı belirtmeden geçemeyeceğim: Galiba büyüklerin bir konuşmasına karışıp bir fikir söylemiş veya bir şaka yapmıştım. Dikkati çekmem üzerine, konuklardan biri "Bizim zamanımızda çocuklar sofrada büyüklerin sözlerine karışmazlardı," demişti. Babam bunun üzerine ev sahibi olarak önce "Ya öyle," gibi onu tasvip eden bir tepki vermiş ve sonra gözü bana ilişince, hemen kendine gelerek "Yok o iyi bir şey değildi, çocuklar da konuşmalıdır," demiş ve bana dönerek "Konuş oğlum, konuş!" diye eklemişti. (Galiba, o günden beri doğru bildiğim şeyleri söylemekten hiç vaz geçmedim ve haksızlıklar karşısında susmadım.)

Hocam sizi tanıdığım günden beri hep bir yazma telaşı içinde olduğunuzu gördüm. Büyük bir disiplinle yazılarınızı kaleme alıyorsunuz, sizin için "yazmak" eylemi nedir?

Benim için hayat, okumak yazmak, öğrenmek ve öğretmektir! Bütün hayatım ve elbette günlük yaşa-

mım bu ilke üzerine kuruludur. O nedenle her gün öğrenmeye ve öğretmeye odaklandığım için, okumak-yazmak eylemi, sınırlı olan yaşam sürem için de yetiştirmek için telaşlandığım bir eylemdir. Her akşam yattığımda, o gün ne okudum, ne yazdım, ertesi gün ne okuyacağım ve ne yazacağım diye düşünürüm.

Aslında sizi daha çok bilimsel çalışmalarınızdan ve güncel köşe yazılarınızdan tanıyoruz. Ama sizin, Hoca Efendinin Sandukası, Kızlarım Mektuplar, Yazarlar Eleştirilenler Anılar gibi çok önemli ve değerli edebi çalışmalarınız da var. Bu eserleri ortaya koyma ihtiyacı nasıl doğdu? Edebiyat yolculuğunuzdan da bahsedebilir misiniz?

Edebiyat ve elbette, şiir, öykü ve roman, hayatımın vazgeçilmez bir yönüdür. Çocukluğumda ilkokulda *Pardayyanlar* ve *İki Çocuğun Devrialemi* gibi romanlarla büyüdüm. Hatta ağabeyimin, “Yahu Emre *Pardayyanlar*’ı anlamaz ki,” dediğini ve annemin, “Bırak okusun, anladığı kadar,” diye yanıt verdiğini anımsıyorum. Bu arada Aptullah Ziya Kozanoğlu (*Gültekin, Kolsuz Kahraman, Sarı Beniz*) ve Nihal Atsız romanlarını (*Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor*) bitirdim. Sonra, Arsen Lüpenler, Rulbiyeler filanla birlikte, orta ve lisede, Millî Eğitim Bakanlığının beyaz kapaklı klasiklerini âdeta yuttum. Aristofanes, Eflatun, Moliere, Balzac, Shakespeare; bütün yapıtlarını üst üste yığar, bir yazarı bitirince ötekine başlardım.

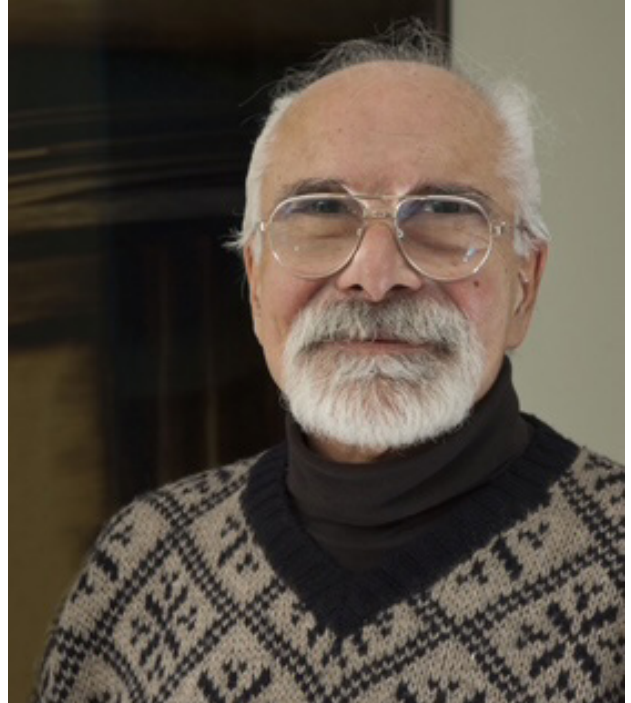
Türk edebiyatı üzerine, Ecevit’le birlikte çıkardığımız *Özgür İnsan* dergisinde, “Beş klasik ve çağdaş Türk Yazarı” gibi birçok makalem vardır. Attila İlhan, Prof. Erol Manisalı’ya “Emre Kongar beni yeniden keşfetti,” demiştir.

Şu arada üzerinde çalıştığım bir roman daha var. Ömrüm izin verirse, ana kahramanı bir kadın olan ve toplumbilimsel bir aşk, macera ve gerilim niteliği taşıyan bir kitap olacak.

Emre Kongar ismini duyunca aklıma hemen Cumhuriyet gazetesi geliyor. Lise çağымdan itibaren sizin gazete yazılarınızla aydınlandım diyebilirim. Başarılı bir akademisyenken gazeteciliğe ilk adımınız nasıl oldu? Bu yolda size ışık tutan isimler kimlerdi?

Gazetelerdeki ilk yazım Cumhuriyet gazetesinde 13 Şubat 1971 tarihinde, “Olaylar ve Görüşler” sayfasında “Millî Güvenlik ve Aşırı Uçlar” başlığıyla yayımlanmıştı. O makaleyi tam 12 Mart 1971 Askerî Darbesi öncesinde “askerî darbe” dedikodularının yayılması üzerine, böyle bir darbeye karşı olarak yazmıştım. Elbette hemen hemen hiçbir etkisi olmadı; ama en azından o zamandan beri demokratik rejimi sınırlama ve kısıtlama niteliği taşıyan 12 Mart ve 12 Eylül askerî darbelerine karşı olduğumun da bir kanıtıdır. Daha sonra başta Cumhuriyet ve Milliyet gazeteleri olmak kaydıyla, pek çok gazete ve dergide birçok yazım yayımlandı.

12 Eylül 1980 Askerî Darbesi’nden sonra sakalımı kesmem için yapılan baskıları ve YÖK’ü protesto etmek için Hacettepe’den istifa edince, Erol Simavi’nin davetiyle, Hürriyet’te, yayımlanmış olan o günkü gazeteyi eleştirmek üzere kurulan “İhtisas Komitesi” adlı bir yapının başına getirildim. Mithat Perin’in ve Tülay Tezmen’in sürekli üye olduğu ve bir ara Oktay Kurtböke’nin de katıldığı bu komitede, iki okuyucu düzeltmen asistanla birlikte her gün Çetin Emeç’in genel yayını yönetmeni olarak çıkarıldığı gazeteyi eleştiren teknik ve mesleki bir rapor hazırlıyor ve hem Erol Bey’e, hem de Çetin Emeç’e veriyorduk. Sanıyorum, Erol Simavi’nin kafasında

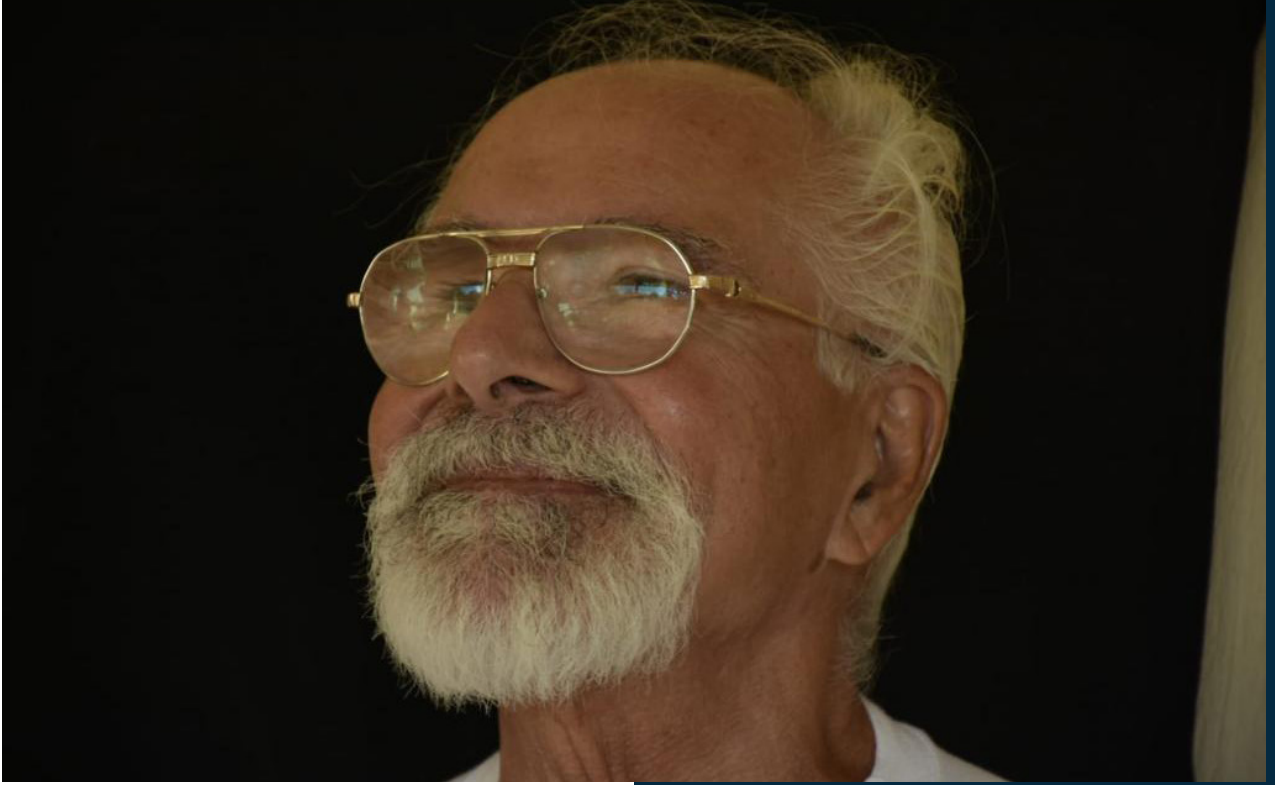
Çetin Emeç'in yerine birisini getirmek fikri vardı. Bunu bana hissettirdiğinde, ben, hedefimin üniversite öğretim üyeliğine dönmek olduğunu ama Ankara'da Enis Batur ile birlikte üçlü bir dostluk kurmuş olduğumuz Ertuğrul Özkök'ün de, gazeteciliği iyi bildiğini ve yayımlanan gazeteyi eleştirmekte bize yardımcı olabileceğini söylemişim. Nitekim, o da Ankara'dan rapor vermeye başladı ve sonra Ankara ve Moskova temsilciliklerine, en sonra da genel yayın yönetmenliğine geldi. Zaten Hürriyet ile olan ilişkimizi, daha biz Ankara'da iken Doğan Hızlan kurmuştu. Ertuğrul da ben de Hürriyet Vakfı'nın gazeteci eğitim seminerlerine, Ankara'dan hoca olarak geliyorduk.

Esas köşe yazarı kimliğim, Cumhuriyet gazetesinde İlhan Selçuk'un daveti ile oluştu. İlhan Bey'in önerisiyle *Cumhuriyet*'te 1996'da yazmaya başladım. İlhan Bey'e sütunumun adı olarak birkaç öneri sundum. "Aydınlanma" adını bunların arasından seçerek o koydu. Sonradan öğrendiğime göre, yazmamı Oktay Ekinci kendisine önermiş, o da hemen "Tabii Eski Kültür Bakanlığı Müsteşarı, çok iyi olur," demiş. Aradan beş sene geçmişti. Bir gün telefonum çaldı ve İlhan Bey Cumhuriyet'in genel yayın yönetmeni olmamı önerdi. Gerekçesi, Hürriyet'teki dört yıllık deneyimim ve beş yıldır Cumhuriyet'teki yazılarımdı. Bu önerisi üzerine birkaç kez konuştuk. Benim ilk tepkim, "Düşünüyüm," biçiminde oldu. Daha sonraki ilk konuşmamızda, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabımda çıkan, sonra 21. yüzyılda *Türkiye* adlı kitabıma da aynıyla aldığım, Doğan Avcıoğlu'nun "sivil-asker bürokratlar öncülüğünde darbe" modeli hakkındaki eleştirimi okuyup okumadığını sordum. Kitapta özet olarak, sınıfsal değişme ve gelişmeleri dikkate almayan bir sivil-asker bürokratik darbe modelinin, 1970'lerin dünyasında Türkiye'de uygulanmasının olanaksızlığını anlatmaya çalışıyordum. Ayrıca askerlerin darbe yapıp, iktidarı sivillere vermesinin zaten akla uygun olmadığına ilişkin görüşümü de o konuşmada vurguladım. Bana Cumhuriyet gazetesini emanet etmek isterken bu düşüncelerimi iyice bilip bilmediğini öğrenmek istemişim.

Cevabı beni hem şaşırttı hem onurlandırdı. Herhalde biraz da abartarak: "Senin yazdığın her satırı okudum," dedi. Arkadan da sitem etti: "Sen beni çaylak bir gazete patronu mu sanıyorsun, ben gazeteyi

kime emanet edeceğimi bilmiyor muyum?" dedi. Ve ekledi: "Ben seni zaten Atatürkçü demokrat kimliğin için istiyorum." Biraz daha düşündükten sonra genel yayın yönetmenliğinin iş yükünü, bir hayat biçimi olarak taşımak istemediğimi fark ettim. Çünkü hakıyla yapanlar bilir, haftada yedi gün, sabah 9, gece 12 arası tam zamanlı, çok dikkat isteyen, çok sorunlu ve çok sorumlu bir iştir. 2001 yılında 60 yaşındaydım. Doğrusu hayatımın geri kalan kısmını, bütün öğretim üyeliğimi ve kitap yazarlığımı ipotek altına alacak olan böyle bir iş yükünün altına sokmak istemedim. Kararın verilmesinden önceki son konuşmamızda, önerisinden büyük bir onur duyduğumu söyledim ama yukarıdaki gerekçeyi kendisine büyük bir açık yüreklilikle anlattım ve genel yayın yönetmenliği dışındaki herhangi bir görevi zevkle kabul edebileceğimi belirttim. Onun üzerine Yazı İşleri Müdürü İbrahim Yıldız'ı "genel yayın yönetmeni", beni de "yayın kurulu danışmanı" olarak tayin etti. Birkaç yıl sonra da "yayın kurulu başkan yardımcısı" yaptı. İlhan Bey'in ölümünden sonra köşe yazarlığı

ğım ve yayın kurulu üyeliğim devam etti. Öykü kısaca böyle. Bugün de Cumhuriyet gazetesindeki köşemde aynı çizgide, laik ve demokratik cumhuriyete sahip çıkarak hem Atatürkçü hem de solcu anlamda devrimciliği sürdürmeye çalışıyorum.

Televizyon programlarım ise ayrı bir konu. NTV’de, Cem Aydın’ın önerisiyle 2005’te “Yorum Farkı” programına başladım. Önce tek başıma program yapmam konuşulmuştu, sonra, karşıma sağ kesimin ve AKP iktidarının temsilcisi olarak Mehmet Barlas’ı koydular. Cem ve arkadaşları programı çok etkili bir kampanya ile sundular kamuoyuna. Program çok tuttu ve müthiş bir reyting yaptı. Fakat zaman içinde programın etkisi Barlas’ın aleyhine döndü, çünkü o gerçekleri saptırıyordu, bense gerçekleri anlatıyordum. Ergenekon ve Balyoz davaları dönemiydi. Kimsenin söyleyemediklerini ben o program sayesinde anlatabiliyordum. Ama 2011 seçimlerindeki AKP zaferinden sonra beni çıkarıp programı yayından kaldırdılar. Zaten Erdoğan, Barlas’ın bir dış geziye, programı bahane ederek katılmaması dolayısıyla, “Sen Emre Kongar’ı benden çok seviyorsun,” diye sitem etmişti. Beni çıkardıktan sonra, onunla, başka bir program yaparak devam ettiler ama reytingler çok düşüncü o da yayından kalktı.

Derken Merdan Yanardağ, 2016’da yeni bir kanal kuracağını belirterek bana program yapmamı teklif etti. Ben de ona “Yorum Farkı” gibi ikili bir program yapmamızı önerdim ve 9 Ocak 2017’de “18 Dakika” başladı. Bu program da çok tuttu. İzleyicilerin isteğiyle, önce iki sonra da üç katı süreye çıkarıldı. Ama yaşanan bazı tatsız kişisel olaylardan dolayı, 2025 yaz döneminde ben kendi isteğimle programdan ayrıldım.

Özetle basın serüvenimde, televizyon programları, köşe yazarlığımın bile önüne geçmişti.

Ömrünüzü toplumsal aydınlanmaya adanınız. Akademisyenliğinizle, köşe yazılarınızla, kitaplarınızla, Kültür Bakanlığı’ndaki müsteşarlığınızla kültürlü bir toplumun inşası için büyük mücadele verdiniz. Kültürel düzeyi yüksek; bilime, sanata, kitaplara, müzelere önem veren bir toplumun oluşması için neler yapılmalı?

Kültürün temelinde özgürlük ve yaratıcılık yatar. İfade ve medya özgürlüğü başta olmak kaydıyla, temel hak ve özgürlükler geliştirilmeli. Kitap, mecmua, gazete, televizyon ve radyo yayınları devlet tarafından eşit biçimde, partiden ve ideolojiden bağımsız bir biçimde, çağdaş ve laik demokratik il-

kelere göre desteklenmeli. Eğitim, tarikatların, cemaatlerin etkisinden kurtarılmalı. Halk eğitimine önem verilmeli

Güzel sanatların bütün kolları, özerklik, özgürlük ve özgünlük ilkelerine uygun uygulamaları gerçekleştirecek bir yapı tarafından desteklenmeli. Sadece merkezi iktidar değil, yerel yönetimler de kültür ve sanat etkinliklerine dayalı programlara ağırlık verilmeli. Belediyeler kültürün ve laik demokrasinin geliştirilmesinde önemli roller üstlenmeli.

Okuma alışkanlığınız nasıl oluştu; kütüphanenizi yıllar içinde nasıl kurdunuz? Genç bir okura “nereden başlamalı, nasıl sürdürmeli” diye bir yol haritası çizseniz neleri önerirsiniz?

Önce popüler kültür ürünleriyle başlamalı. Sonra klasiklere geçilmeli. Televizyon ve sosyal medya okunacak kitaplar için kaynak olarak kullanılabilir. Oralardaki haberlerden veya dizilerden hareket ederek, romanlara ve kitaplara gidilebilir.

Benim önerdiğim beş klasik Türk roman ve öykü yazarını şöyle özetleyebilirim: Yaşar Kemal: Feodalitenin çözülüşü. Attila İlhan: Kapitalizmin oluşumu. Sait faik: İnsan ve doğa sevgisi. Haldun Taner: Küçük burjuvanın eleştirisi. Aziz Nesin: Toplumsal ve siyasal eleştiri.

Şiirde klasik olarak, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet ve Fazıl Hüsnu Dağlarca.

Elbette gençler resimli romanlar da dâhil olmak üzere, çok daha hafif yapıtlarla başlayabilirler okumaya. Bir arkadaşı babama sormuş, “Oğlum neleri okusun?” diye Babam da yanıt vermiş “Okusun da ne okursa okusun!”

Evet çağımızda, herkes elektronik kültürün kölesi olurken OKUMAK DEVRİMCİ BİR EYLEM BİÇİMİDİR!

Çok büyük bir motivasyonla, disiplinle çalışmalarınızı sürdürüyorsunuz. Ancak bu kadar başarılı çalışmalara imza atabilmek için ciddi bir psikolojik sağlık gerekiyor? Psikolojik olarak sağlam kalabilmek için neler yapıyorsunuz?

Benim psikolojik sağlamlığım, inancımdan, ahlakımdan ve kişiliğimden geliyor: Ben insana, aşka, hayata, mutluluğa, çalışmaya inanıyorum. Okumaktan, yazmaktan, öğrenmekten ve öğretmekten hoşlanıyorum. Zamanın ve mekânın sonsuzluğunda zaten bir HİÇ olan çok sınırlı varlığımı, bağımsızlık, özgürlük, eşitlik, laiklik, dayanışma, adalet ve barış için çalışmakla anlamlandırdığımı düşünüyorum.

Bilimsel anlamda çok kolay elde edilemeyecek başarılar elde ettiniz, kitaplarınız birçok okura ışık tuttu, köşe yazılarınızla, konuşmalarınızla, duruşunuzla da toplum tarafından çok sevilen bir isimsiniz. Geriye dönüp baktığınızda Hayat Yaşadığınıza Değdi mi?

Benim için ünlü ya da başarılı olmak çok önemli değil; vicdanıyla baş başa kaldığımda huzur duy-mak ve güvenilir biri olmak önemli. Belki sorunun içinde olan “sevilen bir isim” kimliği, “güvenilirliğin” ve “vicdani huzurun” bir sonucu.

Evet bütünüyle “hayatımın yaşadığıma değdiğini” düşünüyorum. Yeniden dünyaya gelsem, bütün yaşadıklarımı, başarı ve başarısızlıklarım, aşklarım ve düş kırıklıklarım, yapabildiklerim ve yapamadıklarım, yeniden yaşamak isterim.

Zaman zaman Ecevit’in, 1977 seçimlerinde, kuracağı hükümette “kültür bakanı” olmam için yaptığı İzmir’den kontenjan milletvekiliği adaylığını reddetmeseydim, Hürriyet’in genel yayın müdürü olsaydım veya, Deniz Baykal’ın listesini delerek Parti Meclisi’ne girdiğimde, istifa etmeyip Baykal’a karşı muhalefet bayrağı açsaydım, ya da Cumhuriyet’in genel yayın müdürü olsaydım, kendimi bugünkü kadar mutlu ve tatmin olmuş (eski deyimle “mutmain”) bulabilir miydim diye düşündüğümde, hepsi için “İyi ki öyle karar vermiş ve reddetmişim,” diyorum.

Sadece ağabeyimi, babamı ve annemi çok erken kaybettiğimi düşünüyorum. Onlarla biraz daha fazla birlikte olabilmek uğruna hayatımdan çok büyük fedakârlıklar yapabildim.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE

EMRE KONGAR

Mustafa BALBAY

İlhan Selçuk, Türkiye'nin sıkça yaşadığı "olağanüstü olaylar" karşısında, günlük yazı yazan bir köşe yazarının ne yapması gerektiğini şöyle özetledi:

"Tencere çok sıcakken dokunmamak gerekir! İlle de dokunmak gerekiyorsa olağanüstü dikkat ister.."

Bu söz aklıma sık gelir. Çünkü Türkiye'de olağanüstü, çok sıcak olaylar çok sık yaşanıyor!

Prof. Dr. Emre Kongar, biz Cumhuriyetçilerin deyişle Emre Hoca pek çok özelliğiyle tarif edilebilir. İlk sıraya neyi koymak gerekir?

İşte bu sorunun yanıtını ararken geldi aklıma İlhan Selçuk'un tanımlaması. Bu bağlamda Emre Hoca'yı tarif eden tanımlardan ilki şu olabilir diye düşündüm:

Sıcaklığı ne olursa olsun, bütün konulara dokunma ustası!

Zoru Seçer

Örneğin, bir iktidar partisine bilimsel danışmanlık yapmak kolaydır. Zor olan muhalefetteki bir partinin iktidara nasıl gelebileceğini, geldiği gün ilk neleri yapması gerektiğini somutlaştırabilmektir. Emre Hoca 1970'li yıllarda ufkunu ve enerjisini dönemin CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in hedefleriyle birleştirmiştir.

Örneğin, bir makam sahibi olduktan sonra onun gücünü ve sorumluluğunu taşımak kolaydır. Ancak bir başkasının sahip olduğu bu gücü büyütmek, katkı sağlamak o kadar kolay yapılamaz. Emre Hoca, 21 Ekim 1999'da alçakça bir saldırı sonucu öldürülen Ahmet Taner Kışlalı'nın 1979'da Kültür Bakanı olmasından sonra onun başarısı için büyük çaba harcamıştır.

Örneğin, bugün 12 Eylül askerî darbesini eleştirmek kolaydır. Zor olan ve anlamlı olan o gün, 12 Eylül'ün generali Kenan Evren koltuğundayken karşı çıkabilmektir. Emre Hoca bunu en sert ve en zarif biçimle dile getirmesini bilmiştir.

Emre Hoca, Türkiye'nin yakıcı konularına İlhan Selçuk özenini göstererek çekinmeden dokunmuştur.

PKK terörünün aydın hareketlerini de etkilediği, devletin bu terörle mücadelede zaman zaman hukuka özenmediği bir dönemde, şu bakışı bilimsel zeminde işlemiştir:

Nereden gelirse gelsin, hedefi ne olursa olsun terörün her türlüsüne hayır!

Etnik ayrımcılığa kesinlikle prim vermeden demokrasinin, insan haklarına saygılı bir yönetim anlayışının ısrarlı savunucusu olmuştur.

Kendisini üniversite yerleşkesine hapsetmemiş bir aydındır. Kürsüde konuşmak, kendisini dinleyen öğrencilere birikimini aktarmak kolaydır. Zor olan, kendisi gibi düşünmeyenlere karşı da fikirlerini ödün vermeden anlatmak ve toplumda rıza üretmektir.

Emre Hoca demokrasi anlayışını olabildiğince geniş bir yelpazeye yayarken siyasete bakıştaki kırmızı çizgilerini eğip bükmeden, kitap kapağı yapacak kadar net ifade etmiştir:

Yamyamlara oy yok!

Geçmişe Işık, Geleceğe Yön

Ahmet Taner Kışlalı, kendine özgü anlatımıyla, "Kemalizm, sadece geçmişin bekcılığı değil, aynı zamanda geleceğin kuruculuğudur," sözünü Atatürkçülüğe bakışın temelini oturtmuştu. Emre Hoca, bu bağlamda hem geçmişe ışık tutan hem geleceğe yön veren eserler kaleme almıştır.

Türkiye'nin 20. yüzyılını devrimin ve karşı devrimin tarihi başlığıyla, tam bir belgesel tadında kaleme almıştır. Zülal Kalkandelen'le birlikte ürettikleri bu eser araştırmalara kaynaklık edecek zenginliktedir.

Bunun yanında ilk çeyreğini aştığımız 21. yüzyılı da gündemine almış ve geçmişten geleceğe temel konuları bilim insanı titizliği, araştırmacı derinliği, yazar ustalığı ile işlemiştir.

Kamuoyunun gözü önündeki insanlar, özel yaşamlarını genellikle saklı tutarlar. Emre Hoca burada da farkını ortaya koymuş, yaşam süreçlerini insanlığa armağan diye tanımlayabileceğimiz bir içtenlikle sunmuştur.

Gazeteciliğin tariflerinden biri şudur:

Gazeteci, tarihin ilk aşamasını yazar.

Emre Hoca günlük köşe yazılarıyla da hem o günün en sıcak konularını okura anlatır hem yıllar sonra o güne ilişkin yapılacak araştırmalara kaynaklık eder.

Emre Hocanın bu satırları şöyle okumasını dilerim:

Bir öğrencisinin kendisi için yazmaya çalıştıkları...

ÖRNEK AYDIN, ÖRNEK ARKADAŞ EMRE KONGAR

Onur ÖYMEN

Emre Kongar ile Siyasal Bilgiler Fakültesinin birinci sınıfında tanıştık. O Şişli Terakki Lisesi'nden mezun olarak Mülkiye'ye girmişti. Ben de Galatasaray Lisesini bitirerek gelmiştim. Okulda ortak yönlerimizi ve düşüncelerimizi keşfederek kısa zamanda yakın arkadaş olduk. Bu arkadaşlık kesintisiz olarak bugünlere kadar sürdü.

Emre daha o yıllarda bilgisinin ve çalışkanlığının yanı sıra düşüncelerini açıkça ve cesaretle söyleme özelliği nedeniyle kısa zamanda bütün okulda tanınan, önem verilen ve takdir edilen bir öğrenci oldu. Emre'nin, Siyasal Bilgiler Fakültesinin genelde öğrencilerini yetiştirip vali, kaymakam, maliyeci, diplomat gibi mesleklere yönlendiren geleneğinden farklı olarak akademik kariyer yapma eğiliminde olduğu o zamandan anlaşılmaya başlamıştı. Gerçekten, Emre'nin Mülkiye öğrenimini başarıyla tamamladıktan sonra bu mesleklerin hiçbirine değil, doğrudan doğruya akademik hayata yöneldiğini görmek şaşırtıcı olmadı.

Onun özelliklerini bilen Mülkiye hocalarının kendisini asistan yapma niyetlerini fark ediyorduk. Ama o Mülkiye'yi değil, daha geniş bir alanda çalışma olanağı bulacağını gördüğü Hacettepe Üniversitesini seçti. 1963 yılında Mülkiye'den mezun olduktan sonra Birleşmiş Milletler bursu alarak Michigan Üniversitesinin Sosyal Çalışma Okulu'nda lisansüstü eğitim yaptı. Dönüşünde de Hacettepe Üniversitesi'nde doktora derecesini kazandı. Emre Kongar, yalnız Hacettepe Üniversitesinde değil, bütün akademik çevrelerde kısa zamanda saygı gören bir bilim insanı oldu. Çok geniş bir çevrede dostlar edindi. 1976 yılında doçent, 1981 yılında da profesör oldu. Hacettepe Üniversitesinde Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Yüksek Okulunu kurdu ve bu okulun yönetimini üstlendi.

O devirdeki bazı devlet yöneticilerinin ve üniversitelerin, öğretim üyelerinden mesleki niteliklerini geliştirmelerinin yanı sıra özel yaşamlarıyla ilgili de bazı beklentileri vardı. Örneğin Emre'nin genç yaşlarından itibaren sakal bırakma tercihi üst düzeydeki bazı yetkilileri rahatsız etmeye başlamıştı. Kravat yerine fular takma tercihinden de rahatsızlık duyanlar oldu. Emre Kongar bu gibi baskılara boyun eğecek biri değildi. Bu telkinlere ve baskılara tepki gösterdi. Sakal bırakmanın hiç kimsenin değil, sadece eşinin egemenlik alanını ilgilendirdiğini söyledi. Kişisel özgürlüğü ile akademik görev sorumluluğunun çatıştığı hâllerde özgürlüğü tercih etti.

1982 darbesinden kısa bir süre sonra üniversiteden istifa etti.

Onun kişisel tercihlerine karışmadan bilimsel yeteneklerinden yararlanmayı önemseyen birçok üniversite vardı. O da tercihini bu yolda kullandı. Daha sonraki yıllarda Yıldız Teknik Üniversitesinde sosyoloji profesörü olarak görev yaptı. O artık sadece araştırmalarını özgürce yapacağı, öğrencilerinin eğitimiyle ilgileneceği, halkın sorunlarını araştırıp onlara çözüm arayacağı bir ortamda özgürce çalışacaktı. Ama bu özgürlüklerden üniversite duvarlarıyla sınırlı bir ortamda yararlanarak çalışmak da onun için yeterli değildi. 1983 ile 1987 yılları arasında Hürriyet gazetesinde yöneticilik ve danışmanlık yaptı. Emre Kongar 1987 ve 1991 yılları arasında kamuoyu araştırmaları şirketi Kamar'ı kurdu ve onun yöneticiliğini yaptı.

Emre Kongar CHP iktidarı zamanında 1992 ile 1995 yılları arasında Kültür Bakanlığı Müsteşarı oldu. Kültür, sanat ve yayın çevrelerinde büyük hizmetleri oldu. Bu arada ünlü bilim adamı Sorokin'in 35 dile çevrilen *Çağdaş Sosyoloji Teorileri* kitabının babam Münir Raşit Öymen tarafından yapılan Türkçe çevirisini Kültür Bakanlığı yayını olarak bastırıldı.

Kongar 2001 yılından beri Cumhuriyet gazetesinde yayın danışmanlığı ve köşe yazarı olarak görev yapıyor. Gazetenin ikinci sayfasında İlhan Selçuk'un köşesinde görüşlerini yazıyor. Toplumun bilgi ve düşünce birikimini zenginleştirici yazılar yazıyor. İlgi çekici gördüğü kitaplar hakkındaki görüşlerini

paylaşıyor. Benim bazı kitaplarıma da köşesinde yer verdiğini memnuniyetle gördüm.

Emre Kongar onlarca kitap yazdı. Bunların arasında *21. Yüzyılda Türkiye* başlıklı kitabı büyük ilgi gördü ve kaynak kitap olma özelliğini kazandı. Ben de bazı kitaplarımda onun bu eserinden yararlandım. Toplum, aile ilişkileri gibi sosyolojik içerikli kitaplarının yanı sıra siyasi alandaki görüşlerini içeren kitaplarının sayısı da çoktur. Bu arada *Demokrasimizle Yüzleşmek* kitabı bütün aydınlarımız tarafından okunması gereken bir belge niteliğindedir.

Emre Kongar uzun yıllar NTV'de ve daha sonra TELE 1'de ilgiyle izlenen tartışma programlarına katıldı. NTV'de gazeteci Mehmet Barlas ile yaptığı tartışma programı farklı düşüncedeki insanların karşılıklı saygı içinde nasıl tartışabileceklerinin örneği olarak zihinlerde yer aldı. TELE 1'in klasiklerinden biri olan "18 Dakika" programı ise birbirine yakın görüşteki düşünürlerin bazı alanlarda farklı düşüncede olduklarında da bu görüşlerini çekinmeden dile getirebileceklerinin örneğini oluşturdu.

Emre Kongar bütün yazılarında ve konuşmalarında daima Atatürk ilkelerinin ve cumhuriyetimizin değerlerinin, laikliğin, özgür düşüncelerin, ülkemizin bağımsızlığının ve bütünlüğünün, halkımızın egemenliğinin savunucusu oldu. Bu ilkeli tutumundan hiç taviz vermedi.

Emre Kongar bütün bu özellikleriyle ülkemizin yetiştirdiği değerli yazar ve düşünce adamlarından biri olarak milletçe gurur duyacağımız çalışmalarını sürdürüyor. Böyle bir arkadaşa sahip olmak benim için de her zaman gurur verici oldu. Onun bütün bu çalışmalarında kendisi de Siyasal Bilgiler Fakültesinden sınıf arkadaşımız olan değerli eşi Bilgi'nin katkılarını unutmamak lazım. Yıllardan beri eşlerimizle birlikte ailece fırsat buldukça yaptığımız buluşmalar her zaman dostluğumuzu pekiştirmenin yanı sıra düşünce zenginliğimizi geliştirmeye de yardımcı oldu. Eşim Nedret ile birlikte Emre'ye ve Bilgi'ye sağlık ve mutluluk dilekelerimizi sunuyor, başarılı çalışmalarının devamını diliyoruz.

EMRE KONGAR'IN HAYAT VE DÜŞÜNCE ŞIKLIĞI

Nebil ÖZGENTÜRK

Emre Kongar'ın yaşam yolculuğundaki ayrıntıları yüreğime ve aklıma takılan dört ana bölümde sıralayabilirim.

Bana en yakın ve yan yana olduğumuz bir maceradan başlayayım öncelikle...

*

Hikâye içinde, az bilinen bir hikâye çünkü...

Modacı-girişimci Hasan Yelmen, 1980'lerin sonunda, Emre Kongar hocamıza bir ricada bulunur; "Ata'nın yakınında bulunanlarla konuşup 'kostüm-şıklık üzerine bir çalışma' yapılır mı?" diye...

Neden olmasın?

Zaten, Cumhuriyet dönemindeki şıklığın ilk adresi Mustafa Kemal'dir! Yapılır sahiden...

*

Emre Bey, iki yıl boyunca emek verir, Ata'nın sofrasında, masasında ve yakınında bulunanlara ulaşır, not alır, kayıt alır. Bazen, Hasan Bey de katılmıştır buluşmalara...

Evet... Şahane isimlere ulaşmıştır Kongar... Baksanıza,

Gazi'ye sadakatinden taviz vermeyen tarihçi Cemal Kutay...

Ata'nın sofralarında musikiyi dillendirirken heyecandan gözyaşı eksilmeyen Müzeyyen Senar...

Gazi'nin işaretiyle ilk kadın pilot brövesi alan manevi evlat Sabiha Gökçen...

Hep zarif hep sanatçı hep hanımefendi Füreyâ Koral...

Ata'nın sıklıkla müzik bilgisine başvurduğu üstad-ı azam Cevat Memduh Altar...

Aile büyüklerinden Atatürk hikâyeleri dinleyen, diplomat Coşkun Kırca...

Ata'nın harika çocuklarından, Prof. Sadi Irmak...

Hocaların hocası, Profesör Hıfzı Veldet Velidedeoğlu...

Ve elbette Atatürk'ün adını verdiği gazetenin, Cumhuriyet'in sahiplerinden Nadir Nadi...

Ata'ya ve kurtuluşa dair çokça roman-denemelerin yazarı İlhan Selçuk...

Ata'nın manevi evladı Afet Hanım'ın kızı Arı İnan...

Ata'ya temsil veren, tiyatro üstadı Vasfi Rıza Zobu...

Cumhuriyet'in ilk kadın sahne sanatçısı Bedia Muvahhit...

Ata'nın elinde doğan Özden İnönü Toker...

Cumhuriyet'le yaşıt Altemur Kılıç...

Ve daha kimler kimler...

Fakat, bu şahane tanıklık röportajları sadece kayıta kalır!..

Minik alıcılara kaydedilmiş kasetler 22 yıl boyunca öylece tozlu raflarda durur. Deşifre dahi edilememiştir.

Sonra, 2011 yılında, yani 22 yılın ardından Emre Bey ve Hasan Yelmen, belgesel ve kitap yapılmak üzere bana devrederler bu kayıtları...

*

Kongar hocamızın Ata'ya dair çalışmasını devam ettirecek olmak tabii ki heyecanlandıracaktır beni... Yola koyuluruz arkadaşlarımla. Ancak...

Kayıt kasetleri de sesler de tozlanmıştır sahiden.

Epey uğraşından sonra kurtarırsınız bu efsane ropörtaj kayıtlarını...

(Tabii ki Emre Hocamın olağanüstü ve konuya hâkim sohbetlerini dinledikçe hayran olmamak elde değildir.)

Eklemeler, çıkarmalar, kendi araştırmamız, taze yazılar ve (milenyum dönemi modacılarla) ek röportajlar derken...

Bir yılı aşan hummalı bir uğraşının ardından, *Gazi, Daima Şıktı* isimli belgesel kitap, hayata geçer; hayata kalır.

Tabii ki bize Emre Kongar'ı ayakta alkışlamak düşer...

*

İyi ki yolumuz kesişmiş Emre Kongar'la.

Gazi'ye ilişkin değerli bir çalışmada onunla, hoca-öğrenci durumumuz oldu böylece.

Dostluğumuz da pekişti sonraki yıllarda... Zarafetine, yaşam serüvenine, meydan okuyuşlarına hep hayran olmuşumdur...

Ve yaşam öyküsünde tarihe düşen notları hatırlatayım.

Toplum bilimcidir en başta Emre Kongar; tam adıyla Reşit Emre Kongar...

13 Ekim 1941'de İstanbul'da doğdu. Annesi Mesude Hanım ve babası İhsan Bey felsefe öğretmeniydi.

Şahane Cumhuriyet öğretmenlerinden.

Emre Kongar, ilk, orta ve lise öğrenimini Şişli Terakki Lisesinde bitirir.

Sonra da 1963'te, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat bölümünü tamamlar.

1964'te Birleşmiş Milletler bursuyla, Amerika'ya Sosyal Bilimler eğitimi için gider.

1966'da Michigan Üniversitesi, Sosyal Çalışma Yüksek Okulunda yüksek lisans programını başarıyla bitirir. (O yıllarda bu bursları ve eğitimi almak çok değerli ve oldukça zor.)

İstese ABD'de kalacakken yurda döner. Bir anlamda borcunu öder! Hacettepe Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışma hayatına başlar.

Bu görevi sırasında Nüfus Etütleri Enstitüsünde iki yıl süreyle uzmanlık yapar.

1968 yılında üniversite bünyesinde Sosyal Çalışma Yüksek Okulunu kurar ve müdürlüğünü üstlenir. Çalışmalarına hız kesmeden devam eden Kongar, "İzmir'de Kentsel Aile" teziyle 1969'da doktorasını tamamlar. Askerlik görevinin ardından Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümü'ne öğretim görevlisi olarak geri döner.

Tarihler ilerler, zaman, Kongar'ın gelişimine tanıklık eder. Üniversite doçenti olması 1976 yılında hazırladığı tezi "Toplumsal Değişme Kuramları" ile gerçekleşir. Yine aynı yıl Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü'ne eylemli doçent olarak atanır ve bölüm başkanlığına seçilir.

1978-1979 yılları arasında Kültür Bakanlığında Kültür Yüksek Kurulu üyesi olarak hizmet verir. "Toplumsal Kalkınmada Gençlik" projesini hazırlar, projesini Gençlik ve Spor Bakanlığı icra eder.

Genç beyinler yetiştiren Kongar, Millî Eğitim Bakanlığı'na özel danışmanlık yaparken Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi tiyatro kürsüsünde "sanat sosyolojisi" dersleri verir.

Hacettepe Üniversitesi Senatosunca "Atatürk ve Devrim Kuramları" adlı takdim teziyle 1981 yılı Temmuz ayında profesörlüğe yükselir.

*

Emre Hoca'nın bunca başarı ve kariyer gücünü neden sıraladım biliyor musunuz?

12 Eylül darbelerinin hoyratlığını hatırlatmak için...

Çünkü "12 Eylül Yökçüleri" gerçek eğitimci Emre Kongar ve çokça öğretim üyesi üstünde en gericisinden baskı üstüne baskı kurar. Darbeci Yökçüler... Kongar'ın sakalıyla, papyonuyla, aklı ve fikriyle uğraşır yıllar boyu.

Aydınlık yürekli öğretim üyelerine tahammülleri yoktur çünkü.

Ve 1402'lik olur Kongar.

Üniversite hocalığından ayrılmak zorunda bırakılır. Ama YÖK'e de YÖK'çülere ve darbecilere de taviz vermez, boyun eğmez! Ayrıntıları kitaplarında bulabilirsiniz.

*

Sosyal Demokrat Halkçı Partinin koalisyon hükümetinde olduğu sıra, Fikri Sağlar, Kültür Bakanı, Kongar da "Müsteşar"dır...

Kültür yaşamımıza tabii ki katkıları olacaktır görevi süresince ancak zor zamanlar da geçirecektir bürokrasi koridorlarında. *Ben Müsteşarken* kitabında çokça ayrıntı var...

*

Emre Kongar hocamızın tarihe kalacak özelliklerinden biri de sıkı bir polemikçi olmasıdır!

Tabii ki olumlu anlamda söylüyorum.

Öyle ya, birlikte çıktıkları TV programlarında, "her dönemin iktidarını" savunan, "her dönemin kişisi Mehmet Barlas"a karşı, hayatın güzelliklerini, hak hukuk adaleti savundu.

Barlas'ın hararetle savunduğu iktidar uygulamalarına, baskılarına inat gerçeği hatırlattı.

Ders verdi...

Dostumuz Merdan Yanardağ'la "18 Dakika"lar da tarihe geçti.

*

Emre Hoca, hayata ve düşünceye dair şık olmaya ve ders vermeye devam ediyor.

BİR BABANIN EBEVEYNLİK MANİFESTOSU: KIZLARIMA MEKTUPLAR

Büşra TAN

Kızlarım Mektuplar - Yaşamdan Satırbaşları, Emre Kongar'ın kendi yaşam deneyimlerinden ve birikimlerinden süzdüğü düşünceleri, kızlarına hitaben kaleme aldığı bir dizi mektupta topladığı; aynı zamanda bütün gençlere, ebeveynlere ve öğretmenlere seslenen duyuşsal bir "bellek eser" olarak nitelendirilebilir. Kongar'ın kaleme aldığı mektuplardan/metinlerden oluşun kitap, yazarın kızlarıyla yaşadığı duygu, düşünce ve deneyimlerin içten bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türk edebiyatı bağlamında baba-kız ilişkisine odaklanan, bunu kişisel bir deneyim/tecrübe sürecinin parçası olarak işleyen eser, yayımlandığı gündün bugüne ilgiyle okunmayı sürdürüyor.

Kızlarının evden ayrılışı sonrası kendi içinde hissettiği derin boşluğu doldurmak üzere hareket eden Kongar, nihayetinde ortaya birçok meseleyi içerisinde barındıran; onu kimi yerlerde bir baba kimi yerlerdeyse bir entelektüel olarak gösteren *Kızlarım Mektuplar*'ı gün yüzüne çıkarır. Kongar'ın kendi aile yaşantısı ve kızlarıyla kurduğu ilişkinin bir tür çıktısı olarak yorumlanabilecek eser, öte taraftan bir baba olarak onun kendi iç hesaplaşma ve dalgalanmalarını da görünür kılar. Bu bağlamda mektuplar, yalnızca bireysel bir duygu çıkışı olarak değil, aynı zamanda çağdaş toplumun koşulları ve aile bağlarının giderek dönüştüğü bir dönemin tanıklığı olarak da yorumlanabilir.

Kızlarım Mektuplar, başlangıçta bir babanın kızları için kaleme aldığı birtakım duyuşsal metinlerden oluşuyor gibi görünse de Kongar bu yazışmalar aracılığıyla çok daha geniş bir yelpazedeki konuları farklı bağlamlar etrafında ele alır. Kızlarının bireyselleşme süreci, eğitim ve öğrenim hayatı, kendi ayakları üzerinde durma becerisi, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişki, aşk, evlilik, bilimsel yaşam ve toplumun kültürel dinamikleri gibi pek çok başlık, mektup dizisi boyunca birlikte işlenir.

EMRE KONGAR

Kızlarım Mektuplar

YAŞAMDAN SATIR BAŞLARI

® REMZİ KİTABEVİ

Yazar ile okur arasındaki diyalog, özellikle kurmaca dışı metinlerde daha da önem kazanır; çünkü yazarın okura seslenme biçimi metnin devamlılığında hemen her şeyi derinden etkiler. Yazar, ne derece yatay ve anlayışlı bir tavır takınırsa okur için metinden çıkarılacak anlam da ona göre biçimlenir. Yazarın didaktik ve dikey bir tavır içerisinde olduğu metinler bu nedenle daha az okurun ilgisini çekerken söz konusu yatay tavır, bir metni herkes için daha da anlamlı bir hale getirir. Emre Kongar'ın *Kızlarıma Mektuplar*'ı da işte bu yatay ilişki ağının söz konusu olduğu, hem kızlarına hem de okura anlayışlı bir yerden seslendiği özel bir metinler bütünüdür.

“Kız evlat olma deneyimi”, metnin en önemli meselelerinden biri olarak kitabın başından sonuna dek tartışmaya açılır. Kongar, kızlarının kendi ayakları üzerinde durma süreçlerini anlatırken “feodal kalıntılarla” tanımladığı ataerkil ve geleneksel toplum yapısının bireysel özgürlüklerin önündeki engellerini de sorgular. Cinsiyet eşitliği, eğitim fırsatları ve geleneksel kalıpların kırılması gibi meseleler, sadece kız çocuklarının yetişme sürecinde değil, aynı zamanda toplumun kültürel dönüşümünde de kritik bir öneme sahiptir. Mektuplar boyunca sık sık vurgulanan bu bağlam, eğitim ve ekonomik bağımsızlığın bireysel özgürlüğün önkoşulu olarak görülmesiyle ilgilidir. Kongar, burada sadece kendi çocukları için değil, aynı zamanda bütün gençler için birtakım tavsiyelerde bulunur. Öte taraftan bu tavsiyeler bir babanın içtenliğiyle söze döküldüğü için anlatıcının tavrı her zaman samimi ve doğrudandır. Mektuplar boyunca yakından hissedilen bu durum, Kongar'ın toplum ve okur bilincini de her zaman gözettiğinin önemli bir göstergesidir.

Kitap, bir diğer yandan Kongar'ın yaşamında yaptığı hatalar ve doğru bulduğu seçimler üzerine samimi bir değerlendirme sunarken diğer yandan kızlarına “hayatın karmaşık gerçekliklerini” anlatmayı da amaçlar. Öyle ki tam da bu noktada aslında onun ne derece insani bir profil çizdiği göze çarpar. Yargılayan, değerlendiren, emreden değil; aksine içten, tahammül gösteren, yardımcı olmaya çalışan bir tavır söz konusu olur. Bu noktada Kongar'ın “baba dili” nasihat vermektan öteye geçer ve kızlarıyla dostane bir diyalog kurma çabasını beraberinde getirir.

Bu yaklaşım, kitabı sıradan bir “öğretici metin” olmaktan çıkararak okurun kendisine dair çıkarımlar yapabileceği daha derin düşünsel bir alanı beraberinde getirir.

Kongar'ın mektuplar aracılığıyla ele aldığı bir diğer önemli konu da “kişisel özgürlük ve meslek seçimi” meselesidir. Kongar, kızlarına özgür bir birey olmanın yalnızca romantik bir ideal olmadığını, bunun somut eğitim ve ekonomik bağımsızlıkla desteklenmesi gerektiğini vurgular. Ona göre birey ne kadar sevgi dolu bir ilişki içinde olursa olsun kendi ekonomik ve zihinsel bağımsızlığından ödün vermemelidir; zira söz konusu olan bu bağımsızlık her şeyi çepeçevre kuşatan en önemli konudur. İnsan, ancak dilediği gibi hareket edebildiği ve düşünebildiği ölçüde kendi varlığını anlamlandırabilir. Bunun için de bağımsızlık en önemli meseledir. Kongar da mektuplar boyunca bu konuya dikkat çekerken kızlarına hem ekonomik hem de eğitim konusunda özgür bir düşünceyle hareket etmelerini, bunun için de kendi yollarını çizmeleri gerektiğini ifade eder. Bu yönüyle eseri iki temel düzeyde okumak mümkündür: Birinci düzey, bir baba ile kızları arasında geçen duygusal mektuplaşmaların samimi anlatımıdır. İkinci düzeyse bu kişisel anlatımın toplumun geniş yapılarına, eğitim-eşitlik ilişkisine, bireylik kavramına ve modern toplumun bireyselleşme süreçlerine dair zengin bir düşünsel eleştiriye dönüşmesidir. Böylece kitap, sıradan bir anı anlatısı olmaktan çıkıp kültürel ve toplumsal değerler üzerine bir metin hâline gelir.

Emre Kongar'ın kızlarına yazdığı mektupların okur tarafından bu kadar ilgi görmesinin arkasında yatan bir diğer neden de kitabın birçok önemli evrensel temayı içerisinde barındırmasıyla ilgilidir. Sadece Türkiye’de değil, modern toplumların pek çoğunda aile ilişkileri, ebeveyn-kız ilişkisi, bireysel özgürlük, cinsiyet rolleri ve eğitim gibi konuların tartışıldığı bir dönemde bu mektuplar, okuyucunun kendi hayatına dair benzer bakış açıları geliştirmesine olanak tanır. Okur için bu mektuplarda önemli olan Kongar ve onun bir ebeveyn olarak kızlarıyla ilişkisi değil, daha geniş ölçüde toplumsal olarak geliştirdiği bağ, evrensel düzeyde ifade ettiği değerlerdir.

Kitabın dil yapısı da okurun metne gösterdiği ilginin önemli bir parçasını oluşturur. Kongar, mektupları sıcak, açık ve samimi bir dille kaleme almıştır. Bu da okurun metne duygusal olarak daha kolay bağlanabilmesine olanak sağlar. Bu denli kişisel ve evrensel temaların dile getirildiği bir eserde dilin yalınlığı, okurun metne duygusal olarak yaklaşmasını kolaylaştırır. Özellikle ebeveynler ve gençler için bu dil, söz konusu metinlerin onların kendi yaşantılarına referansla değerlendirmelerine imkân tanır.

Emre Kongar kitapta kızlarıyla ilgili kişisel deneyimlerini aktarırken aynı zamanda “toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “kadın-erkek ilişkileri” gibi konulara da mektuplarında belirgin bir yer verir. Kongar’a göre modern toplumda kadınların eğitimde, iş yaşamında ve sosyal ilişkilerde eşit fırsatlara sahip olması sadece bireysel bir kazanım değil, toplumsal gelişimin temel şartıdır. Bu düşünce, kitapta güçlü bir toplumsal cinsiyet eleştirisi olarak yer alır ve çağdaş okurun dikkatini çeker. Öyle ki yayımlanışının üzerinden çeyrek asır geçmesine karşın Kongar’ın bu mektuplarda dile getirdiği birçok meselenin hâlâ güncelliğini koruması hemen göze çarpar. Bu, hem Kongar’ın düşüncelerindeki ileri görüşlülüğe hem de bütün bir dünya ve toplum olarak nereden nereye sürüklenildiğine dikkat çekmesi bakımından önemlidir.

Mektupların içeriğinde sıkça işlenen diğer özel meseleler arasında “ilişkilerde güven ve saygı”, “sevgi ve bağlanma”, ve “bireyin kendi yolunu seçme hakkı” gibi başlıklar dikkat çeker. Kongar, kızlarına mektuplarında sık sık bu kavramları ele alarak onların sadece duygusal gelişimlerine değil, aynı zamanda insan olarak olgunlaşmalarına yol gösterici düşünceler sunar. Bu yönüyle kitap, yalnızca genç kızlar için değil, her yaş grubundan birey için öğretici ve düşündürücü bir içerik taşır.

Kitabın toplum tarafından bu denli ses getirmesinin bir başka nedeni de Kongar’ın kendi yaşamındaki deneyimleri açıkça paylaşmasıdır. Mektuplarda çocuklarının doğumundan yetişkinlik dönemine kadar olan süreçleri, yazarın bir baba olarak yaptığı hatalarla birlikte eleştirel bir gözle değerlendirilir. Bu, metni sıradan bir öğüt kitabı olmaktan çıkara-

rak kendisiyle yüzleşen bir ebeveynin açık, samimi ve sorgulayıcı bir anlatısına dönüştürür. Öte taraftan kitap, bir baba ile kızları arasındaki ilişkinin içerisinde nasıl bir dönüştürücü güç barındırdığını da gözler önüne serer. Bu ilişkiyi sadece besleyici bir sevgi olarak gören geleneksel anlatıların ötesine geçen Kongar, mektuplarında bu bağı bir arkadaşlık, akıl hocalığı ve bireysel yol arkadaşlığı olarak yeniden tarif eder. Bu yaklaşım, modern ebeveynlik anlayışının bir yansıması olarak görülebilir ve gençlerin kendi kararlarını verebilme, kendi kimliklerini oluşturabilme hakkına sahip olmaları gerektiğinin altını çizer.

Kongar’ın eserinin bir başka önemli yönü, bütün bir metnin “özgürlük ile sorumluluk arasındaki denge” üzerine kurulu olmasıyla ilişkilendirilebilir. Kitapta sık sık kadınların kendi seçimlerini yapabilmesi, ekonomik bağımsızlık kazanabilmesi, meslek sahibi olabilmesi ve kendi hayatlarının sorumluluğunu taşıyabilmesi gibi konular üzerinde durulur. Bu konsept, yalnızca kız çocuklarının yetiştirilmesiyle sınırlı değil; aynı zamanda her bireyin özgürlük ve sorumluluk dengesi üzerine düşünmesine de vesile olur. Bu çerçevede *Kızlarıma Mektuplar*, sadece kişisel bir aile hikâyesi değil, aynı zamanda modern toplumda bireyin kendi kimliğini oluşturma sürecine dair bir düşünsel harita olarak da okunabilir. Kongar’ın mektupları aracılığıyla sunduğu düşünceler, gençlerin karşılaşacağı pek çok soruna işaret ederken ebeveynlere de bu sürecin nasıl desteklenmesi gerektiğine dair yol gösterici perspektifler sunar.

Emre Kongar’ın *Kızlarıma Mektuplar*’ı hem duygusal hem de sunduğu entelektüel tecrübeyle Türk edebiyatında/yazınının en özgün metinlerinden biri olarak yorumlanabilir. Kongar’ın kişisel deneyimlerinden beslenen kitap, yalnızca baba-kız ilişkilerinin özünü ortaya koymakla kalmaz; aynı zamanda toplumsal cinsiyet, eğitim, kültürel dönüşüm, bireysel özgürlük ve sorumluluk gibi modern dünyanın temel meselelerini de içsel bir perspektiften ele alır. Böylece kitap, her yaşta ve her kesimden okuyucunun kendi hayatına dair anlamlı çıkarımlar yapmasına olanak tanır.

EMRE KONGAR

Dr. Mehmet Alev COŞKUN

Emre Kongar'ın iki önemli niteliği vardır. Her şeyden önce Prof. Kongar bir bilim insanıdır, bir akademisyendir. Sosyal bilimlerin temelini oluşturan Sosyoloji bilim dalında doktora yapmış, akademik dünyada, üniversitede uzun yıllar ders vermiştir. Sosyoloji üzerinde kitaplar yazmıştır.

İkinci niteliği gazeteciliğidir. Hürriyet gazetesinin tirajının en yüksek olduğu dönemde yazı işlerinde üst düzey danışman olarak çalışmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde köşe yazarlığı ve yayın kurulu üyeliği yapmaktadır.

Prof. Kongar, günceli kovalayan ve akademik yorumlar yapan bir köşe yazarıdır. Uzun yıllar televizyon yorumculuğu da yapmıştır.

Kongar, *Cumhuriyet* gazetesinde 2. sayfada "Aydınlık" adını taşıyan köşesinde 1993 yılından bugüne tam 33 yıldır yazıyor. Bu köşe, hem aydınlanma devrimlerine olan bağlılığı simgeler hem de konular üzerinde aydınlatılmayı sağlar.

Emre Kongar'ın sadece güncel köşe yazılarıyla değil, bilimsel ve güncel kitaplarıyla da Türk toplumsal yaşamında önemli bir yeri vardır.

HİCO

85 YAŞINDA BİR TOPLUMBİLİM ÖĞRENCİSİ!

Zülal KALKANDELEN

“Bir insanın hayatta erişebileceği en yüksek merteye, güvenilir olmaktır. Güvenilir olmak, çok zor kazanılan ama çok kolay kaybedilen bir özelliktir. Çünkü güven duygusu, bütün bir ilişki boyunca yaşananlara dayalıdır... Tek bir tutarsızlık bile, bütün bir yaşam boyunca yaratılmış olan güveni bir anda sıfırlayabilir.”

Prof. Dr. Emre Kongar

Emre Kongar hocamızı anlatan bir yazıya ondan bir alıntıyla başlayacaksam, yukarıdaki olmalı diye düşündüm. Çünkü onu tanıyan herkesin hemfikir olacağı gibi, Prof. Kongar, hem “güvenilir olmayı” hayatının en temel ilkesi yapmayı başarmış insanlardan biridir hem de günümüz dünyasında bu niteliği başka bir insanda bulmanın değerini en iyi bilenlerdendir.

Hiç yorulmadan öğretmeye devam ederken hayatı da karşılıklı bir etkileşim içinde bir eğitim-öğretim platformuna çevirir; bildiklerini başkalarına öğretirken, karşılaştığı her insandan da kendi bilmediklerini öğrenir. Bunca öğrenci yetiştirip onca kült kitap yazmasına karşın kendisini hâlâ “bir toplumbilim öğrencisi” olarak tanımlaması da, bu yaklaşımının bir sonucudur.

Ondaki kadar büyük bir öğrenme ve öğretme arzusunu, bugüne kadar başka kimsede gördüğümü sanmıyorum. Yeni bilgilere karşı duyduğu bitmez tükenmez heyecanı en büyük mutluluk olarak gördüğünü, yaşamın anlamınıysa üretmek ve sevilip sevilmede bulduğunu şu sözleriyle anlatır:

“Bireysel açıdan aklımın erdiği, bilgimin eriştiği tüm yaşam zevklerini tatmış, bütün tatminlere erişmiş bir noktadayım. Öğrencilerimden, okurlarımdan, izleyicilerimden, çocuklarımdan, torunlarımdan öğrenmeye devam ediyorum... Çalışıyorum, okuyorum, yazıyorum, ders veriyorum... Seviyorum, seviliyorum... Bunlardan daha büyük mutluluk olabilir mi?” (Feridun Andaç’ın kendisiyle yaptığı nehir söyleşiyi aktaran *Herkesten Bir Şey Öğrendim* adlı kitaptan alıntı.)

EMRE KONGAR ZÜLÂL KALKANDELEN

*Yakın tarihimizi yorumlamak
için üç ciltlik bir başvuru kitabı...*

RK Remzi Kitabevi

Televizyonda yaptığı programlarını da tüm yurttaşlar için adeta açık bir üniversiteye çevirmesinin nedeni budur. Öğrendikçe öğreten, öğrettikçe de mutlu olan bir insandır Emre Kongar.

Devrimin ve Karşı Devrimin Yüz Yılı adlı üç kitaplık seriyi birlikte hazırlarken ondan öğrendiklerim, yalnızca çalışma disiplini ve etiği ile sınırlı değildi; aynı zamanda bir bilim insanının ayrıntıları gözden kaçırmamak için gösterdiği titizlik ve ortak yazara duyduğu saygı ile de ilgiliydi. Bir bilgiyi kitaba ko-

yana kadar birçok kaynaktan araştırır, emin olana kadar kontrol eder, gerçeği bulana kadar vazgeçmez Prof. Kongar. “Her insan hata yapabilir,” diyecek kadar hoşgörülü olsa da, kendisi hata yapmamak için kılı kırk yaracak bir özenle çalışır!

Her olayı mikro ve makro düzeyde inceleyip çözümlmek için toplumbilimci olmasının, haftanın dört günü Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde yazmasına ek olarak bir gün de kendi internet sitesinden okurlarına seslenmesinin ve yıllar boyunca tele-

vizyon programları yapmasının nedeni de, çok açık ki önce Türkiye'yi ve dünyayı iyi anlamak ve sonra da okurlarına, öğrencilerine doğru anlatmak.

İnsana ilişkin umudunu asla kaybetmeyen, iflah olmaz bir iyimserdir Emre Hoca. Bu hem yaşamaya karşı heyecanının hem de insanlara duyduğu sevginin bir yansımasıdır kanımca. Hayatı boyunca insanların her zaman asgari ahlak sahibi olduklarına inandığını söyler.

İşlerin kötü gitmesinden dolayı umutsuzlanmaya başladığımız anda onun kararlı sesi duyulur:

“Ayağa kalkın Spartaküsler!”

Böylece insanların direnme cesaretini teşvik etmekle kalmaz, kendi öz değerlerini de hatırlatır onlara. Çünkü ona göre demokrasi mücadelesi sekteye uğratılsa da, her zaman devam edecektir; tersi tarihin doğal akışına aykırıdır.

Prof. Kongar'a göre hayat sürekli bir direniştir. Bunu en vurucu şekilde simgeleyen eserlerinden birisi, bana göre *Demokrasi İçin Manifesto: Diren!* adlı kitabıdır. Ondandır bir alıntı yapacak olursak...

“Mutlaka, ama mutlaka...

Tarih önünde...

Vicdanlarda...

Son tahlilde ve son noktada...

Kazanan...

Yoluna devam eden...

Şerefi, haysiyeti, hakkı, hukuku, demokrasiyi, özgürlüğü, adaleti geliştiren:

İNSANLIKTIR!” diyerek insana duyduğu inancı vurgularken, ülkenin namuslu, şerefli ve vicdanlı yurttaşlarına tüm insanlık için birleşip direnmeleri çağrısında bulunuyor ve “Kaybedecekleriniz zincirlerinizden daha fazladır,” diyor.

Direnirken mizah duygusunu bir yana bırakmaması da Emre Kongar'ı farklı kılan özelliklerinden

biri. Onu biraz daha yakından tanıdığınızda anlıyorsunuz ki “zamanın ve mekânın sonsuzluğunda bir hiç olduğunu unutmama” öğüdünü sık sık yinelemesi boşuna değil. Çünkü bu öğüdü, “zalimlerin de hiç olduğu” gerçeği ile buluşturduğunda, bir yandan mücadele etme gücünü artırıyor diğer yandan da hayata daha umutla bakabilmeyi olanaklı kılıyor.

Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, 21. Yüzyılda Türkiye, Toplumsal Değişme Kuramları gibi toplumbilimin başyapıtı niteliğindeki kitaplarının yanı sıra, tarihimizle yüzleştiren, kültürü irdeleyen, demokrasinin özelliklerini açıklayan, Atatürk'ü anlatan, dilimizdeki yozlaşmalara eğilen, emperyalizmin yıkıcılığını sergileyen, kendi yaşamından kesitler sunan denemeler kaleme alan çok yönlü ve çok boyutlu bir yazar Emre Kongar hocamız. Hayatın farklı alanlarına ilişkin incelemelerini ve tespitlerini çok üretken bir biçimde okurla paylaşan ender yazarlardan biri.

Emre Kongar'ın çalışmalarından söz ederken, diğer bütün önemli kitaplarının yanı sıra, *Hoca Efendinin Sandukası* adlı romanını da mutlaka vurgulamak gerekir. Çünkü toplumsal eleştiriyi tarihsel bir kurgu içine yerleştirip diyalektik bir yaklaşımla ele aldığı son derece çarpıcı bir roman olduğunu düşünüyorum. Umarız benzer tadı verecek yeni bir romanını daha okuruz!

Emre Kongar, *Hayat, Aşk, Başarı ve Mutluluk Üzerine Kongarizmalar'ı* kaleme aldığı ve bu yıl yayımlanan yeni kitabıyla, hayatın ne kadar değerli olduğunu bir kez daha okurlarına hatırlattı. *Hayat Yaşadığına Değsin* derken kendisinin de gerçekten hayatı dolu dolu yaşadığını ve deneyimlerimden çıkardığı paha biçilmez dersleri yazdıkça umudu büyüttüğünü gösterdi.

Aydınlanma'nın güçlü temsilcisi Prof. Kongar'ın yeni eserlerini ve üretimlerini dört gözle bekleyen her okuru gibi ben de “Çok yaşa Emre Hocam!” diyerek kendisine saygılarımı sunuyorum.

EMRE KONGAR'IN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

Işık KANSU

Emre Hoca'yı, ilk, 1980'li yıllarda, faşist 12 Eylül cuntasının yarattığı karanlık, ağır ortamda gerçekleştirdiği bir eylemden tanırım.

Türkiye'nin genel yazgısıdır ki, ülkenin başına bir biçimde çöreklenmiş olanlar, her işi yapabileceklerini, her şeye karışabileceklerini sanırlar ve bu tutumlarını uygulamalarıyla gösterirler.

Yurdu kardeş kavgasına sürükleyip binlerce gencin, aydınının kanına girerek, dünya egemenlerinin istedikleri düzeni oturtan beş Pentagoncu general, her alanda Cumhuriyet'in kazanımlarını ve kurumlarını bir bir kendilerine benzetirken; özerk üniversiteyi de yerle bir etmişlerdi.

Hiç kuşkusuz, her kurumda ve yapıda beş generalin kurguladığı yeni düzene ayak uydurmaya hazır ilüştürülmüşler vardı.

Üniversitede de Prof. Dr. İhsan Doğramacı, kendisini 12 Eylül cuntasına hizmete amade kılanlardandı. Onun sayesinde, özerk üniversite yerine, neoliberal küresel dünyaya uyumlu, bağımlı bir dizge oluşturuldu, adına da Yüksek Öğretim Kurumu adı verildi. Başına da Doğramacı oturtuldu.

İşte o günden bugüne, Cumhuriyet'in oluşturduğu üniversite reformu ile halk yararına bilimsel, uygar ve laik yüksek öğretim yerini; içeride iktidara, dışarıda egemen güçlere ve sömürgeci küresel ideolojiye göbekten bağlı, hurafecilerin hoca ve yönetici seçildiği birer allame merkezine bıraktı.

YÖK'ün kurulması, üniversitenin medreseleştirilmesi sürecinin başlangıcı oldu.

Doğramacı'nın YÖK'ü, 12 Eylül'ün "hazır ol"cu, zorba düzenini üniversiteye taşıdı. Yasaklar, yasaklamalar, sürgünler, bilim insanlarının akademik dünyadan uzaklaştırılması YÖK'ün icadıydı.

Yasakların saçmalık doruğunda, öğretim üyelerinin sakal bırakamaması bulunuyordu ve Emre Hoca sakalını kesmediği için kara listeye alınmıştı. Emre Hoca'nın sakal eylemine ilişkin haberlerini Cumhuriyet'e taşıyan muhabirlerden biri de bendim.

Bu olay, yıllar sonra Cumhuriyet'te birlikte olacağımız Emre Hoca ile yollarımızın ilk kesişme anıydı.

Bir başka kesişme de, Cumhuriyet Kitapları'ndan yayımlamak üzere günümüz Türkçesine uyarlayarak yeniden yayına hazırladığım Atatürk'ün *Atatürk'ün El Yazıları ile Yurttaşlık Bilgileri* kitabı aracılığıyla oldu.

Yurttaşlık Bilgisi kitabı, halk önderinin manevi kızı Afet İnan'ın 1929-30 ders yılında Ankara Musiki Muallim Mektebi'nde yurt bilgisi öğretmenliğine atanması üzerine, yurttaşlık derslerinde okutulmak üzere doğrudan Atatürk tarafından kaleme alınmıştı.

Atatürk'ün *Yurttaşlık Bilgileri*'nde "devletçilik" ayrı bir yer alıyordu. Devletin, siyasal ve düşünsel konularda olduğu gibi ekonomik işlerde de düzenleyeceğinin ilke olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulanıyordu. Dahası, devletçiliğin, özellikle toplumsal, ahlaki ve ulusal olduğunun altı çiziliyordu.

Bu bölüm, tarihsel açıdan bir tartışmaya önemli bir ışık tutuyordu. Devletçiliğin, Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk ve kim tarafından ortaya konduğunu kanıtlıyordu. Bu gerçekliği, ben Emre Kongar'ın, 1977 yılında *Özgür İnsan* dergisinde çıkan bir makalesinden anımsıyordum.

Derginin Nisan 1977 tarihli sayısında Emre Hoca, devletçilik uygulamasının ilk kez İsmet İnönü tarafından 30 Ağustos 1930'da Sivas söylevinde dile getirildiğine ilişkin genel kanının yanlışlığını ortaya

koymuştu. Emre Hoca, Atatürk'ün devletçiliği ifade ettiği kitabı, İsmet Paşa'nın Ağustos 1930'daki söyleviden çok önce, 1930 yılı başlarında yayımladığını aktarmış, hatta bu yayın tarihini Afet İnan'a doğrulattığını yazmıştı.

Özetle söylemek gerekirse gerek sakal eylemi, gerekse devletçiliğin kimin tarafından ilan edildiğine ilişkin yazısı Emre Kongar'ın kişiliğine ilişkin önemli ipuçları verir.

Nedir onlar?

Dirençlilik, bilimsel kuşkuculuk, gerçeğin peşinde olmak.

Emre Hoca, bugün gerek bilimsel dünyada, gerek toplum gözünde, gerekse basın yaşamında saygın bir yerdeyse eğer, işte bu yüzdendir.

Kendisine yaşamı boyunca sağlık ve esenlikler dilerim.

ANIT YAPITLARLA GELECEĞE YOL ALAN AYDIN: PROF. DR. EMRE KONGAR

Gamze AKDEMİR

Cumhuriyet gazetemizde 30 yıla varan meslek yaşamımın başlarında tanışma ve uzun yıllar aynı gazete-
de görev yapma şansına sahip oldum Prof. Dr. Emre Kongar ile.

O dönem muhabirlik yaptığım Kültür Servisi'ne zaman zaman uğrar, biz çaylak gazetecilerle sohbet ederdi. Sohbetlerin konusu sadece gazetecilik değildi; yaşamda kendimizi değerli ve faydalı kılmamız için yapabileceğimizi da anlatır, önerilerde bulunurdu. Bitmesin istediğimiz sohbetlerdi bunlar, hem öğrenir hem yüreklenirdik.

Gençtik, bir dünya fikirle dopdoluyduk. Dünyayı yerinden oynatırdık yeter ki fırsat verilsindi. Dünyayı yerinden oynatamadık belki ama gücümüzü ve inancımızı pekiştirdik, aslanlar gibi yetiştik. Bunu sağlayan büyüklerimizdendi Emre Hoca.

Kendisiyle yapıtlarına ilişkin Cumhuriyet Kitap dergimizde yayımlanan pek çok söyleşi yaptım bu 30 yıl içinde. Bilen bilir, söyleşilerinde de sözünü hiç sakınmaz Emre Kongar. Lafı dolandırmaz, nettir! Her cümlesi birer deneme niteliği taşır dense yeridir!

Herkesten Bir Şey Öğrendim - Emre Kongar Kitabı

Yazılarına, yapıtlarına yaşamda pusulası kıldığı değerleri iğne oya gibi işleyen bir aydındır.

Türkiye'nin çalkantılı dönemleri sırasında, kendini geliştirmeye çalışan bir toplumbilim öğrencisinin profesörlüğe doğru ilerleyişinin, kaotik toplumsal ve siyasal dönemlerde nasıl bir fantastik öyküye dönüştüğünün fermanı niteliğindeki, Feridun Andaç'ın *Herkesten Bir Şey Öğrendim - Emre Kongar Kitabı* (Remzi Kitabevi) ile ilgili söyleşimizde ifade ettiği gibi: "İnsanlara göre değil, ilkelere göre hareket eder".

"Türkiye'nin siyasal tarihi, din-tarım toplumunun otoriter ve totaliter geleneklerinden çağdaş toplumların demokrasi ve insan hakları değerlerine geçiş kavgalarının tarihidir," demesi de önemlidir.

Düşünce yapısı, çocukken, biri ateist diğeri dindar iki felsefe öğretmenin oğlu olarak akıl, mantık, hoşgörü, bilim, eleştiri, uzlaşma ve birlikte yaşama kültürü ile oluşur Emre Kongar'ın.

Gerek 27 Mayıs'ın yaşandığı Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrenimi, gerekse sonraki dönemi 1961 Anayasası'nın insan hakları ve özgürlükçü ortamında geçer. Yakın tarihin makas değiştiren dönemlerinin birinci elden tanığıdır.

"Özgürlük yanılması dönemi" olarak nitelediği 1961-1971 arasındaki on yıllık dönemin, Türkiye'nin siyasal tarihinde görülmemiş bir özgürlük dönemi olduğunu ifade eder.

Herkesten ..Bir Şey Öğrendim

EMRE
KONGAR

SÖYLEŞİ:
FERİDUN ANDAÇ

 Remzi Kitabevi

Bu nedenle, tam düşünsel yapısının olgunlaşma aşamasını gerek aile gerek Türkiye açısından “özgürlükçü ve demokrat” bir dönemde tamamlar - ilerleyen yıllarda yaşanacak darbeler nedeniyle bu dönem Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir istisnadır kuşkusuz-

Herkesten Bir Şey Öğrendim - Emre Kongar Kitabı'nda da tüm bu çalkantılar sırasında, ampirik bulgular peşinde koşan, saha araştırmaları yapan, Hacettepe'de kurduğu Sosyal Çalışma Bölümü'nü geliştirmek için çaba harcayan, kendini yetiştiren, profesörlük basamaklarında ilerleyen bir toplumbilim öğrencisinin trajikomik öyküsünü, Türkiye'deki toplumsal gerilimlerden payını fazlasıyla almış yaşamını paylaşır.

Türk Toplumbilimcileri

Prof. Dr. Emre Kongar'ın emsal çalışmalarından *Türk Toplumbilimcileri*'ni de özellikle anmak isterim:

İki cilt halinde 80'lerde yayımlanan, ilk cildi o zamanki doktora öğrencileri ile birlikte kaleme aldığı, ikinci cildi ise “Türkiye’de Toplumbilimin Doğuşu” başlıklı giriş yazısını usta tarihçi Zafer Toprak'ın yazdığı, Muzaffer Sencer ve Ali Rıza Balaman gibi çok önemli isimlerin katkıda bulunduğu, 30 yıl sonra iki cildi tek bir ciltte birleştirilerek ve güncellenerek yeniden yayımlanan *Türk Toplumbilimcileri* (Remzi Kitabevi).

Türkiye’de gelişimi büyük ölçüde siyasal dalgalanmalara maruz kalmış ve bağlı olmuş, son çeyrek yüzyılda daha da derinleşen toplumsal bilimlerin sancıları, eğitim eksiklikleri başta evvel ezel sorunlarına mercek tutulan çalışma, Türkiye’de toplumsal bilimlerin kurucusu sayılan Ziya Gökalp ile başlar.

Prens Sabahattin, Hilmi Ziya Ülken, İbrahim Yasa, Niyazi Berkes, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Cavit Orhan Tütengil, Mübeccel Belik Kıray, Mehmet Ali Şevki, Mehmet İzzet, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İsmail Hüsrev Tokin, Mümtaz Turhan, Muzaffer Şerif Başoğlu ve Sedat Veyis Örnek incelenir.

Türk toplumbilimindeki yöntem sorununu nasıl irdelediğini doyasıya okuyacağınız bir anıt kitaptr *Türk Toplumbilimcileri*. Tarihsel süreç içinde Türk toplumbiliminin gelişmesinin nasıl büyük ölçüde siyasal dalgalanmalara bağlı olduğunu; 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinin nasıl doğrudan doğruya üniversiteleri de hedef aldığını ve her türlü toplumsal bilim gelişmesini engellediğini yazar Emre Kongar:

“Bu manzaranın oluşumunda, kendilerine bilim insanı diyen, çeşitli akademik unvanlar taşıyan, iktidardan esen rüzgârlara göre yön değiştiren, iktidarın hoşuna gitmek için gerçekleri eğip büken piyasa tiplerinin de büyük katkısı var. (...)

Toplum mühendisliğine soyunan siyasal iktidarlar ya da askeri yönetimler, kendi görüşlerinin dışındaki araştırma ve incelemeleri engelliyor ve hatta suç sayıyorlar. (...) İşte Silivri, üniversite yöneticisi ve öğretim üyesi olan insanlarla dolup taşıyor. Bu yapı zaman içinde en sonunda YÖK’ü yaratmıştı. Bugünkü siyasal iktidar bu birikimlerden oluşan otoriter yapıyı geliştirerek ve ceza yasalarıyla da pekiştirerek kullanıyor.”

ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı

İslam dini uluslararası siyasette nasıl kullanıldı? Türkiye nasıl bir ileri karakol hâline getirildi? Başta az gelişmiş hele ki petrol zengini ülkelerdeki yaşamı atom etkisiyle parçalayan emperyalizmin sopası kapitalizmin geldiği yeni, daha “ileri” eşikler neler?

Batı tarafından işine gelen kısımlarıyla benim-senen Huntington, Atatürk'e en çok neden karşıydı? ABD'nin siyasal İslam'la dansı sonrası Ortadoğu'da birbiri ardına devrilen diktatör çatılar, yeni dengesiz dengeler ve engin (!) stratejilerini daha bir parlatmış “yeni model Fukuyama” ile kucaklaştığı noktalar ne? Tüm boyutları ve taraflarıyla Suriye yangınının geze-gene mevcut ve olası etkileri neler?

ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı (Remzi Kitabevi) kitabı Emre Kongar'ın tüm bu sorulara odaklanırken yakın tarihin yanı sıra yakın geleceğin de bir portre-sini çizdiği her daim güncel çalışmalarından biridir.

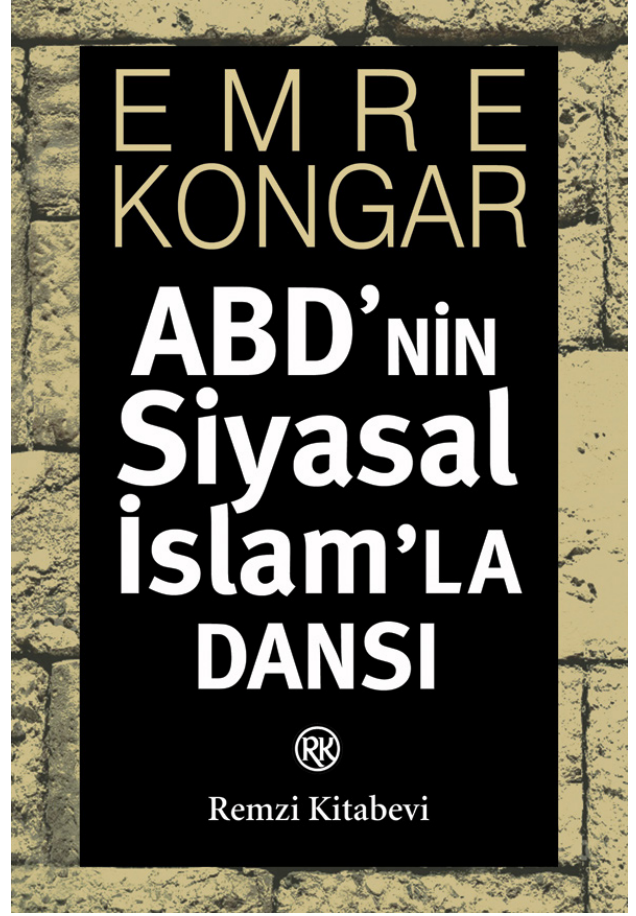
İslam dininin uluslararası siyasette nasıl kullanıldığını görmek için önce, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş'ın bir milat olduğunu irdeler kitabında Emre Kongar.

ABD'den akıl ve icazet alan DP'nin dinci totali-terlik ve milliyetçi faşizm noktalarına nasıl hızla yönlendiğini yazar ardından. Bu satranç oyununda Türkiye'nin nasıl bir ileri karakol hâline getirildiğini ve bugüne de uzanan emellerin nasıl şekillendiğini ortaya koyar.

ABD'yi ve ABD'nin dünya politikasını, genel stra-tejisini anlamaya yönelik metinlerden ve çözümle-melerden oluşan kitabının giriş bölümünde, ABD'de-ki siyasal yapının uluslararası sermaye ile nasıl iç içe geçtiğini açıklamak bakımından mikrodinci, mikro milliyetçi, tebelleş Yeni Dünya Düzeni'nde, eli silahlı ve kanlı Blackwater'ın kurucusu Erik Prince'in ta-kım elbiseli versiyonu Amerikan şirketi Noble örne-ğini ele alır.

ABD'nin dünya üzerindeki imparatorluğunun nasıl bir silah ve sermaye ittifakına dayandığını ve bu ittifakın ABD'nin sosyal ve ekonomik dokusuyla nasıl iç içe olduğunu ortaya koyan Noble'in mayasını çözümler.

Noble'a ilişkin gazeteci Tolga Tanış'ın âdeta bir firma biyografisi olarak kaleme aldığı makalesine ve

yine ABD'yi iyi anlamak için, çok iyi bir uzman olan Zülâl Kalkandelen'in de üç makalesine yer verir.

Samuel P. Huntington'ın Batı'yı ikna ettiği, enine boyuna kurguladığı, vahşi “yeni düşman yaratmaca” oyunu ne gerekçelerle benimsendi ve virüs El-Kaide kanalından gezegene nasıl salındı? Huntington, Ata-türk'e en çok neden karşıydı? Huntington Batı'da ne zaman az da olsa sorgulanabilir hâle geldi (mi)?

Bu soruların yanıtını açıklarken bugünkü “kü-resel dünyayı” biçimlendiren süreçlerin temelleri Soğuk Savaş döneminde atıldığını anlatır. Siyasal İslam'ın Huntington'dan çok önce de uluslararası si-yaset sahnesinde önemli bir faktör olarak kullanıl-dığını irdeler.

Yanı sıra Huntington'un Atatürk düşmanlığının, ulusal bilincin gelişmesini sağlayan ve ülkesini ulus devletleri etnik ve dinci çizgilerde bölmek isteyen emperyalizmin pençesinden kurtaran Mustafa Ke-mal Atatürk ve Demokratik ve laik Türkiye Cumhuri-yeti'ne karşı emperyalizmin kendini koruma reflek-sinden kaynaklandığını vurgular.

Osmanlı İmparatorluğu'nu başarılı bir biçimde Batılı bir Türkiye Cumhuriyeti'ne dönüştürmüş bir lider olarak Atatürk, Huntington'un Batı'nın taklit edilemez ve kendisine erişilemez bir nitelik taşıdığını iddia ettiği faşist tezinin canlı bir yanlışlanması, reddiyesi olması da cabasıdır elbette.

"Türkiye model olabilir mi?" bölümündeyseniz Huntington'ın Türkiye'nin Arap-İslam Dünyası'na bir model olarak takdimindeki sorunları ele alır Kongar:

"Şimdi sorun şurada: Türkiye'nin bir model olarak kullanılmasını sağlamak için ile Arap-İslam Dünyası yakınlaşması sağlanacaksa, Arap-İslam Dünyası mı Türkiye'ye benzeyecek, yoksa Türkiye mi Arap-İslam Dünyası'na benzetilecek?"

Bu sorunu daha net ve çarpıcı bir biçimde bir soru olarak da formüle edebiliriz: Türkiye mi Arap-İslam Dünyası'na model olacak, Arap-İslam Dünyası mı Türkiye'ye?

Müslüman Kardeşler örgütünün ve diktatörlerin karşı çıktıkları, demokrasinin ön koşulu olan laiklikten ödün veren bir Türkiye artık Arap-İslam âlemi'nden farklı olmaz ki... Yani model olma özelliğini yitirir.

Türkiye'nin genel seçmen eğilimleri laiklik ilkesine sahip çıkarsa büyük bir sorun yaşanacağını düşünmüyorum.

Sorun laiklik ile laiklik karşıtlığının, ABD'nin müdahalesi ile kazanacağı veya kaybedeceği bir denge durumunda kalmasında çıkar. Dilerim Türkiye neredeyse yüz yıla yaklaşan bir demokrasi deneyimini çöpe atmaz!"

İçimizdeki Zalim

İnsan nasıl zalim olur? Zalime nasıl teslim olunur ve nasıl karşı koyulur? Hitler, McCarthy, Humeyni zulmü kitlelere nasıl yaydı? Zulüm fikri milyonlarca zihne nasıl zuhur etti? Bugün ne değişti (mi)?

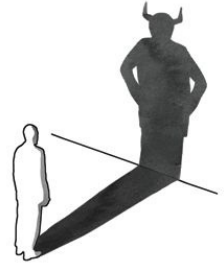
Kurban zulmedene neden korkuyla karışık hatta neredeyse fanatikleşen bir hayranlık hisseder? Bunun ardındaki sosyal nedenler ve sonuçları nelerdir? Zulmü neden asıl mazlumlar öğrenir ve en kötüsünü de onlar uygular? "Biz ve onlar" ayrımı nedir? Yarattılan "cemaatçi biz" in faturası ve diyeti nasıl ödenir?

EMRE KONGAR

İÇİMİZDEKİ ZALİM

Anlamak ve Üstesinden Gelmek

 Remzi Kitabevi

Ayrımcı vicdan ne menemdir?

Toplum manipülatörü tatlı su entelleri en iyi neyi bilir? Peki ya literatüre giren yeni emperyalist kavramları biliyor musunuz? "İnsancıl"mış emperyalizm (humanitarian imperialism)! Bir de "iyi niyetli"ymiş (benevolent imperialism)! Sonra "liberal"miş (liberal imperialism)! "Kozmopolit"i de varmış (cosmopolitan imperialism)! *İçimizdeki Zalim* adlı kitabında hepsine yanıtlar getirir Emre Kongar.

Devrimin ve Karşı Devrimin Yüz Yılı

Emre Kongar'ın ilk çekirdeğini, 1977 Türk Dil Kurumu Bilim Ödülü'nü alan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* adlı kitabını yazarken oluşturduğunu ifade ettiği ve Zülâl Kalkandelen ile birlikte Atatürk'ün gerçekleştirdiği mucizevi cumhuriyet devriminin aşamalarını, bu aşamaların hangi sırayla nasıl uygulamaya geçtiğini ortaya koydukları, üç cilt olarak yayımlanan zamandizin (kronoloji) çalışması *Devrimin ve Karşı Devrimin Yüz Yılı* (Remzi Kitabevi) kuşkusuz

çok önemli bir kolektif çalışmadır:

Savaş, Devrim ve Tepkiler (1919-1971) / *Karşı Devrim Filizleri ve Darbeleri* (1971-2002) / *Karşı Devrim Yanılsaması* (2002-2019).

Kongar ve Kalkandelen, incelemede Atatürk'ün cumhuriyet devriminin dünyaya emsal başarısını tüm aşamalarıyla bütünleyen bir zamandizinle sunuyorlar.

100 yıllık cumhuriyet tarihini alışılmış sınıflamaların ve bölünmelerin dışında bir paradigmaya tabi tutuyorlar. Başta cumhuriyet devriminin gerçekleştirilmesinde ve gerekse daha sonrasında tohumlanan “karşı devrim”in oluşmasında iç dinamikleri incelemekle birlikte ve dış dinamiklerin rolü, ağırlığı, belirleyiciliğini de ortaya koyuyorlar.

Kongar ve Kalkandelen'in cumhuriyeti reddeden “karşı devrim” tepkilerinin daha Kurtuluş Savaşı sırasında tohumlandığını ve cumhuriyet ilan edilirken ortaya çıktığını nesnel olaylarla gösteriyorlar.

Kongar'ın, “Devrim ile karşı devrim arasındaki bu diyalektik ilişki, her üç cilde de egemen olan yaklaşımımızın hâkim yöntemidir,” dediği bu zamandizin çalışmasının en önemli özelliği, tarihe diyalektik yöntemle bakması.

Devrim ve karşı devrimin tarihini hem diyalektik olarak bu iki sürecin birbirleriyle olan karşılıklı zıtlaşmaları ve etkileşimleri bağlamında ele alır ve yüz yıllık tarihi, tarihsel dönüm noktalarına göre fonksiyonel olarak sınıflandırır Kongar ve Kalkandelen.

Hayat Yaşadığına Değsin - Hayat, Aşk, Başarı ve Mutluluk Üzerine Kongarizmalar

Kuşkusuz tüm yapıtlarını değerlendirmeye yer yetmeyecektir fakat Prof. Dr. Emre Kongar'ın en yeni kitaplarından *Hayat Yaşadığına Değsin - Hayat, Aşk, Başarı ve Mutluluk Üzerine Kongarizmalar*'ı da (Remzi Kitabevi) mutlaka anmak isterim.

Kitabında yer alan her bölümde konu edilen kavramın nedenleri ve niçinlerini umutlu, iyimser ve gerçekçi “Kongarizmalar” eşliğinde paylaşıyor Emre Hoca. Okuyucuyu kendi yaşamına farklı bir pencereden bakmaya davet ediyor.

Yaşamın yalnızca akıp giden bir süreç değil, bilinçli seçimlerle şekillenen bir serüven olduğunu vurguluyor. Tıpkı yazımın başında bahsettiğim yıllar önce çaylak gazetecilik dönemimizde bizlere vurguladığı gibi.

Çalışmasının temelinde sadece kuramsal bilgiler ve deneyimleri değil, “hayatın gerçekleri” de yatıyor. Hem cumhuriyetin ilk dönemlerini hem de son yılları dolayısıyla neredeyse yarım yüzyıllık bir dönemi kapsayan farklı alanlardaki farklı kişilerin başarı öykülerini paylaşıyor ardından. Kimler yok ki paylaştıkları arasında: Nermin Abadan-Unat, Türkân Saylan, Mehmet Haberal, Berk İmamoğlu...

Çalışmanın ana eksenlerinden biri “insan”ın kaynağı olan “evren”in ve “hayat”ın gerçeğini aramak ve anlamak. İşte “gerçek” hakkındaki bir “Kongarizma” çalışmasından örnek:

“Sonsuz bir zamanda, Sonsuz bir mekânda, Çekim güçlerinin yarattığı bir Devinim sonunda ortaya çıkan Dengesizliğin ve Dengenin birbirine dönüşen Diyalektik hâli!

Diyalektik gerçekliğin dört kuralı vardır:

- 1) Her şey, her zaman değişir.
- 2) Değişme sırasında bütün varlık ve öğeler, zıtlar da dahil olmak üzere, birbirini etkiler
- 3) Her şey hem kendi zıddını da beraberinde getirir ve hem de kendi zıddını yaratır.
- 4) Nicelik değişmesi belli bir aşamadan sonra nitelik değişmesine dönüşür.

Birleştirilen ipliklerin sicim, birleştirilen sicimlerin halat olması...

Ya da oyların artarak önce parti, sonra daha artarak ana muhalefet partisi, sonra daha da artarak iktidar olması gibi!”

Nice anıt yapıtlara Emre Hoca.

BAŞKA BİR İNSAN OLMAK VE HAYAT YAŞADIĞIMA DEĞDİ! DEMEK İÇİN...

Öner YAĞCI

Bütün yaşamıyla bile bu dünyada hiçbir şeyi etkileyemeyeceğini bilerek umutsuzca, ama tek bir makaleyle tüm dünyayı değiştirebilecekmiş gibi bir sorumlulukla yazan, toplumbilimimizi özgürleştiren öncü aydın Emre Kongar'ın düşüncesinin ana eksenini toplumsal değişimdir.

Yazılarında ve kitaplarında toplumu, toplumsal değişim boyutuyla değerlendirirken genellikle nesnellikten uzaklaşmadan, kuramla eylemi bütünleştirerek sonuca ulaştı.

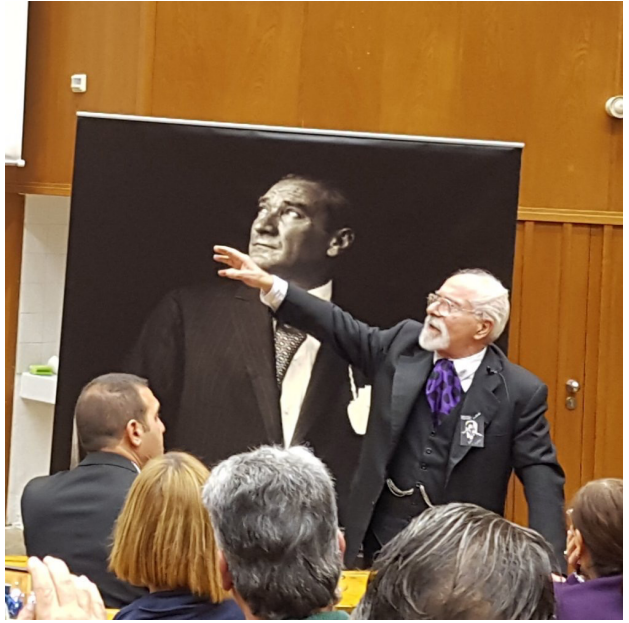
Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Türk Toplumbilimcileri, Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk, Türkiye Üzerine Araştırmalar, 21. Yüzyılda Türkiye, Küresel Terör ve Türkiye, ABD'nin Siyasal İslamla Dansı, Aymazlığın İbretlik Öyküsü, Tarihimizle Yüzleşmek gibi birçok kitabında, bir toplumun asıl öğelerinin "ideoloji" ve "sınıflar" olduğu düşüncesini temel aldı.

Ele aldığı toplumu dün ve bugünü, başka toplumlarla ilişkileri ve çelişkileriyle, arayışlarıyla çözümlendi.

Yaşanan her olaya "toplumbilim açısından" bakmanın anlamlı bir örneği olan ve bugünü anlamak için tarihi, dünü iyi bilip çözümlenmek, yarını kestirmek için de bugünü iyi anlamak, irdelemek gerektiğini düşünen duyarlı insanlar için bir başvuru kitabı niteliğindeki *Devrimin ve Karşı Devrimin Yüz Yılı*'nda (3 c., Zülâl Kalkandelen'le), toplumumuzun yüz yıllık serüvenini, Cumhuriyetimizin dünden bugüne gelişinin damıtılmış öyküsünü zamandizinsel olarak ve özgün, sarsıcı, eleştirel yorumlarıyla gün gün aktardı.

"Daha ne yazsın, ne söylesin!.." başlıklı yazımda ona "Öğreten, uyaran hoca, TV programcısı, gazeteci, yönetici, toplumbilimimizin yüz akı" demiştim:

"...Siyasetçiler, toplumun durumunu, beklentisini, insanlarından, iletişim araçlarından, sanatçıların-

dan, bilimcilerin toplumsal araştırmalarından öğrenir. Toplumunu, binlerce öğrenciye hocalık yapan, öğreten, TV’lerde, gazetelerde, dergilerde, sayısı 50’yi bulan kitaplarında uyaran bir bilim insanından örneğin, Emre Kongar’dan öğrenir.

Ben de, binlerce öğrencisi, okuru, izleyicisi gibi, ondan çok şey öğrendim...

O, toplumbilimi özgürleştiren bir öncü. Toplumsal bilimlerle doğal bilimlerin yönteminin (gözlem, varsayım, test, sonuç) evrensel olduğu düşüncesiyle dünü ve bugünü, toplumbilim yaklaşımıyla, diyalektik çözümlenmeyle ele alıyor. İç ve dış dinamikleri, yapısal nedenleri, nesnel-öznel gerçeklikleri sınıflandırarak değerlendiriyor. Toplumsal yapımızın temellerini, değişim araçlarını ideoloji ve sınıflar boyutunda inceliyor..” (Cumhuriyet, 20 Ağustos 2022)

Bir “ısyan haykırışı”

Yaşamın Anlamı adlı kitabında yaşamından kesitlerle düşündüklerini aktarırken içtenlikli, şiirsel, mizahi anlatımıyla sevgiyi, bilgilendirmeyi, uyar-

mayı, yaşamın anlamını aramayı sürdüren Emre Kongar, “Bu Kitap Bir ‘ısyan Haykırışıdır!’ diye” başladığı *Hayat Yaşadığına Değsin*’in giriş yazısında kitabı yazış serüvenini anlatıyor:

“Bir TV programında ‘Bütün baskılara karşı, her zaman, her yerde, her koşulda kendi ilkelerini, kendi Ahlakını, kendi Vicdanını savun!’ diye uyarımış ve masaya yumruğumu vurarak ‘Hayat yaşadığına değsin!’ diye haykırmıştum.”

Ertesi gün bir dostunun hayat hakkındaki özlü sözlerini okurlarına sunabilirsin önerisi hoşuna gitmiş ve *Hayat Yaşadığına Değsin*’i yazmış:

“Dilerim ortaya çıkan bu yapıt... Bütün bir ömür boyu okuyup, görüp, çalışıp öğrendiklerime... Yaşadıklarımaya... Ve bunlardan süzdüklerimi, bir yıl kadar süren bir çalışma ile özetlediğim Kongarizmalarımaya... değmiştir.”

Yaşamın anlamlandırılması için kendi yaşamlarından harmanladığı, tüm birikimlerinden süzdüğü ve özgünlüğünü vurgulamak için “Kongarizmalar” dediği özlü düşüncelerini sanki hayat kitabı, aşk kitabı, başarı kitabı ve mutluluk kitabı olarak dört başlık altında aktararak okurla sohbet ediyor.

Ömrünü “gerçeğin peşinde”, yaşamın sırlarını çözmeye adanmış, toplumsal dinamiklerin temel değişkenlerini yakalamaya uğraşmış, insan ruhunun derinliklerinde dolaşarak onu tanımaya odaklanmış, çok okumuş, çok gezmiş, çok görmüş, çok insan tanımış, hâlâ okumaya, öğrenmeye ve öğretmeye çalışan, iyi niyetli, yaşamdan bütün beklediklerine ulaşmış, sonuçta da bir HİÇ olduğunun bilincine varmış bir ölümlünün; yaşam serüveninden süzdüğü bilgileri, gerçekleri, bazı önerilerle birlikte okumamız için yazdığını ve kararı okuyana bıraktığını söylüyor.

Özel olarak tanımlayıp irdelediği Hayat, Aşk, Başarı ve Mutluluk kavramlarını ve vurgulamak istediği Adalet, Ahlak, Bilinç, Demokrasi, Vicdan, Hiçlik, Yokluk gibi kavramları kendi verdiği özel anlamlar bağlamında özel isimlermiş gibi kullanarak büyük harfle başlatıyor ve bir başka özgünlüğüyle siyah harflerle ilk Kongarizmasını yazıyor:

“Unutma, hayat boyu her konuda verdiğin, vereceğin kararlar, senin kimliğini, kişiliğini, bilincini, ahlakını, vicdanını, iradeni ver tercihlerini yansıtan ve yolunu çizen kararlardır.”

HAYAT kitabının ilk bölümünün başlığı bile okuma isteğini kamçılıyor ve okura nasıl bir kitap okuyacağını ipuçlarını veriyor: “Gerçeğin Peşinde, Bu Kitabı Oku, Hayatını Anlamlandır ki... Hayat Yaşadığına Değsin!”

Bu bölümde Emre Kongar, yaşam döngüsünün ne olduğu, yaşamın nasıl anlamlandırılması gerektiği ve hayatın nasıl yaşadığımızı degeceği konusundaki Kongarizmalarını sunuyor:

Gerçeği aramak; gerçeğin peşinde hayatın tekliğini, biricikliğini ve kısalığını anlamak; hayatın gizemlerini kavramak; insanın doğanın kölesi olduğunu anlamak; kölelikten insanlığa geçmek; özgürlük için bilinçli, ahlaklı, vicdanlı olmak; yaşam döngüsünün acımasızlığına karşı direnmek; ölümlülüğe meydan okumak; zamanın köleliğinden zamanın efendiliğine yükselmek; çok katmanlı yaşamak, zamanı hızlandırmak ve yavaşlatmak; doğumla ölüm arasındaki yaşamı anlamlandırmak...

Hayat hakkında son sözü şöyle:

“Zamanın ve evrenin sonsuzluğunda... Bir hiç olan kendi varlığını ve yaşamını anlamlandırmak için... Bilincini, ahlakını ve vicdanını kullan... Bir şey olmak için değil, bir şey yapmak için yaşa ki: Hayat yaşadığına değsin!”

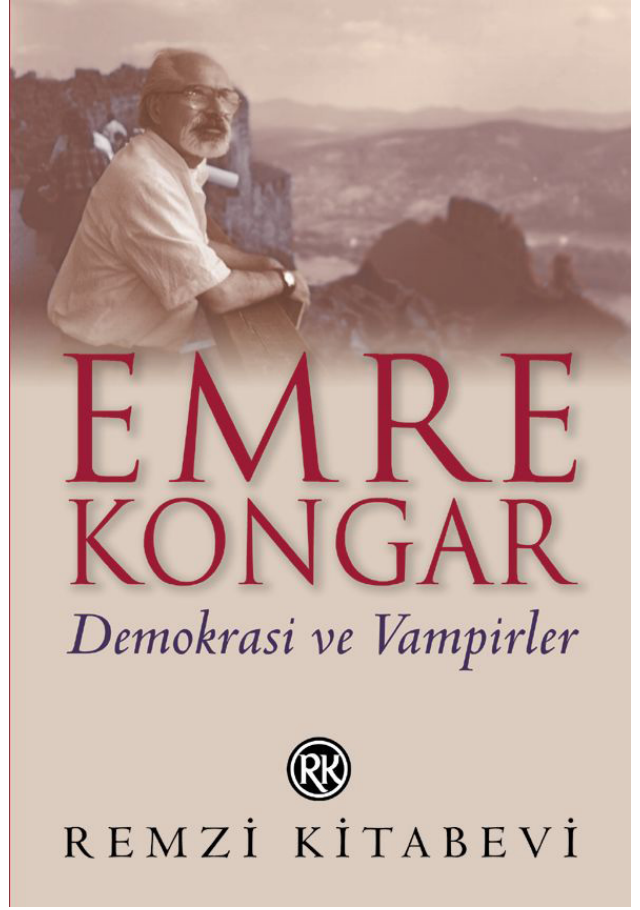
AŞK kitabına “Âşık ol ki hayat yaşadığına değsin!” diye başlıyor.

“Hayatın, insanın, en gizemli, en etkili duygusu, kendi varlığını devam ettiren en çarpıcı eylemi, en dikkati çeken olayı ve en bilinen ama hâlâ sırrını koruyan olgusudur aşk,” diyor.

Yaşamın kaynağı olan aşkın adanmışlık, bağlılık, mutluluk, enerji kaynağı, hem maddi hem manevi duyum olduğunu vurgulayan Kongarizmalarını sıralıyor.

Kanuni'nin Hürrem'e, Marx'ın Jenny'e, Kafka'nın Milena'ya şiir ve mektuplarıyla zenginleştirdiği Kongarizmalarını “İster Bir İnsana, İster Bir İdeale; Ama Mutlaka Âşık Ol!” diyerek şöyle özetliyor:

“19 Mayıs 1919'a, 23 Nisan 1920'ye, 30 Ağustos 1922'ye, 29 Ekim 1923'e ve 24 Temmuz 1924'e Âşığım! Bu Aşk Vatan Aşkı'dır... Yurt Aşkı'dır... Millet Aşkı'dır... Ulus Aşkı'dır... Adalet Aşkı'dır... Cumhuriyet Aşkı'dır... Demokrasi Aşkı'dır! Benim Cumhuriyet Aşkım, Bağımsızlığa, Laikliğe, Özgürlüğe, Eşitliğe,

Kardeşliğe, Dayanısmaya, Adalete, Barışa olan Aşkımın simgesidir. Hayatıma, yaşam savaşımına anlam katan bir simge! Ebedi Sevgilim de Demokratik ve Laik bir Sosyal Hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'dir.”

Aşk hakkındaki son Kongarizması şöyle:

“Hiç unutmama, ilişkiler bazen biter bazen sürer... Ama aşk, yaşamın sırrıdır... O nedenle hiçbir zaman bitmez! Kişiye ya da ideale veya ikisine birden, fark etmez: Âşık ol ki hayat yaşadığına değsin!”

“Başarılı ol ki hayatın yaşadığına değsin!” cümlesiyle başladığı BAŞARI kitabındaki Kongarizmalarında, insanı başarılı yapan özellikleri ve başarının kurallarını sıralıyor: Hayal kurmak, bilinçli ahlaklı vicdanlı ve cesur olmak, kendini bilmek, hedefe kitlenmek, çok iyi dinlemek, empati yeteneğini geliştirmek, çok iyi iletişim kurmak, ödülü ve övgüyü bol, ceza ve eleştiriyi cimrice kullanmak, yaratıcı olmak, küçük de olsa fark yaratmak...

“Başarı için asla yalabalık ve döneçlik yapma, insanlardan çok ilkelere inan,” diyerek Adnan Binya-

zar, Nermin Abadan Unat, Türkân Saylan, Mehmet Haberal ve Berk İmamoğlu'nun başarı öykülerini aktarıyor ve Kongarizmasıyla nokta koyuyor:

“Başarı ya da başarısızlık da aynen hayat gibi, aşk gibi, mutluluk gibi senin sorumluluğundadır... Övgü de yergi de senindir!”

“Mutlu ol ki hayat yaşadığına değsin!” diyerek başladığı *MUTLULUK* kitabında, insanların mutluluk arayışının insanlığın tarihi kadar eski olduğunu, insanın hayatla arasındaki ilişki olan mutluluğun önkoşulunun doğayla uyumlu olmak olduğunu, mutluluğun genel ve bireysel engellerini, mutluluğu artırma yöntemleri önerilerini sunuyor ve “Asla zulüm yapma, zalimlere karşı çık: Mutlu ol!..” diyor.

“Mutluluğa Giden Elli Yol” başlıklı onuncu ve sonuncu bölümünde, “Ey okur: Bütün okuduklarından, öğrendiklerimden ve kendi hayatımdan, Mutluluğu artırmak için bazı pratik ve kolay önerileri de süzdüm ve senin için özetledim. Dilerim işine yarar” deyip “Zamanın ve mekânın Sonsuzluğunda bir HİÇ olduğunu unutma; ama zalimlerin de birer HİÇ olduklarını anımsa; böylece insanların kötülüklerine, zulmüne karşı daha kolay mücadele eder, daha Mutlu olursun” diye başladığı Kongarizma maddelerini sıralayarak ellinci ve sonuncu maddedeki Kongarizmasında şöyle yazıyor:

“Zamanın hiç durmadığını, her insanın doğduğu andan itibaren ölmeye başladığını, senin zamanının da tükenmekte olduğunu unutma; onu iyi değerlendir ki HAYAT YAŞADIĞINA DEĞSİN!”

Hayat Yaşadığına Değsin Emre Kongar'ın “Hayat, aşk, başarı ve mutluluk hakkında son birkaç söz”üyle bitiyor:

“Hem zaman hem mekân olarak sonsuzluk kavramlarıyla bütünleşmiş ve bu sayede bir ‘hiç’ olduğunun bilincine varmış bir ölümünün...”

Bilinç, ahlak ve vicdan anlayışına aykırı olan olaylar karşısında, ‘Diren ki hayat yaşadığına değsin!’ Haykırışıyla başlayan isyanının arkasındaki bilgilerini ve hayat serüvenini...

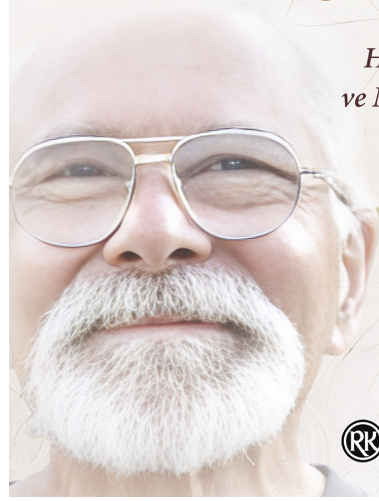
Ve bu serüvenden süzölmüş olan Kongarizmalarını okudun...

Bu kitabı bitirdiğin şu anda, başladığın anda olduğundan başka bir insansın...

EMRE KONGAR

Hayat Yaşadığına Değsin

Hayat, Aşk, Başarı
ve Mutluluk Üzerine
Kongarizmalar

® Remzi Kitabevi

Ve bu kitabı okumayanlardan da farklısın artık!
Sonsuzluğun hiçliğinde buluşmak üzere: HOŞÇA KAL!”

İnsan ve insanlık bildirisi

Okudukça sarıp sarmalayan, içine çeken *Hayat Yaşadığına Değsin* için ilk okuduğumda “İnsan ve insanlık bildirgesi” demiştim:

“Bazı kitaplar vardır, okursunuz, bir süre sonra yeniden okumak istersiniz ki bu süre birkaç hafta, ay, yıl, hatta birkaç on yıl sonra olabilir. Sürekli gözünüzün önünde olmasını istersiniz o kitabın. O kitap olmadan eksik duyumsarsınız kendinizi.

Her bulunduğum mekândaki kitaplığımda başucu kitaplarım vardır: *Söylev*, *Nâzım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları* ve bütün şiirleri, *Aydemir'in Suyu Arayan Adam'ı*, *Montaigne'in Dene-meler'i*, *Hayyam*, *Don Kişot*, *Sefiller...*

EMRE KONGAR

yaşamın anlamı

D E N E M E L E R

Remzi Kitabevi

İşte bu kitaplarımın arasına bir kitap daha eklendi: *Hayat Yaşadığına Değsin* (Emre Kongar, Remzi Kitabevi, 2025)

Okuyanın insana ve insanlığa seslenen bir başyapıtla baş başa kaldığını duyumsayacağını adım gibi biliyorum çünkü beni öyle düşündürdü...

Yaşamın öznesi olma yolculuğuna çıkmak isteyenleri kucaklayan bu insan ve insanlık bildirgesinde; gerçeğin peşinde yaşamın sınırlarını çözmeye adanmış ömründen, toplumsal dinamiklerin temel değişkenlerini yakalamaya uğraşan, insan ruhunun derinliklerinde dolaşarak onu tanımaya odaklanan, yaşam serüveninden süzdüğü gerçekleri, yurduna ve kendi yurttaşları başta olmak üzere bütün insanlara destek olmak önerileriyle birlikte okuyoruz.

Bu bildirgesinde, hayat, aşk, başarı ve mutluluk üzerine ömür boyu biriktirdiklerinden harmanlayarak bilgi ve deneyimlerinden süzdüğü Kongarizma-

larında okurlarıyla sohbet ediyor Kongar..." (Cumhuriyet, 18 Ekim 2025)

Toplumsal yaşamın temellerine inerek kültürden (*Kültür Üzerine, Kültür ve İletişim*) demokrasiye (*Demokrasi ve Kültür, Demokrasi İçinin Ekmeğidir, Demokrasi ve Laiklik, Demokrasi ve Vampirler, Demokrasimizle Yüzleşmek, Demokrasi için Manifesto: Diren*) ve kültürle demokrasinin Türkiye'nin toplumsal gerçeğindeki yansımalarına (*Üniversite Üzerine, 12 Eylül Kültürü, 28 Şubat ve Demokrasi, Yozlaşan Medya ve Yozlaşan Türkçe, Ben Müsteşarken, Trajikomik, Yamyamlara Oy Yok, Konsantremi Bozma, Türkiye'yi Sarsan Otuz Gün/ Gezi Direnişi -Aykut Küçükkaya ile-, Kızlarıma Mektuplar, Babam Oğlum Torunum, İçimizdeki Zalim*) birikimini, yaşam deneyimlerini, arayışını, uyarılarını aktaran Emre Kongar'ın:

"Ben bir toplum ve insan bilimleri akademisyeniyim, yani ebedî bir öğrenciyim... Bütün hayatımı insanı, toplumları, insanlığı anlamaya, ülkemi, insanımı, toplumumu tanımaya ve onlara hizmet etmeye adadım. Şu anda beklediğim ne bir makam ne bir mansıp ne bir para ne bir ün ne de şöhret var: Sadece ve sadece ülkemi, toplumumu, insanımı, Demokratik, Laik ve Sosyal Hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ni anlamaya, korumaya ve geliştirmeye çalışıyorum," düşüncesiyle tam da insan olmanın, yurtsever olmanın dayattığı bugünlerde her insanın, her yurtseverin mutlaka okuması gereken, uyarılarla dolu başyapıtı *Hayat Yaşadığına Değsin*, bence insan mühendisliği ve kişisel gelişimin başucu kitabıdır.

Her an, herkesten, her olaydan bir şeyler öğrenmeye çabalayan Emre Kongar'ın *Hayat Yaşadığına Değsin* ile süren "isyan haykırışı"nı duymak, uyarılarına kulak vermek insan olanın görevidir:

"Unutma, hayat boyu her konuda verdiğin, vereceğin kararlar, senin kimliğini, kişiliğini, Bilincini, Ahlakını, Vicdanını, iradeni ve tercihlerini yansıtan ve yolunu çizen kararlardır: Hayat serüvenindeki bu kararlarında sana birazcık bile yardımcı olabilirim ne mutlu bana!"

EMRE KONGAR'IN PERİŞAN SEVGİLİSİ: İSTANBUL

Mertcan KARACAN

“İstanbul’un bin âşığı kalmışsa biri Emre Kongar’dır,” desem abartmış sayılır mıyım acaba? Bence sayılırım! Ama Kongar’ı bu bağlamda ilk binde andığım için değil ilk yüzde anmadığım için abartmış sayılırım. Evet, yüz âşığı kalmışsa biri Emre Kongar’dır İstanbul’un. İlk elli hatta ilk on bile zorlanabilir bu sıralamada.

Konu aşk olduğunda böylesi sıralamaların bir önemi var mıdır sahi? Yoktur elbette ama şu talan çağında iyiyi daha da belirgin kılmak için birebir cetvellerdir bu gibi sıralamalar. Öyle ya, Cemal Süreya’nın deyişiyle “kötülüğün büsbütün egemen olduğu namussuz bir çağda” kişilerin bir şehre beslediği aşk ile anılması, derecelendirilmesi kadar hoş pek az şey olabilir. Emre Kongar, bu ilhamı verendir işte bana!

Niçin saklayayım, kendilerinin İstanbul’a âşık biri olduğunu bir okuru, bir seyircisi, bir hayranı olarak nicedir zaten farkındaydım ama *İstanbul* adlı kitabını okuduktan sonra daha bir ayırdına vardım bu özelliğinin. Nitekim Kongar, bu kitabında İstanbul’u yalnızca anlatmakla kalmıyor, ona ellerinden kayıp giden bir sevgili muamelesi ederek âdeta içini döküyordu. “İstanbul” diye değil, “Perişan sevgilim” diye sesleniyordu bir defa ona. Maşukasının eriyip gittiğini gören ama aşkının da bâki kalacağını bilen bir sevgilinin diliyle...

Kitabın yani *İstanbul*’un alt başlığında okunan “1940’lardan Bugüne Efsaneler, Anılar, İzlenimler” ifadesi, buna dair ipuçlarını tek başına vermişti aslında bana. Kongar, belli ki, zamanla o eski güzelliğini yitiren aş-

kını, İstanbul'unu anlatacaktı biz okurlarına ki öyle de yapmıştı. Çocuk gözlerini mest eden İstanbul'dan çıktığı bir yolculukla, kelimenin tam anlamıyla "yaşlı" gözlerini üzen bambaşka bir İstanbul'a varmış, daha doğrusu vardırılmıştı!

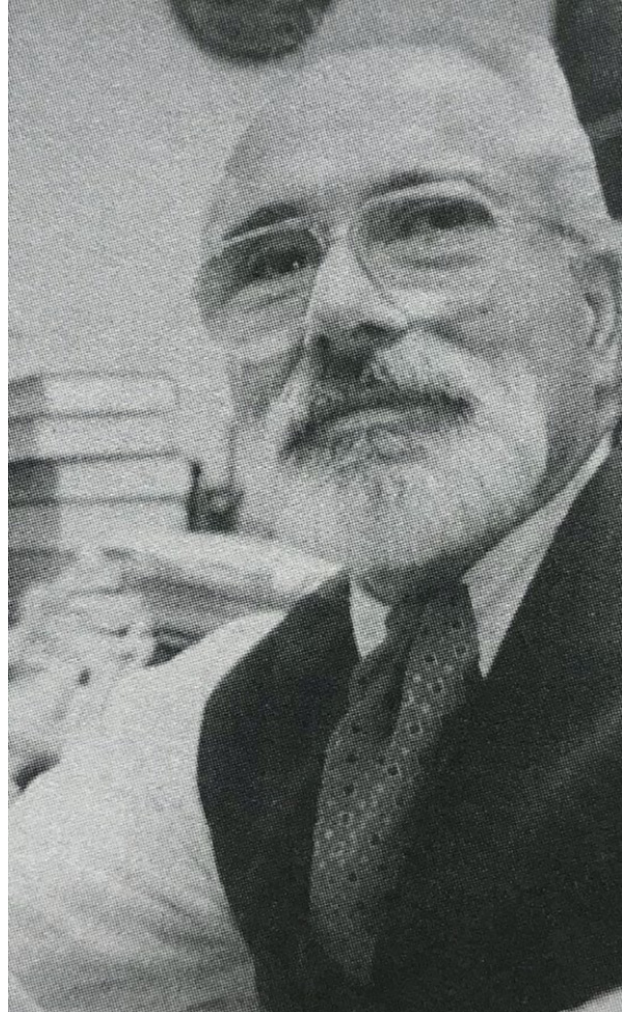
"Vardırılmıştı" diyorum çünkü İstanbul'un bugünkü hâle getirilmesi karşısında Kongar gibi yetkin ve güçlü bir sese sahip bir âşğın bile handiye her dönemde elinin kolunun bağı kaldığını okuyoruz kitap boyunca satır aralarında. Canım İstanbul'u birileri rant uğruna betona boğarken Kongar'ın onlar adına utanmaktan ama aşkı adına da üzölmekten başka bir çare bulamadığını... Yaşadığı şehrin geçirdiği bütün dönüşümlere karşın bir insanın onu yine de sevmeye çabalayışını, özetle...

Neyse ki zorlanmadığını da görüyoruz bu çabasında Kongar'ın. Nitekim o, bunca hengamenin ortasında bile, "sevmek" ve "üretmek" üzerine inşa etmiş hayatını. Ama, gelgelelim, İstanbul'un bağına saplanan binalar, yeşiline uzanan eller, üzerinde oynanan oyunlar hiç kaçmamış gözlerinden, az yormamış yüreğini. Sanki ne yapmışsa hep bunlara rağmen yapmış. Ne hissetmişse hep bunlara rağmen, ne kadar üretmişse hep bunlara...

Söz gelimi 50'li yıllar, yani Menderes hükümetinin İstanbul'a saman altından, aba altından, bıyık altından bilfiil kötölük ettiği o on yıllık dönem, az sızlatmamış Kongar'ın ilk gençlik yüreğini. O ise, yine de, değişen ve dönüşen bir şehrin her türlü çehresini sevmeyi seçerek gelmiş bugünlere. Hâliyle arkasına dönüp baktığında ömrünün güzel ama aşkının çirkin hatıralarıyla göz göze gelmekten alamamış kendini ve bunun verdiği hislerle oturup *İstanbul'u* yazmış. Kendindeki *İstanbul'u*, kendi *İstanbul'unu*...

Tabii her şeyin bu kadar sisli puslu olduğunu söyleyemeyiz kitap boyunca. O İstanbul ki neler katmış Kongar'a neler! Entelektüel çevreler, kıymetli öğretmenler, eşsiz bir perspektif, adalet bilinci, tarih sevgisi, aidiyet duygusu, aydınlanma azmi, neler neler! Babasının arkadaşlığı sayesinde eriştiği Yahya Kemal'li sofralar bile tek başına yetmez mi insanı imrendirmeye? Memet Fuat'lı, İzgen Öksüzcü'lü malsalar, ha?

Şunu da itiraf etmeliyim ki, Burhan Arpad önce

davranmasaydı eğer, adının *Bir İstanbul Var İdi* olmasını çok isterdim bu kitabın. Bilmiyorum, belki de Kongar da çok isterdi bunun böyle olmasını! Çünkü her iki kitap da var olup yitmiş bir İstanbul'u konu edinirken Kongar'ın aktardıkları çok daha yakışmış bu ada, daha bir vermiş bu başlığın hakkını. Yaşasaydı Arpad da böyle mi düşünürdü ki?

Hislerin aşka vardığı bir yerde bir şehre edilen kötölüklerin koskoca bir aydın yüreğini bile nasıl sızlatabileceğini gösteren *İstanbul*, bu kadim şehrin neleri nasıl göğüslediğini göstermesi bakımından da ayrı bir önem arz ediyor. Kongar'ın "perişan sevgilisi", her dönemde yaptığı gibi, bir kez daha diriltiyor ümitleri. "Her şeye rağmen buradayız, ben de aşklarım da buradayız!" diyerek, diye ünleyerek, diye sevinerek...

Çünkü Kongar ne yazsa İstanbul'un sevineceği şeyler yazıyor!

EVE GİREN BİR AKIL, ELDE KALAN BİR VİCDAN

Güven BAYKAN

Sevgili eşim Arzu Baykan sayesinde Emre Kongar evimizden içeri girdi. Bazı yazarlar kapıyı çalmaz; bir cümleyle evin düzenine karışır, masanın üstündeki kaleme dokunur, sonra evin ritmine yerleşir. Arzu'nun okurluğu da böyleydi: Okumak onda bir uğraş değil, bir tutumdur. “Şunu da oku” dediğinde aslında sadece bir kitap önermiyor; dünyayı birlikte tartmayı, hayatı birlikte düşünmeyi teklif ediyordu.

O günlerde adları farklı kitapların arasında dolaşan tek bir ses vardı: İnsanın kendine kurduğu küçük yalanlar nasıl büyür, nasıl bir karaktere dönüşür? Toplum dediğimiz şey, tek tek insanların zaaflarından nasıl bir yapı kurar? “Hayat” dediğimiz şey sadece akıp giden bir zaman mıdır, yoksa bilinçli seçimlerle şekillenen bir emek mi? Sayfa kenarlarına bırakılmış küçük işaretler, bana bu soruların “büyük” değil; tam tersine hayatın içinden olduğunu öğretti. Büyük laflar istemeyen ama insanı kendine getiren sorular...

2013'te Arzu'yu kaybedince, raflarda kalan şey yalnız kâğıt ve kapak değildi; bir bakıştı. Böyle zamanlarda kitaplar “eşya” olmaktan çıkar; insanın içine dönüp bakan bir hatıraya dönüşür. Bir kitabın arasına sıkışmış not, bir satırın altındaki çizgi, bir paragrafın yanındaki küçük ünlem... Hepsi artık metinden önce hayattan konuşur. Kongar'la ilişkim de tam burada yer değiştirdi: Okurluk, bilgi toplamaktan çıktı; birini anmanın, onunla aynı masada kalmanın yoluna dönüştü.

Bu yazıyı bir “kitap tanıtımı” gibi kurmak istemiyorum. Zaten dosyada birçok kalem olacak; herkes kendi penceresinden anlatacak. Benim pencere daha kişisel: Kongar'ı bir edebî figür ya da akademik otorite olarak değil; evin içine girmiş bir akıl, zamanla evin ahlakına karışmış bir ölçü olarak hatırlıyorum. Tek tek kitaplardan ziyade, metinlerin arasında dolaşan ortak damarın izini sürmek istiyorum: Aklın ahlakı, vicdanın kamusal hâli ve hayatı kıymetli kılan o ince dikkat.

Düşüncenin evi: “Hocalık” bir unvan değil, bir terbiyedir

Kongar'ın hayatına dair bir ayrıntı var; bence pek çok şeyi tek başına anlatıyor: 13 Ekim 1941'de İstanbul'da doğuyor; anne ve babası felsefe öğretmeni. Bu bilgi biyografide bir satır gibi durabilir ama ben bunu bir iklim diye okurum. Evde felsefenin dilinin dolaştığı bir iklim... İnsan o iklimde düşünceyi süs değil, tartı olarak öğrenir: Neyi niçin savunduğunu, bir kelimenin nasıl bir bedel taşıdığını, bir fikrin “doğru” görünmesinin yetmediğini; hayatta sınıdığını...

Onun yazılarına sinen öğretmenlik de buradan gelir: Üstten konuşan bir dil değil; okuru ciddiye alan bir dil. Cümlesi okuru pohpohlamaz; okuru sorumluluğa çağırır. Bugün düşünce iki uçta yıpranıyor: Ya sloganlaşıyor ya da gösteriye dönüşüyor. Sloganlaşınca akıl inada, gösteriye dönüşünce vicdan vitrinin bir parçasına benziyor. Kongar'ın metinleri, bu iki uç arasında üçüncü bir yer açıyor: Sorumluluk duygusu.

Neyi yazdığı kadar, niçin yazdığı da önem kazanıyor.

Burada bir saptama yapmak isterim: Bizde “bilgi”, çoğu zaman bir üstünlük dili olarak kullanılıyor. Oysa bilgi, hele topluma dönükse, önce bir yük taşır. Kongar’ın metninde beni tutan şey, bu yükü inkâr etmemesi: Akıldan kaçmamak ama akıllı kibirle de kirletmemek.

İçimizdeki Zalim: Kötülüğün küçük alışkanlıkları

Kongar’ın en güçlü taraflarından biri, kötülüğü sadece dışarıda aramaması. Çünkü biz kötülüğü çoğu zaman başkalarının üstüne atarak rahatlarız. Birilerini “zalim” ilan eder, kendimizi masum sayarız. Oysa zalimlik bazen büyük tarih sahnesinde dolaşan bir figür değildir; çoğu zaman küçük bir alışkanlıktır: Dilin sertleşmesi, öfkenin normalleşmesi, “ben böyleyim” diye kutsanan kırıncılık... Bu küçük alışkanlıklar birleşip bir toplumsal iklime dönüşür.

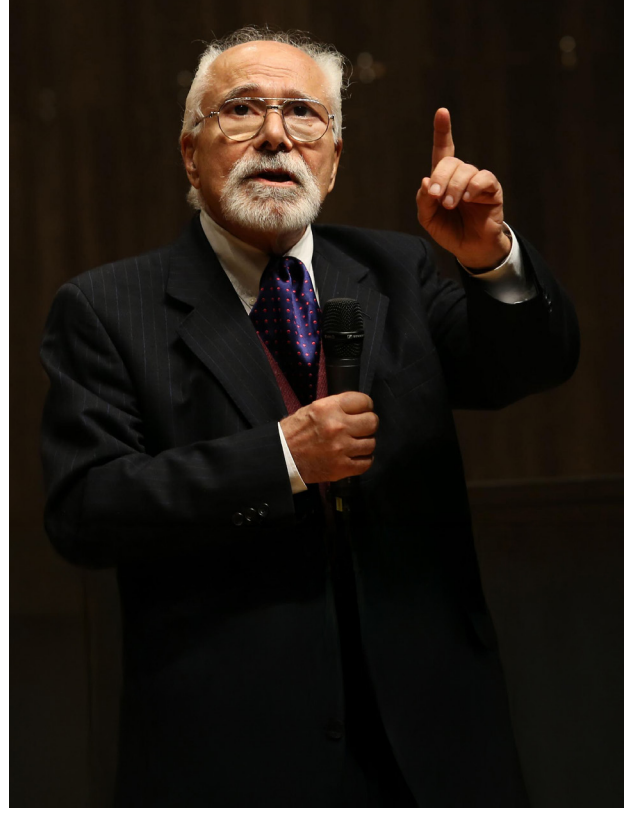
“İçimizdeki zalime teslim olmayın!” çağrısı bende bir kişisel gelişim sloganı gibi durmuyor; daha çok bir etik uyarı gibi duruyor. Çünkü teslim olmak dediğimiz şey, sadece dışarıdaki baskılara boyun eğmek değil; içimizde büyüyen hoyratlığa da alan açmak demek. Öfke insanı haklı hissettirdiği için çekici; haklılık hissi ise insanı kolayca acımasızlaştırıyor.

Buradan bir saptama: Bu ülkede sertlik çoğu zaman güç sanıldı; oysa sertlik çoğu kez korkunun kılık değiştirmiş hâli. Evde, trafikte, sosyal medyada, iş yerinde... Dil sertleştikçe vicdan da katılaşıyor. İnsan incitmenin “doğal” olduğunu sanmaya başlıyor. Kongar’ın metinleri, bu yanlış gururun üstüne bir taş koyuyor: Kendini aklayarak değil, kendini tartarak yaşa.

Eşimin okurluğunda beni en çok etkileyen şey suydü: O, kitapları “başkalarını düzeltmek” için okumazdı; önce kendine bakardı. Ben de ondan öğrendim: Bir metnin gerçek sınavı, okurun başkasına kuracağı cümleyi değil; kendine kuracağı cümleyi değiştirmesidir.

Hayatın anlamı: Kaybın öğrettiği ciddiyet

Ondan sonra “anlam” kelimesi benim için daha ağır bir kelime oldu. Çünkü kayıp, hayatın kısalığını teorik olarak değil, doğrudan öğretir. Bu öğretinin ardından insan ister istemez şunu sorar: Bu kısa

hayatın içinde neyi büyüteceğim? Hangi davranışı, hangi ilişkiyi, hangi kelimeyi?

Kongar’ın “yaşamın anlamı” hattında dolaşan cümleleri, bende hep aynı yere bağlanıyor: Hayatın değerini artıran şey büyük parıltılar değil; küçük ama süreklilik isteyen doğruluklardır. “Yaşamın iki anlamı vardır: Sevgi ve üretim” cümlesi de bu yüzden içimde yer etti. Bu, romantik bir aforizma gibi değil; iki ağır kelimeyi yan yana koyan bir hayat disiplini. Sevgi, tek başına iyi hissetmek değildir; özen ister, emek ister. Üretim, tek başına “başarmak” değildir; niyet ister, ölçü ister. Bu ikisi birbirini beslemezse sevgi duygusallığa düşer; üretim de soğuk bir hırsla dönüşür.

Ben burada onu düşünürüm: Sevgisi çoğu zaman gündelik bir özen şeklinde yaşardı. Bir cümleyi kırmadan söylemek, bir insanı yok saymadan eleştirmek, bir dostu unutmamak, bir acıyı küçümsemek... Üretimi de “iş” diye daraltmazdı: Okumak da üretimdi, düşünmek de, bir insana iyi gelmek de... Bana kalan mirasın özü buydu: Hayatı büyüten şeyin gösterişli zaferler değil, karakterin küçük doğruları olduğunu görmek.

Bir saptama daha: “Umut” kelimesini fazla harcadık. Umudu ya naif bir iyimserliğe indirdik ya da alayla boğduk. Oysa umut çoğu zaman bir duygu değil; bir disiplin. Kaybın içinden geçerken bunu daha iyi anlıyor insan: Umut kendiliğinden gelmiyor. Kendini kandırmadan ayakta kalmak, “iyi olacak” demekten daha zor; ama daha gerçek. Kongar’ın metinlerinde beni tutan şey, tam da bu gerçeklik: Teselli dağıtmak için değil, sorumluluğu hatırlatmak için yazma tavrı.

Toplum: İçimizle kamunun dili arasındaki ince hat

Kongar okumasını benim için derinleştiren şey, “iç dünya” ile “kamusal dünya” arasındaki bağı sürekli kurması. İçimizdeki hoyratlık yalnız bireysel bir kusur değildir; kamusal hayatın dilini de belirler. Dil değişirse davranışın sınırları değişir; sınır değişirse adalet duygusu da yer değiştirir. Bu yüzden, bireyin içindeki zalimin zayıflaması, sadece “iyi insan olma” meselesi değil; ortak hayatın nefesini açan bir eylemdir.

Bugün ülkede en hızlı yayılan şey kanaat. Kanaat çoğaldıkça düşünce geri çekiliyor. İnsan bir kanaate tutunuyor, sonra onu kimliğe çeviriyor. Kimlik olunca eleştiri düşmanlık gibi algılanıyor. Sonuç: Herkes konuşuyor ama kimse birbirine ulaşmıyor. Söz artıyor; anlam eksiliyor.

Kongar’ı burada bir denge gibi görüyorum. Tartışmanın içini boşaltan hızın karşısına yöntem koyan bir denge. Her şeyin bir “taraf” a indirildiği yerde, akli bir taraf gibi değil, bir ölçü gibi tutan bir denge. Çünkü ölçü, kolay sevilmez; rahatsız eder. Ama bazen de insanı ayakta tutan şey, tam o rahatsızlıktır.

Hayat Yaşadığına Değsin: Rafın üstünde duran cümle

Kayıptan sonra raflar benim için hem sığınak hem sınav oldu. Bir yandan ağırlığı biraz hafifletiyorlar; bir yandan da insanı dürtüyorlar: “Şimdi ne yapacaksın?” İşte rafların üzerinde, son dönemde evimde yer alan bir kitap adı, bir cümle gibi duruyor: *Hayat Yaşadığına Değsin – Hayat, Aşk, Başarı ve Mutluluk Üzerine Kongarizmalar*.

Ben bu kitabı, Kongar’ın uzun yıllardır kurduğu düşünce çizgisinin kısa cümlelerle yoğunlaştırılmış

hâli gibi okuyorum. “Kongarizmalar” benim için kelime oyunu değil; bir yöntem: Uzun uzun konuşmadan, okurun zihninde yankı yapacak kadar kısa; ama hafifliğe düşmeyecek kadar dolu cümleler...

Bu kitap bana şunu düşündürüyor: Bizde başarı çoğu zaman alkışla karıştırılıyor. Alkış dışarıdan gelir; başarı ise insanın içindeki emeğin karşılığıdır. Ama daha önemlisi şu: Başarı, karakterin yerine geçmemeli. Bir insanın “başardıkları”, onun “nasıl biri” olduğunun cevabı değildir. Bende kalan hatırlatma şu: Hayatı değerli kılan, biriktirdiklerin kadar; incitmediklerin, korudukların, söylemeden de taşıyabildiklerin...

Mutluluk da böyle: Bir “tamamlanma” hâli değil. Daha çok içerideki sarsıntıyla dışarıdaki hayatın devamı arasında kurulan narin bir denge. Bu denge kendiliğinden oluşmuyor; insan onu her gün yeniden kuruyor. “Hayat yaşadığına değsin” cümlesi de bana bu yüzden bir motivasyon cümlesinden çok, bir tür iç söz gibi geliyor: Bugünü geçirirken kendini tüketme. Kendini tüketirken başkasını da tüketme.

Son söz: Emre Kongar bir “ölçü”dür

Dosyamızda birçok yazar olacak; herkes kendi penceresinden anlatacak. Benim pencereden Emre Kongar, bir “fikriyat”tan önce bir tutum: Kolaycı kabullere razı olmayan, akli bir süs değil bir görev sayan, vicdanı vitrine teslim etmeyen bir tutum.

Onu evime eşim getirdi. O gidince, Kongar raflarda “kalanlar”dan biri oldu. Ama bugün görüyorum ki mesele sadece “kalmak” değil: Bazı yazarlar raflarda durmaz; insanın davranışlarına karışır, diline karışır, öfkesine karışır. Bir gün öfkelenecekken bir cümle tutar seni; bir gün kıracakken bir ölçü çıkar önüne; bir gün her şeyi bırakacakken “hayat yaşadığına değsin” diye bir iç ses uyanır.

Benim yazımın ana fikri bu: Emre Kongar, evin içinde dolaşan bir akıl değil sadece; elde kalan bir vicdan. Ve o vicdan, yalnız bireysel bir iyi olma hâli değil; kamusal bir sorumluluk çağrısı.

Bırakılan yerden devam ederken ben de kendime şunu tekrar ediyorum: Hayatın iki ağır kelimesi var—sevgi ve üretim. Geriye kalan her şey, o iki kelimenin çevresinde anlam buluyor. Ve insan, ancak ikisini birlikte taşıyabildiğinde hayatı gerçekten yaşadığına değdirebiliyor.

AKLANMA

Zeki BOSTAN

ellerinin kavrayışında unuttum elimi
öyle unutmak gerekmiş
gece sıvışmasın diye içeriye
bildiğim en çelici akşam bu
çaprazımda karşımda tabağımda
bir rengi süzülmemiş bu dumanın
bir de nemi ellerinin
sevecek diye ilktir yüreğimden korkuşum
duraksamadan devinsin boşluğa akan mevsimleri ömrün
anlasam ölürüm diye dinliyorum bütün sesleri
görünce nefesim kesilsin diye bakıyorum ardına güzelliğinin
hiçbir şey kaybolmuyormuş dünyada neredeyim
kavrama artık süzüleyim ıssızlığına ellerinin

DERİN MİZAHIN USTASI ALPER CANIGÜZ İLE SON KİTABI ÖRÜMCEK BURGACI EKSENİNDE KONUŞTUK

Çimen ERENGEZGİN

Bir kozmo-polisiye romanı *Örümcek Burgacı*, bizi yeni bir sıra dışı kahramanla Cinaslı Hafiye Stan LaFleur ile tanıştırıyor. Bu Alman asıllı şair dedektif yeni bir serinin sinyallerini veriyor değil mi? Peki neden geçmiş, ismi, ilgi alanları bölünmüş bu karakteri seçtiniz?

Umuyorum ki romanı okuyanlar, bütün bu soruların yanıtını hikâyede bulacaktır. Okumayanlar için kısaca özetlemeye çalışayım: *Örümcek Burgacı*, her şeyden önce sözün değeriyle ilgili bir hikâye ve kanaatimce, söz en yüksek değerini şiirde buluyor, kahramanın bir şair olması bu yönüyle önemli. Belki biliyorsunuzdur, Stan LaFleur hakikaten de Alman bir şair ve yakın bir dostum. Epeydir “Bir Kamu Davası” üçlemesindekinden farklı, Fransızların “noir” dediği ve aslında Amerikalıların mucidi olduğu türe yakın bir polisiye yazma fikri de vardı. *Örümcek Burgacı*’nı bu şekilde kurgulamaya karar verdikten sonra, kahramanı da, sağ olsun, gelip hikâye içindeki yerini aldı, ona hayat verdi. Romanda tasvir edilen dünyada, bugün yaşadığımızdan farklı olarak, daha iyi bir hayat yaşamak için Batı’dan Doğu’ya göç etmek zorunda kalmış bir ailenin çocuğu olması da mühim bir noktadır. Yarı aidiyet duygusuyla yaşadığı bu ülkede Stan zoraki bir kahraman olarak karşımıza çıkıyor. Yani özellikle öne çıkmak gibi bir derdi olmayan, ekseriyetle kendi zihin dünyasında yaşayan bir şair. Ancak dünyaya karşı duyduğu dostane ilgi onu vazife almak durumunda bırakıyor; bir insan olarak sorumluluklarından kaçamıyor. Ve evet, kendisinin kahramanı olduğu iki kozmo-polisiye daha yazmayı planlıyorum.

Roman ütopya ile distopya arasında salınıyor. Genelde bu tür için gelecek zaman kullanıldığını biliyoruz. Ancak biz geçmişe gidiyor, 1974’ün farklı bir versiyonuna adım atıyoruz. Neden geçmiş ve özellikle 1974 tarihini seçtiniz? Geçmişte yaşanan bir ütopya/distopya edebiyatınıza damga vuran mizah anlayışınızın bir göstergesi mi?

Kesinlikle değil. Haklısınız ama, *Örümcek Burgacı* geçmişte yaşanan bir gelecek hikâyesi. Olayların 1974’te geçmesi her şeyden önce yakın geçmişin bilen insanlar olarak tarihteki küçük bir kırılmanın neleri değiştirebileceğini daha net görme imkânı veriyor. İkincisi, sözünü ettiğiniz ütopya-distopya eksenine ilgili. Hikâye boyunca kahramanı büyük bir felaketin önüne geçmeye çalışırken takip ediyoruz, onun başarılı olmasını istiyoruz. Yani, ya Stan bu işin altından kalkamazsa gibi bir kaygımız var. Her şey olup bittikten sonra ise şu soruyla karşı karşıya kalıyoruz: Stan’ın bizi kurtarmaya çalıştığı felaket ne menem bir şeydir? Maalesef ortaya çıkacak manzaranın, bugün içinde yaşadığımız dünyaya fena hâlde benzediğini görüyoruz. Size “noir” yapısına uygun bir hikâye anlatmayı istiyordum demiştim ya, bunların önemli bir özelliği

tragedyaya olan benzerlikleridir; kahramanları kaçınılmaz biçimde kendi sonlarına doğru koşarlar. Bu yönüyle *Örümcek Burgacı*'nda resmedilen, topyekûn felaketine koşan bir dünyadır. Ve son olarak da teknik bir yönden söz edebilirim. İş, geleceğin teknolojilerini tahmin etmeye geldiğinde hayli başarısız olduğumuzu biliyoruz, hâlihazırda sahip olduğumuz materyali kullanan bir gelecek hikâyesi, ayakları daha yere basan bir kurgu oluşturma şansı veriyor.

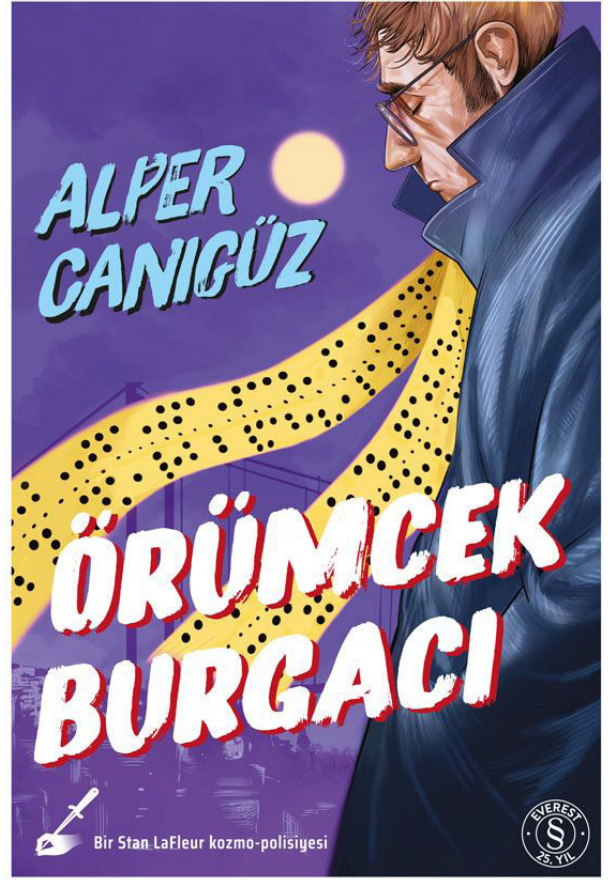
Stan LaFluer'un geçmişinin belirsizliği, soyadını değiştirmesi ve kartvizitlerine Anadolu halk şiiirine uygun yapıda cinaslı mâniler yazması, seçimlerinde sıra dışılığı düşündürüyor. Yeni kitap bir düzene karşı gelme sembolü müdür?

Stan LaFleur'un geçmişi, sonraki hikâyelerde çözülmeyi bekleyen bir unsur. Yine de bir şeyler biliyoruz onunla ilgili; ailesinin neden Türkiye'ye gelmek zorunda kaldığını, nasıl, nerede, hangi koşullar altında büyüdüğünü, nasıl olup da kendisini bir dedektif olarak bulduğunu vs... Sıra dışı bir dünya içinde dahi sıra dışı koşullar altında oluşmuş bir kişilik; hâliyle yerleşik düzenin içinde kendine münasip bir yer bulması kolay olmuyor ve umuyorum ki, bu yönüyle de ilgi çekici bir kahraman hâline geliyor.

Kitaplarınızda kelime oyunları ile sıkça karşılaşırız. Eski ve yeni Türkçe kelimeler ile zenginleştiriyorsunuz metni. Romanlarınızı yazarken çok eğlendiğinizi, âdeta bir lunaparka gitmiş gibi olduğunuzu düşündürüyor biz okurlara. Yazma aşamasında mı bunlara karar veriyorsunuz, yoksa önceden planlıyor musunuz?

Hikâyenin kurgusunu, yapısını baştan düşünüp planlarım ama dile dönüşmesi yazarken ortaya çıkıyor. İşin bu yönünde daha ziyade belirleyici olan, duygu, düşünce, eylem, çevre kontrolü, ritim ve paragraf müziği gibi konular.

Örümcek Burgacı, felsefe, sosyoloji, psikoloji, kozmoloji, tarih, bilim içeriyor. Kurguyu hazırlarken en çok hangisi sizi zorladı?

Örümcek Burgacı şimdiye kadar yazdığım hikâyeler arasında en geniş ölçekli olanı; bir tablo gibi düşünürseniz, tuvali en büyük resim. Pek çok farklı izleğin, yan hikâyenin ve birbiriyle alakasız gibi duran disiplinlerin kompakt bir yapı oluşturmaları için çok kafa patlattım açıkçası. Bunu çözdükten sonra neyi araştırmanız gerektiği az çok kendiliğinden ortaya çıkıyor; işin o kısmı fazla zorlamadı yani.

Örümcek Burgacı'nın metaforik yapısı hakkında okurlara ne söylemek istersiniz? Neden bu olay ilginizi çekti ve bize kitap olarak yansıdı?

Elif Dila Açıkgoz'un kitapla ilgili BirGün gazetesinde çıkan, çok beğendiğim yazısında bunu iyi ifade ettiğini düşünüyorum, sözü ona bırakıyorum: "Tüm bunlar ele alınarak düşünüldüğünde 'Örümcek Burgacı', sadece bir bilimkurgu değil, aynı zamanda

çağımızın 'hakikat sonrası' dönemine yazılmış edebî bir alegori olarak çıkıyor karşımıza. Canıgüz, hiperdemokrasinin tuhaf huzurunda uyuyan bir toplumu sarsarken, hepimize aynı soruyu yöneltiyor: Gerçeğin iplerini elinde tutan kim?"

Örümcek Burgacı'nda yarattığımız "hiperdemokrasi" nin ilham kaynağı nedir?

Ulus Baker'in "kanaat toplumu" fikri ve yaşadığımız günler. Gerçek-ötesi, hakikat sonrası, popülizm, anket sonuçları vs. artık hayatımızı belirler hâle gelen bu başlıkların resmî bir sistem hâline geldiği dünya nasıl olabilir diye düşündükçe "hiperdemokrasi" ortaya çıktı. Sonrasında, bu konunun çok benzer bir şekilde, hem de aynı isimle Tayvan parlamentosunda tartışıldığını öğrenmek de bir yazar olarak ayrıca keyif verdi bana. Bu durum insanlık açısından ne kadar hayırlıdır, o ayrı mesele tabii.

Romanlarınızda polisiye, fantastik ve mizahi nasıl dengeliyorsunuz?

Benim romanlarımda her zaman tek bir gerçek dışı unsur yer alır ama bu hikâyenin bütününe belirleyici bir nitelik taşır, belki denebilir ki onları malyalar. Beş yaşında bir dedektif, her gece rüyasında kendini bir başkası olarak gören adam, hiperdemok-

rasi vs... Bunun dışında kalan her şey gayet gerçekçi devam eder. Yani o unsurun ne olduğuna romanı yazmaya başlamadan önce karar vermek gerekiyor. Mizah kendiliğinden, metnin insicamına uygun bir şekilde gelişiyor. Polisiye eksen ise üstünde en çok düşündüğüm, ince ince kurguladığım kısım oluyor.

Şair bir kahraman ile şiire olan ilginizi vurgulamaya devam ediyorsunuz. Kan ve Gül kitabınızdaki Murathan Mungan'ın Çember Şiirinde olduğu gibi. Alper Canıgüz'den bir şiir kitabı gelir mi?

Pek sanmıyorum açıkçası, bugüne kadar üç şiir yazdım ve korkarım onlar da pek matah sayılmazlar.

Kitaplarınızdan Cehennem Çiçeği sahnelenmeye başladı. Yarattığımız dünyayı karakteri, olayları, farklı disiplinlerde görmek size neler hissettiriyor?

Hikâyenizin yaratıcı insanların dolayımından geçip bambaşka bir şey olarak sahneye yansıdığını görmek harikulade bir duygu açıkçası. Cehennem Çiçeği'ni Simge Günsan'ın son derece yaratıcı vizyonu ile KadroPa'dan izlemek de büyük keyif oldu benim için.

BİR TADIM GECESİ

Hicran ASLAN

bir yineleme kusurudur
her şeyin fazlası zehir!

panoptik bakış izlenme korkusunu kaybetti
bizi izle! öne çıkar! dijital panoptikonda
görünmezlik korkusu her şeyin önüne geçer
gözetim şık ve arzu edilirdir yalvarırlar!
göz altında olanın korkusu
gözetimi kaybedenin korkusundan farklıdır
korku renk değeri değişen bir şeydir çünkü

hep kapının kapanmasına yazarız
sen benim kapı açanım oldun içime bakanım
'bekleyene göz olasin' benim duam herkes için
dokunmanın hafızası ve zekası tene değince
kar yağıyor isleniyor şiirin camları
tutup adını yazıyorum ben de ise
nostalji karlı bir strateji nedense
doksanların ses katedralinde sevişiyoruz

geçmiş ne kadarı görülsün isteniyorsa
o paketin kılıfında sürmelenir durur
bu bir tadım gösterisi eğlence devam etsin diye
kişisel verilerimi gönüllü hediye ediyorum dijital göze

likelar ve görüldü imojileri kanıtıdır
ne kadar değerli olduğumun
birey öldü kamusal tüketimin malzemesi
tadımlık servis tabağında
özel alan deneyim arınma ritüelleri hepsi kazanda
deneyimi gerçekleştirdiğini teyit etmek için
ne fotoğraflar çekip ne çılgınlıklar yapıyor insan
deneyim kamusal tüketimin ruju
sür dudacağına daha kırmızı daha

kitlenin önüne atarız aslımızdan yarattığımızı
gösteri başlasın ey öldürücü zehir!

KOMANDOKARA

I. FASİKÜL

AMA DÖNEBİLİR Mİ GÖĞE DEĞMİR BİRİ

Harun ATAĞ

XII.

Yüce dağın doruklarında yakardığım gökler
Duysun, rüzgâr toplansın bulutlar
Sesimin eşsiz yankısıyla döksün sırrımı
Ah ben o sırrın içinde, içinden
Şimşekler yağmurlarla ineyim

Yağmur yağmaya tutkun
Esrik göğün ezgisinden
Dokunduğum her şey
Bir gün yok olacak elbette — Varsın
Beni hatırlayan hiçbir şey kalmasın

XIII.

Dilimde denizine varamadan kurumuş
Yetim ırmakların ağıdı — Nasibim
Nerde benim, nasibim kimde bekler

Rüzgârın unuttuğu o şarkılı kuş bendim
Dünyanın beni çağırdığını işittim
Ama kalbim, kim bilir hangi dağda hâlâ
Onsuz nereye kadar gidebilirim

XIV.

Gök tepemde ışığın altın huzmeleriyle
Gülüp oynaşırken ben hangi toprağa
Kök salacağım

Elleri günle yanmış yolcuyum
Sanki dağlardan kanatlarım da küllenmiş
Rüzgâr içime dönmekte

Bir kapıdan geçtim
Dokuzuncu eşiği de aştım
Ve her kapının ardında
Bambaşka bir sessizlik daha buldum

Ey karanlığı kovalayan ışık
Ey ışığa çıkan karanlık
Ve ey ışığın rahminde büyüyen
Güneş — Gölgelere bürünen
Melankolinin kara güneşi

Ruhun en karanlık gecesinde
Kendiliğinden yanan bir kandilin
Titrek ışığıyla çok eski bir gizi çağırın
Ak kâğıt ve nihayet kanatlı sözcükleri
O saf bilincin

Bir sözcük, bir ses, bir nidâ, belki bir ah
Bir çağrı belki, o ilk şarkı evet

Belki de evren bir şarkıdır, o ilk sözülle
Yaradanın, rahmani ses dalgalarıyla genişleyen

Ama dönebilir mi göğe değmiş biri
Dağları omzunda taşıyan o taylar gibi
Söyle tinim bu yol, kaçınıcı yolculuk
Ayaklarım hangi benzersiz serüvenin
Kıyısında beklemekte yine

“YEŞİLÇAM! KONUŞ DİNLIYORUM”

Taner ALP

Yeşilçam filmleri başta olmak üzere sinemamızda yapılmış çok sayıda filmi art arda izliyorum bugünlerde... Hem film açığımı kapatmak hem de sinema üzerine hazırladığım bir seri için kendime verdiğim ödev gereğince... Kimilerini yeniden hatırlamak, kimilerini de keşfetmek için. Bu seri, *Muhsin Bey*'den *Hayallerim Aşkım ve Sen'e*, *Uçurtmayı Vurmasınlar*'dan *Vizontele*'ye sinemada iz bırakmış yapımları konuşmak için olsa da aynı zamanda sinemanın önemli isimleriyle buluşma imkânı da veriyor bana. Ve tabii geçmiş sinema yıllarına ait çok şeyi öğrenme fırsatı da...

Çok şey deyince sadece sinema dersleri ve anılar değil bahsettiğim. Bir sinemanın varoluş hikâyesinde hangi kilometre taşlarından geçildiğini öğrenme şansı da buluyorum.

Derler ya, insan anılarla zenginleşir.

Her bir çalışma ve röportaj benim için sadece bir içeriğe değil, aynı zamanda unutulmaz bir anıya da dönüşüyor. Çekimlerde tanık olduklarım ve dinlediklerim ise sinemamızın dününü ve bugününü anlamamı sağlıyor. Hazırladığım sorularla o müthiş ve zamansız filmlerin nasıl yapıldığını çözümlenmeye çalışıyorum.

Dönemin kısıtlı imkânlarına rağmen motivasyon neydi?

O unutulmaz senaryoların ve performansların sırrı neredeydi?

Ve o filmler kadar kalbimize dokunan yapımlar şimdi neden yapılamıyor?

Sorular, sorular, sorular...

Ve cevaplar...

“Her Hayat Bir Hikâyedir” YouTube kanalında yayınlanan söyleşilerde en çok dikkat çeken ayrıntı ise o filmleri yaratmak uğruna katlanılan fedakârlıklar...

Örneğin Bilge Olgaç'ın *Gömlük* filmiyle ilgili Füsün Demirel'in anlattıkları hâlâ aklımda. Bir Anadolu kentindeki çekimler sırasında negatifler bitince İstanbul'dan malzeme istendiğini, bu süreçte kadın oyuncuların bir evin çatısında yattığını, ekipteki erkeklerin ateşin başında sabahladığını ve İstanbul'dan gelen negatifin sadece tek seferlik çekime yeteceğinden oyuncuların büyük bir risk altına girdiğini, ama sonuçta filmin başarıyla bitirildiğini anlatıyor Füsün Demirel...

Ya da Sema Özcan'ın *Sevmek Zamanı* çekimlerinde ormanda yalın ayak kar üstünde yürüdüğünü, *Katırcılar*'da oyuncuların çığ altında kalma tehlikesi yaşadığını, *Maden*'de gerçek maden işçileri çalışırken ocakta filmin çekildiğini öğreniyorum...

O dönem o filmlerde oynayan oyunculara şartlar sorulunca önce gülmeye başlıyorlar. Sonra da “Ne karavana!” diye giriyorlar cümleye...

Ardından set disiplini...

Ekipteki uyum ve ahenk...

Ve yönetmenlerin her birinin nevi şahsına münhasır tarzları...

Sinemaya dair o dönemin insanların anlattıkları bu yazıya sığmaz tabii ama burada değinmek istediğim bir başka mevzu da galiba bu insanları yakalayabilmenin ve sinema deneyimlerini olabildiğince kayda geçmenin gerekliliği...

“Bir Filmin Hikâyesi” serisindeki her bir röportaj bu yüzden altın değerinde...

Konuşulacak filmleri bulmak, o büyüdü dönemin insanlarına ulaşmak, filmler üzerine sorular hazırlayıp onların uygun tarihlerini beklemek ve finalde mutlu son...

Ama bu girişimlerin hepsi maalesef mutlu sonla bitmiyor.

Ve ne yaparsanız yapın bazen zamana karşı koyamıyorsunuz.

Çünkü yetişemedikleriniz de var aralarında...

Oyuncu Ali Tural'ı geçtiğimiz günlerde kaybettik. Aralık ayında kendisine telefonla ulaştım. Bir süredir rahatsızdı ve dostlarının vefasızlığından şikâyetçiydi. “Hangi filmlerimi konuşacağız?” diye sordu. Ben de *Kaçak* ve *72. Koğuş* filmlerini konuşmayı çok istediğimi söyledim. “İkisi de zamansız filmlerdir.” dedi. Ardından da tüm samimiyeti ve sıcaklığıyla “Ne zaman istersen gel, yapalım,” dedi. Ancak sonraki günlerde tüm çabalarım karşı Ali Tural'la iletişimimiz koptu. Defalarca aramama rağmen bir türlü ulaşamadım. İki ay sonra yoğun bakıma alındı ve maalesef kaybettik.

Onunla yapabileceğimiz bir sohbet ve yaşayacağımız eşsiz bir anı elimden kayıp gitti. Geriye kalan ise kısa bir telefon görüşmesi ve kendisine sormak üzere defterime yazdığım sorular...

Benim için üzücü bir deneyimdi bu...

Bir de filmlerle ve sinemayla bu kadar haşır neşir olmanın sürreal boyutu var. Bu kez konu, çabalamama rağmen yetişemediğim değil, hiç ulaşamadığım biri...

Filmler ve rüyalar hariç...

Çok sevdiğimden mi, çok düşündüğümünden mi, yoksa filmlerini çok izlediğimden midir bilinmez, Sadri Alışık rüyama girdi... Canlı canlı karşımdaydı. Fırsat kaçır mı hiç? Gazeteci refleksi rüyada da kaybolmuyormuş meğer... Hemen röportaj teklif ettim tabii. *Ah Müjgan Ah* hakkında konuşabilir miyiz diye sordum. “Esen Püsküllü’yü ikna edemedim, ne olur sizinle konuşalım...” diye de ekledim.

Biraz isteksizdi. Israr etmedim.

“O zaman sizin can dostunuz Ayhan Işık hakkında sohbet edelim,” dedim. Onu ikna edebilmek için de çok çabaladım ama olmadı. Sanki o rüyada geçmişe ışınlandığımı hissetmişçesine “Peki bu röportajı şimdi değil de 20 yıl sonra yayınlasam?” diye sordum. Bu kez ikna olur gibi oldu. Baktı suratıma. Hiç konuşmadı benimle.

Rüya da bitti zaten.

Sabah uyanır uyanmaz telefonu elime aldım ve röportaj listesini taramaya başladım yeniden...

BABALAR SONUNDA MUTLAKA KAZANIR

Emre OCAKLI

Duştan çıktığında ne gecenin yorgunluğu ne de kötü rüyaların puslu ağırlığı vardı bedeninde. Artık perdenin arkasında saklanmayan güneş, bir çocuk sevinci gibi vurdu yüzüne. Hiç sevmemesine rağmen son ayların en popüler şarkısını mırıldanıp ayna karşısına oturdu. Üstünkörü kuruladığı saçlarını kurutma makinesinin rüzgârına serdi. Omuzlarına kadar inen dalgalı saçlarının arasına parmaklarını daldırıp ürkekçe okşadı. Ne çok emek verdiğini, ne zorluklar yaşadığını düşündü saçlarını bu hâle getirmek için. Yüzünde acı bir gülümseme belirdi. Ama fazla uzun sürmedi, bugün keyfini hiçbir şey bozamazdı.

Birkaç lokmayla geçiştirdi kahvaltıyı. Fazla yemek istemiyordu, yoksa kardeşinin hazırladığı mezelere, hele ondan daha iyi yapanını tanımadığı kısırına yer kalmazdı. Onunla diz dize oturup yemek yemeyi, tüm hafta neler yaptığını anlatmayı, onu dinlemeyi çok seviyordu.

Ona önce tanıştığı adamı anlatacaktı. Başını omzuna yaslayıp film izlerken kalbinin nasıl hızla çarptığını, sessizliğe yenildikleri anlarda gözlerindeki tutkuyu, uyurken ona sarıldığında dünyanın tüm kederini unuttuğundan bahsedecekti.

Adamın evli olduğunu da söyleyecekti elbette. Kardeşinden gizlisi saklısı yoktu. Anlatacaklarının ona cesaret vermesini de istiyordu içten içe. Yarım ömre sığacak bir yalnızlıktan sonra bunu hak ettiklerine inanıyordu.

Dolabını açıp elbiselerine birkaç saniye baktı ama zaten ne giyeceğine dün gece uykuya dalmadan karar vermişti. Uzun kollu, fırfırlı bluzunu özenle askıdan alıp yatağına serdi. Peşinden hemen yanındaki askıda duran pileli kömür karası kumaş pantolonunu çekip bluzun yanına bıraktı. Dilinde aynı şarkı, komodinin ikinci çekmecesinden iç çamaşırlarını, siyah ince çorabını aldı ve ayna karşısında hiçbir zaman memnun olmadığı vücudunu izleyerek giyindi. Yıllardır ayna karşısında her giyindiğinde onu sarıp sarmalayan aynı düşünceydi. Makyajına başlamadan günün ilk sigarası için bir sebep bulmuş oldu.

Dün akşam oje sürdüğü için rahattı. Pembe allığını pürüzlü cildine hafifçe yedirdikten sonra her zaman biçimini çok sevdiği kirpiklerine rimel sürdü ve kırmızı rujuyla bitirdiği eserine, yıllardır verdiği mücadelenin hediyesi yorgun ama güzel, yemyeşil gözlerine baktı. Hâlâ bir çocuk saklıydı gözlerinde. Annesinin makyaj malzemelerini çalıp yüzüne boca ettikten sonra vücuduna inen terlikler, onların acısı dinmeden akşam babasının küfürleriyle beraber yediği tokatlar dün gibiydi. Bazı anılar sanki hiç eskimiyordu. Hep dün gibi taze ve acıydı.

Kızacaktı kardeşi ona; yine evli bir adama bağlandığı için. Önce ona uzun bir nutuk çekecek, elini dizine vurup “Üzülmeni istemiyorum,” diyecekti. Sonraysa yumuşayacak, esas önemli olanın onun mutluluğu olduğunu hatırlayıp dikkat etmesini tembih edecekti. Onun iyi kalpli bir adam olup olmadığını soracaktı defalarca. Babalarına benzemeyen, şefkat dolu bir yüreği olmasını umut edecekti.

Taksiden erken inip biraz yürüdü. Markete uğradı. Birkaç dakika uzattı böylece eve gidişini. Fark edilmek istiyor, bedenine değen her gözde kadınlığını onaylayan bir haz arıyordu. Taraklı ayaklarının verdiği acıya rağmen topuklularının sesini tüm dünya duysun istiyordu.

Zile cevap gelmeyince yedek anahtarıyla eve girdi. Salondaki masanın yine en az on kişiye yetecek kadar dolu olduğunu gördü. Masanın tam ortasında, sanki bir hediye gibi büyük kâsenin içinde kısır duruyordu.

Evin diğer ucundan kardeşinin sesini duydu.

“Hoş geldin.”

Sesinin tonunu hiç beğenmedi. Tanıyordu kardeşini, biliyordu her hâlini. Kuru bir hoş geldin ondan hiç duymadığı bir şeydi. İçinin güneşini bulutlar örttü bir anda. Hole doğru birkaç adım attı. Odasından kısık bir müzik sesi geliyordu. Hatırlıyordu bu şarkıyı. Babasının gençlik yıllarında, çoğu kişinin bilmediği, ama bilenlerin de hayranı olduğu biriydi. Hayri Şahin. Sesindeki o yumuşaklığı, şarkılarındaki o delici cümleleri dün gibi hatırlıyordu. Şarkının bir yerinde kardeşi de şarkıya eşlik etti. “Hayat sen çabuk harcadin beni...”

Odasının önünde dikildi birkaç saniye. Sonra hafifçe tıklattı kapıyı. Açılmayınca kapının kolunu yavaşça aşağı doğru ittirdi ama kapı kilitliydi. Titreyen dudaklarından korkuyla çıktı kelimeler.

“İyi misin?”

Ağladığını duyabiliyordu. Müziğin sesi kesildi, kardeşinin sesi duyuldu.

“Git sen... Geliyorum hemen.”

Kötü bir şey olduğuna emindi. Neyse ki kardeşi salonun girişinde gözüktü. Karşısında, o şen şakrak kız kardeşi değil; çocukluğunun korkulu günlerinde onu korumak için sertleşmek zorunda kalan, gençken içindekini saklamak için bıyık bırakan, kızların peşinde koşan, anne ve babasının şüphelenmemesi için sürekli küfürlü konuşan oğlan çocuğu duruyordu.

Yanındaki sandalyeye omuzlarında görünmez bir tabut taşıyormuşçasına çöktü. Dünden kalan, tam temizlenmemiş makyajının kalıntılarına, boş bir kâğıda atılan imza gibi düştü gözyaşları. Başını kaldırdı, yıllardır unuttukları, yasaklı o kelime döküldü dudaklarından.

“Babamı kaybettik abi, bu sabah ölmüş.”

O tek kelime, “abi”, özenle seçilmiş bluzu, sabah sürülen ruju, çekilen fönü, yılların emeğini bir anda hiç etti. Yaşlı adam ölüirken bile kazanmıştı.

Odanın ortasında şimdi, birbirine sarılıp ağlayan, hayatın dikenleriyle kanamış iki oğul vardı sadece. Masadaki kısır; kadınlıkları, yaşanamamış hayatları gibi, dokunulmadan öylece bekliyordu.

BÜYÜ

Seçil HİDAYET

Bir heves bırakıyorsun gecenin soluğuna
Sessizliğin göğsüne kediler çiziyorsun arsız
Tırmalarken kapı ağzını gölgelerimiz, yoklarken
Halvet zamanlarını sivri yüzlü yılanlar, neye yarar
Ten aşk istiyor bizden

Herkes gitti niçin ayılmadı aynalar
O başka bir yalnızlıktı, unutulup gidilen
Kullanılmak için birkaç kelime bir iki beden
Biz burada dumanlar üflüyoruz içimize sanrılar
Kirlletiyoruz suları sabunlu çarşafı

Eteğimi havalandıran rüzgârı biliyorum
O başka bir arzuydu, gidilip gömülen
Ellerimizde eskimiş mızrakların susuzluğu

Diyoruz ki artık tanımayacak tanrılar bizi
O başka bir geceydi, tapınıp sönülen
Başka bir sevişti toz dudaklarıyla kül dokusuyla
Hevesli ve huysuz bağlar içinde çıplak
Üzümler bekleyen, ezildikçe nahoş içildikçe
Diline düştüğümüz büyü

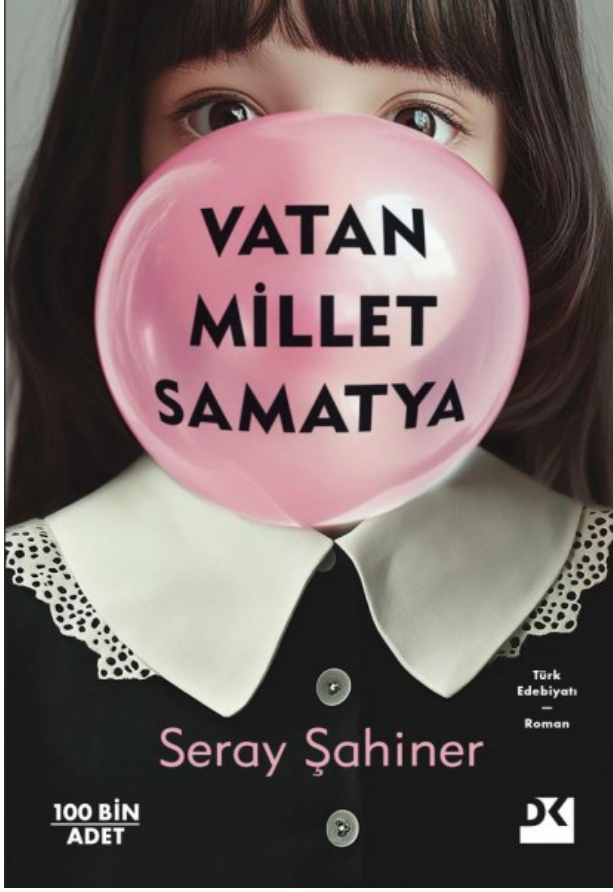
Soyunduk, yakıldı ışıklar

SERAY ŞAHİNER İLE SÖYLEŞİ

Fırat BAYTAK

“Tek zulüm gören sen misin? Bazılarının duvarları kalın sadece. Seslerini duymuyorsun,” diyordu Seray Şahiner *Antabus* kitabında. Dünya koca bir çılgık yığını. İnsan iç içe geçmiş bir hengâme. İşte Şahiner tüm bu kargaşada olanın değil de olmaya yakın olanın, hatırlananın değil de unutulmuşun hikâyesini aktarmayı seçen bir yazar. Toplumun kırılmışlığını, yalnızlığını ve kalabalığının ustalıkla işleyip kendi eleştirel ironik sosyolojisiyle harmanlayan bir yazar. Kentin telaşının ve kalabalığının arasına sıkışıp kalmış kahramanlarıyla, kenti adımlayan ve anlatan bir ses aynı zamanda. Bir gece yarısı perdeleri örtük ve ışıkları yanan evlerin, yalnızlıklarıyla sınınan insanların sesi; unutulmuş ve ötelenmiş sokakların sakini gibi. Aslında herkes, hepimiz...

Hepyek, Ülker Abla, Gelin Başı, Kul ve son romanı *Vatan Millet Samatya* ile çağdaş edebiyatımızda ve okurlarının kalbinde taht kurmuş bir isim Seray Şahiner. Yürüdüğümüz yolda, gittiğimiz hastanede, tuhafiyede, sokak aralarında karşılaştığımız herkesin yazarı. Kahramanlarıyla herkesin herkes olabileceği bir hikâye...

“Beni o kargaşa yazar yaptı.”

Çoğu yazara ve sanatçıya merak ederek sorduğum ilk soruyu size de sormak istiyorum. Yazının bulunduğu günden bu yana insanın her şeye şahit olduğu; düştüğü, koştuğu, kenarından geçtikleri ve durup kenarından geçenleri izlediği bir telaş bu hayat. Ağrılı, kimi yerde zorlu bir hayat. Aslında baktığımızda baştan sona rastlantısal bir yaşamak. Peki, Seray Şahiner tüm bu kargaşada yazıya ve edebiyata nerede, ne zaman denk geldi?

Beni o kargaşa yazar yaptı. “Burada bir şey oluyor, kapılıp gitmektense dikkatle bakayım ne oluyor” duygusu. Hayata tribün gözlemcisi kontenjanından katılan biri değilim o ayrı, insan kendini olanın dışında konumlandırmadan da bakabilir. Kendimi bu

yönde terbiye ettim. Yazmaya sekiz yaşında karar verdim ama öncesinde de yazıyordum, bazı fiillerin kararı sonradan geliyor. Buradan itibaren de bütün hayatımı yazı masamı muhafaza etmek üzerine kurdum. Bahsettiğiniz kargaşa zaten benim etrafımdı, zira bütün göçlerin yolu hâline gelmiş bir şehirde büyüdüm. Ve göçmenlerin İstanbul’unu yazdım.

Birçok yazarın ilk eserinde veya sonraki eserlerinde bir hesaplaşma yoluna gittiklerine şahit olduğumuz çok oluyor. Bu hem dünya edebiyatı için hem de Türkçe edebiyat için söylenebilecek bir genelleme. Aile ile hesaplaşma, kendi ile, toplum ile. Sizin eserlerinize baktığımızda da bireyden topluma bir hesaplaşma görüyoruz. Söylenmemiş çoğu şeyin söylendiği veya unutulmaların hatırlandığı bir yazın. Neler söylemek istersiniz?

İlk kitabım *Gelin Başı*’nın teması “arada kalma” idi. Bu başlangıç biraz benim sonraki yol haritama da yansdı. İç sesiyle söyledikleri, kitle iletişim araçlarının doğruları ile gerçekte yaşanan, geldiği yer ile yaşadığı yerin kültürü arasında kalanlar... Arada kalınca bir kurandere de maruz kalıyorsun, ben bu durumda kendi rüzgârına da sahip çıkanları yazıyorum. Bir sesi olanları... O sesi vermeye cesareti olsun olmasın, ben duymaktan yanayım.

“İstanbul’a bir anne kızın ardışık çocukluğuyla baktım.”

Ve tabii sözü son romanınız *Vatan Millet Samatya*’ya getirmek istiyorum. Ülkeye, kıyıda köşede yaşananlara şahit olduğumuz çoğu şeye ah çekerek okuduğum bir roman oldu. Ve eminim ki çoğu okur da böyle okumuştur. Yazımı uzun süren bir roman olduğunu belirtmiştiniz. Defalarca dönüp dönüp yazdığımız bir roman. Burada aklıma sevgili şair Behçet Necatigil’in şu dizesi geliyor: “Çünkü asıl şiirler bekler bazı yaşları.” Bu kitabı bir gecikme olarak mı görüyorsunuz yoksa vakti olan bir kitap mı?

Vatan Millet Samatya’nın yazımı on beş yıl sürdü. Gecikmiş değil iyi demlenmiş bir roman olarak görüyorum. Mevzu, demleyeyim derken acılaşmasına meydan vermemektir. *Vatan Millet Samatya*, 70’lerde başlayıp 90’larda biten; kök salmak istedikleri İstanbul’da, caddeleri, sokakları ayağının altından hızla çekilen insanların romanı. *Vatan Millet Samatya* romanımda şehircilik kavramı ön planda; bulvarlaş-

ma temelli bir kitap. Bir caddeden geçmek, kime ne ifade eder? Bir çocuk için, bir işçi için, bir siyasetçi için... Nedir? Masaya otururken yazar olarak konuyu ve geçtiği dönemi, elimden geldiğince öğrenmiş oluyorum... Romanı yazarken, karakter; yaşına, hayatına göre nasıl bir üsluba sahipse ona sadık kalmaya çalışırım. *Vatan Millet Samatya'da* karakterlerim biri 70'lerde, diğeri 90'larda büyümüş iki çocuktuk... İstanbul'a bir anne kızın ardışık çocukluğuyla baktım.

Kitabın bence matematiğinden biri ve hatta ustalık da diyebilirim küçük yaştaki bir çocuğun dilinden yazımı. Birdenbire Seray Şahiner'in sesi veya koca koca karakterlerin sesi yerine küçük yaştaki bir çocuğun sesi kulağımıza çalınıyor. Ama eşsiz ve hatasız bir şekilde. Bir çocuğun dilinden incitmeden ve dökmeden yazmak sizi zorlamadı mı?

Sokağı, sokağın ilk sahiplerinin gözünden yazmak istedim: Çocukların. Bir oyun alanı olarak sokak... Burada temel mesele, çocuk diline, merakına sadakatti. Bunlar, kırgınlıklarını kendi onarmaya çalışan çocuklar: anlayarak, kimi zaman neşeyle, unutmaya çalışarak ya da hatırlatarak... Kitabın ilk ana karakteri Melek, 70'lerde büyüyor, ailesi tarafından pek gözetilmemiş, aslında sahaya sürülmüş bir çocuk. Onun kızı İnci'nin 90'larda geçen çocukluğunda ise, daha gözetilen bir hâl var... Biraz abartılı bir "daha". Annesi kızı iyi bir çocukluk yaşasın isterken, bir yandan yaşayamadığı kendi çocukluğunu da kızıyla birlikte yaşamak istiyor, bir anlamda rol çalıyor. Birbirlerini mizahla teselli ediyorlar ama bazen zor durumdaki tebessüm, o tebessümdeki inat; durumun sertliğinin altını daha da çizebiliyor.

"Yazı masası hayatta beni en çok şaşırtan yer."

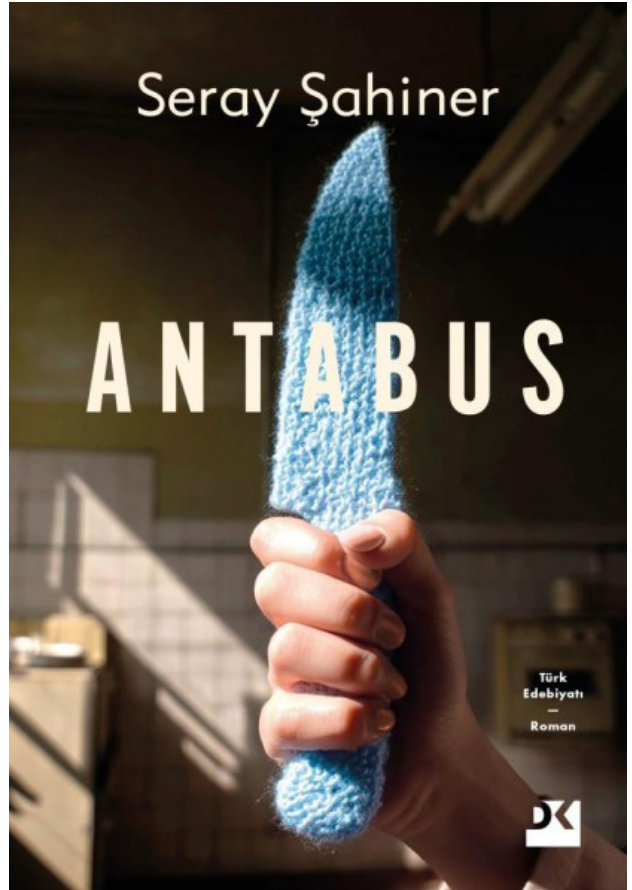
Birbirinden farklı karakterleriniz var kitaplarınızda ama bazı karakterlerin diğer kitaplarınızda da süren hikâyelerine denk gelebiliyoruz. Misal; *Antabus* kitabınızdaki Leyla'nın yol arkadaşı Ülker Abla gibi. Bir yan karakterken bir sonraki kitapta ana karakter hatta kitabın adı olarak karşımıza çıkabiliyor. Okurken eminim ki bu tanışıklık çoğu okurun yüzünde bir tebessüme dönüşüyordur. Karakterlerinizle uzun bir yol almayı ve onlarla yürümeyi seven bir tarafınız var. Unutmaya karşı bir yazarsınız gibi...

Antabus ve *Ülker Abla* kitabının arasında bir ta-

nıdık karakter ile birlikte bir hatıra da var... Zaten kitaplarımda ana karakter olarak yazdığım karakterler, hayatta genelde görmezden gelinen karakterler oluyor. Bir kitabının yan karakterini odağa aldığım başka bir kitap yazmam da o sebeple beni çok şaşırtmadı. Şimdi diyeceksiniz ki, sen de şaşırtmayiver zaten sen yazıyorsun... Yazı masası hayatta beni en çok şaşırtan yer.

Ülker Abla'dan bahsetmişken; bırakmadan bir nefeste okumak istediğim nadir kitaplardan biriydi. Olay örgüsüyle, mekânıyla ve ince mizahıyla. Eşsiz bir Seray Şahiner edebiyatı. Genel olarak baktığımızda eserlerinizdeki ince işlenmiş mizah dikkat çekici. Hayatın tüm bu kötü tarafına karşı bir savunma aracı, bir zırh olarak kullanıyor gibisiniz...

Ülker, bir savunma aracı olarak mizahı kullanıyor. Bu hem bir an önce ayağa kalkmak için hem de insanların onun hâline bakıp kendi hâllerine şükretmesinden nefret ediyor. Bununla da ince ince dalgasını geçiriyor: "El derdi her derde devadır, bakar

bakar kendi hâline şükredersin... El derdi olmasa insan kendi kahrından ölür,” diyor. Ülker rıyanın altını mizahı kullanarak oyuyor.

“Umut diye avuntuyu koyunca hafıza niyetine de sineye çekmeyi koymuş oluyorsun... Hafızasız hayallerin oluyor...”

Son zamanlarda çoğu şeyde olduğu gibi kelimelerin de içeri boşaltmayı ve anlamlarını aşındırmayı becerdik. Bunlardan biri ve bence en önemlisi entelektüel ve aydın kavramı. Tabii, Seray Şahiner denildi mi şüphesiz akla bir alt sınıf ve o alt sınıfın kadın karakterleri geliyor, Mercan, Ülker Abla ve daha birçoğu... Durmadan süregelen toplumsal ve sınıfsal konular. Hasarlı bir belleğin yazın hâli gibi. Edinilmiş bir aydın görevi gibi. Edward Said’in de dediği gibi: “Entelektüeller temsil etme sanatını (konuşma, yazma, öğretmenlik...) görev edinmiş bireyledir.” Buna toplumsal belleği diri tutma veya dert edinme de diyebiliriz. Acı ama çoğu sessizliği yakan bir ses gibi. Siz ne düşünüyorsunuz?

İçinden geçtiğimiz zamana yahut geleceğe umutla bakmak elbette önemli. Ama beraberinde getirdiği perspektifi yok sayınca çok iki boyutlu kalıyor. Umut diye avuntuyu koyunca hafıza niyetine de sineye çekmeyi koymuş oluyorsun... Hafızasız hayallerin oluyor...

Kitaplarınız bir bellek belgeseli olarak da okunuyor. Tüm bunlardan bahsetmişken: erk, şiddet, incinmişlik, çocuk, kadın... Bunlar sizler için ana konular. Başta da bahsettiğim gibi bir hesaplaşma aynı zamanda. Sevgili Ahmet Tulgar’ın, -sevgiyle anıyorum- çok güzel bir sözü vardı: “Ben tüm düşmanlarımı edebiyatla afettim!” diyordu. Şu ana kadar duyduğum en ince düşünülmüş aydın söylemiydi bu. Sizin için de bu böyle mi?

Ahmet Abi’yi çok severim, iyi arkadaşlık, nur içinde yatsın. Onu tanıdığım ve okuduğum kadarıyla, onun yazarak affetmesinin zemininde yazıyla, kelimelerle, kalemle yapılan bir hesaplaşma da var... Öyle, olan oldu n’apalım gibi bir durum değil, bu olanlarla n’apıcaz sorusu... Yazarak anlarken, yazı masasında anlarken de bir olayı masaya yatırmış oluyorsun aslında... Bu da zaten irdeleme demek.

Tabii, sinema ile olan bağımızı çoğumuz biliyoruz. Hatta bir yerde, sinemaya, kayıpla bizi derinden üzen sevgili Sırrı Süreyya Önder’in desteğiyle

başladığınızı da belirtmiştiniz. Sizden hikâyeyi duymak isteriz. Ve kitaplarınızın çoğu da sahnelendi. Ki bana kalırsa kitaplarınıza başlar başlamaz okur da kendine bir rol biçtiği sinema veya tiyatro sahnesini yaşıyordur. Bu disiplinlerarasılık hakkında neler söylemek istersiniz?

Sırrı Süreyya Önder ile yolumuz, o dönem çalıştığım dergide kesişti. Henüz *Beynelmilel* çekilmemişti, benim de kitaplarım yayımlanmamıştı. *Beynelmilel*’den itibaren Sırrı Süreyya Önder’in senaryo asistanlığını yaptım. Sonrasında da muhabbetimiz ve yazdıklarımızı iştahla birbirimize anlatmamıza dayanan dostluğumuz devam etti... Rahmetle, sevgiyle anıyorum.

Disiplinlerarasılık konusuna gelince, sadece sinema ve tiyatrodan değil, resimden, müzikten, heykelden de feyz alıyorum. Sadece yazıyla ilgilensem çok iki boyutlu bir yazar olurum. Başka disiplinlerin tekniklerine hâkim olmak yahut üzerine kafa yormak, yazınsal reflekslerimi kuvvetlendiriyor.

“İstanbul, poz vermese de sinematografik.”

Sona doğru gelirken; çoğu şehirler edebiyatımızın ve edebiyatçılarımızın hayatının vazgeçilmez bir parçası, Nahid Sırrı Örik’in Ankara’sı, Didem Madak’ın İzmir’i, Mıgırdiç Margosyan’ın Diyarbakır’i ve Murathan Mungan’ın Mardin’i gibi... Seray Şahiner için de kuşkusuz İstanbul vazgeçilmez bir şehir ve tema. İstanbul’un sizdeki konumu ve anlamı üzerine neler söylemek istersiniz?

İstanbul’un çok kültürlü ve sürprizlere açık yapısı beni her manada besliyor. Kadim bir kültürel geleneği olmakla birlikte nereden ne çıkacağını da hesap edemiyorsun... Bu sokaklarda yürürken afallamayı seviyorum. İstanbul, poz vermese de sinematografik.

Son olarak okurlarımız için sizden beş kitap önerisi almak isterim...

Tekrar okumayı sevdiğilerimden öneriyim. *Gurbet Kuşları*/Orhan Kemal, *Tante Rosa*/Sevgi Soysal, *Yeşilçam Dedikleri Türkiye*/Vedat Türkali, *Parasız Yattı*/Füruzan, *Mahallenin Kismeti*/Aziz Nesin, *İlahi Komediya*/Dante.

Bu güzel sohbet için KE Dergisi ve kendi adıma teşekkür ederim...

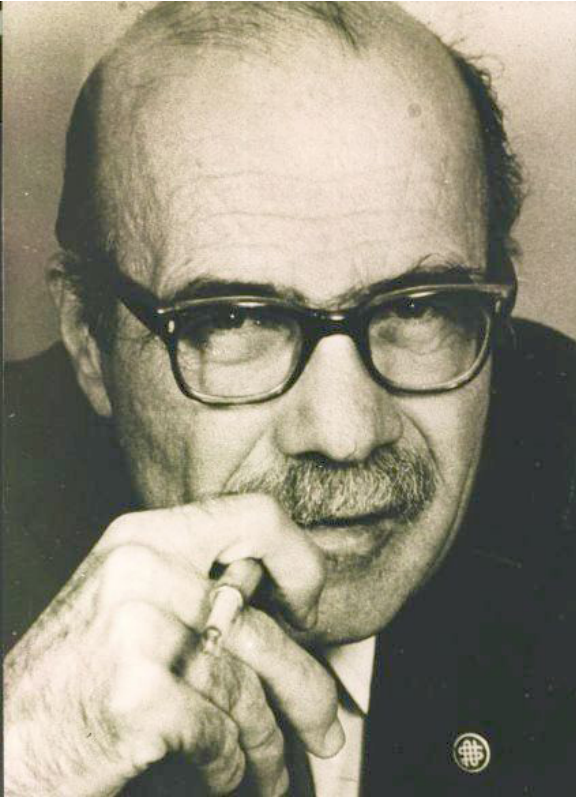
Teşekkürler benden, bütün okurlarınıza selam ile...

C E Y H U N A T U F K A N S U

CEYHUN DEDE'NİN ÖĞÜDÜ

Eren AYSAN

Ceyhun Atuf Kansu, yeni kurulan bir ülkede, yoksul Ankara'nın tozlu sokaklarında, Etlik'teki bağ evinde zerdali ağaçlarının altında büyümüş bir kent çocuğuydu. Cumhuriyet idealizminin kalbinde yaşıyor, kalbi de aynı idealizmle atıyordu. Babası Nafi Atuf Kansu, amcası Şevket Aziz Kansu, eniştesi İsmail Hakkı Tonguç gibi büyük eğitimcilerdendi. Onun hamurunu oluşturan, halk bilincinin köklerini aramaya iten, böyle bir aydınlanma ocağında yetişmiş olmasıydı. Anadolu insanına, "halkçı gibi değil, halk gibi bakma" temelini önce kendi yaşamında, sonra yazdıklarında yaşatmaya özen gösterdi hayatı boyunca. Çünkü cumhuriyetin sacayaklarından biri de halkçılıktı. Nitekim kendisi de halk sevdasını bu bilinçle kariyordu: "1919'da doğduğuma göre cumhuriyet kurulduğunda beş-altı yaşlarındaydım. Bizi cumhuriyet yetiştirdi ve onun etkisinde kaldım. Cumhuriyetin benim için en büyük ilkelerinden biri halkçılıktır. Halkçılık ilkesinin çok etkisinde kaldım. Biraz belki babamın etkisi var. Babam da bir halkçı idi, bir aydın idi. Anadolu halkını tanıdıkça onun yoksulluğunu gördükçe onlarla birlikte yaşadım. Onlarla birlikte onlar için çalıştım. Böylece Türkiye'de tek gerçek gücün halk olduğunu anladım."

Şiir sevdası da o yılların idealizmi gibi duru ve saftı. Önce "halk" düşüncesi orada da etkin bir biçimde öne geçiyor; "İlk şiirlerim, gerçekten geleneklerle, halk edebiyatından aldığım esinlerle ilgili. 1938'den önce lise sıralarında, biz de dergi çıkartırdık, halk şiirleri etkisinde ilk şiirlerim orada çıktı,¹" diyordu.

Kansu, 1938'de Ankara Cumhuriyet Lisesinden mezun oldu. Lise sıralarında en çok etkilendiği şair Yunus Emre'ydi. Hayatı boyunca onun şiir evrenindeki duru ama insanın içine mih gibi saplanan ses tonunun izini sürdürecekti.

1-Barişta Erdost, Türk Dili, Ekim 1974'de Ceyhun Atuf Kansu Ağabeyle, Yıl 27, Cilt: XXXVII, Sayı: 319, 1 Nisan 1978

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde öğrenim gördüğü yıllarda karşısına modern Türk şiirinin şairleri çıktı: “Üniversite sıralarında daha çok yenilik şiiri dediğimiz kendi çağdaş şairlerimizi okumaya başladım. Bunların arasında o dönem içinde iki büyük ozan tanıdım: Ahmet Muhip Dıranas ve Cahit Sıtkı Tarancı.”²

Özellikle ilk kitabına adını veren “Bir Çocuk Bahçesinde”de hem Dıranas hem de Tarancı’nun izini sürdü: “Benim de sapanlarım vardı söğüt dalından yapı / Benim de kuşlarım vardı kafessiz ve şen / Bir güzel evim vardı ki altın kapılı / Benim de bir annem vardı ağlarken gülen / - Çocuklar, beni de aranızda alın, nolur / İçimde ağlamak iştiyakı var / Kaybettiğimi aradım: Bu ne bir parça renk ne bir parça nur / Ben cennetimi kaybetmişim çocuklar.”

Son derece umutsuz, bununla birlikte romantik, hatta çocuksu duyarlılığı etkin kılan şiirler gençlik yıllarının sunumuydu. Kaygılı ve belli ölçüde melankolik ses derinden, usul usul akıp gidiyordu. Altında müzikal bir ruhun izleri vardı. Bu Batılı müzikal yapı onun zihnine küçük bir çocukken kazınmıştı:

“Sofada kurulan bu gramofondan, batı müziğinin ilk sesini duydum ben. Batı’nın sesi, bir Samanpazarı evinin odasında, Ankara’nın yerli, durgun, tekdüze sesini aşarak odamıza dolar, Verdi’den Aida operasının marşı çalar, Grieg’den Peer Gynt sahne müziğinden bir Norveçli kar arabası, karlı halk güllerini getirir, bırakır, sonra üzüntülü bir kuzey türküsüyle giderdi. O yıllarda cuma gezintilerimizde -tatil cuma günü idi- ya ailecek Hatıpcayı’na, söğütlerin altından akan o ince suyun nane kokulu kıyılarına uzanır ya da kilimlerimiz, çaydanlıklarımız ve yiyeceklerimizle, Cebeci’de eski bir bağ evinde kurulmuş Musiki Muallim Mektebinin bahçesine giderdik.”

Bununla birlikte taşrayı yeniden, üstelik de tek sesli bir yaklaşımdan uzakta, çok sesli ve modern bir yorumla ele alma kaygısı kuşattı şairi. O yıllarda taşra, yoksulluk diz boyu olmasına rağmen, yeni kurulan cumhuriyetle umutların yeşerdiği bir dönemi yaşamaktaydı. Ceyhun Atuf Kansu’nun ilk şiirlerinin de taşra umut doluydu.

2- Barışta Erdost, Türk Dili, Ekim 1974’de Ceyhun Atuf Kansu Ağabeyle, Yıl 27, Cilt: XXXVII, Sayı: 319, 1 Nisan 1978

Bu şiirlerde insanla ve doğayla bütünleşen şairin şiir haritasını da genişlettiğine tanıklık ederiz. Ancak bu yalnızca tematik bir genişleme değildir. Kansu’nun zengin imgelem gücü doğa tasarımını görsellekle buluşturur.

Hatta imgelem gücünden taşan bir görsellik bizi kuşatır. Bu da okurun zihninde doğaya dair düşsel bir alan yaratır: “Sevgi gölgecisi güneş / vurur saçları arasından / arayıp defne çitini / dudaklarının ipliğiyle boyar / gül kilimini öpüşün / gelir serilir toprağıma”

Kavuran güneş, sevgi gölgecisine kim bilir kaç tane zihinsel tasarım sunar. Ancak ilk dönemlerinde bile doğa sevgisiyle seslenen yalnız, aylak bir adam olduğu sanısına kapılmamıza izin vermez. Tam tersine doğa onun bir hislerini sunmada özel bir araca dönüşür. Ülke–doğa arasındaki ilişki onun şiirini düşünsel olarak kurmasında önemli bir rol üstlenir. Doğadan devşirdiği öğeleri, şiirinde somutlayıcı bir amaçla kullanır. Belki de taşra ve doğa şairin toplumcu bir bakış açısına doğru kıvrılmasına yol veren geçit olur. Çocukluk belleğinin hatıralara bağlı güzelliklerinden, ülkenin somut gerçeğine doğru ilerlemeye başlar. Bu noktada da samimi bir duyarlılık göstermektedir okura.

Üniversiteden mezun olunca Anadolu’ya atanır Kansu. Turhal’dadır. Diz boyu yoksulluk olanca gücüyle önüne katanı bir çığ gibi ezip geçmektedir. Ceyhun Atuf Kansu, *Bir Kasaba Hekiminin Defteri* kitabında, kasabada ilk yatırdığı hastasını anlatırken şöyle yazar: “Bir hasta bir hekim için evrendir. Araştırılması, bilinmesi gereken bir evren.” Satı, paçavraya sarılmış, akciğerini üşütmüş bir bebektir. Annesi şöyle seslenir: “On ikinci çocuğum bu doktor bey. On bir çocuğum da öldü. Eğer bu da ölürse boşayacak bu adam beni.” Kansu, yazmaya devam eder: “Yeniden ağlamaya başladı. Bu sefer de bir damla gözyaşı paçavralar arasından başı görünen bebeğin yanağına düştü. Bebek toprak, kir içinde idi. Gözleri kapanmıştı, ucundan irin akıyordu. Çok bakımsızdı, bir avuç gübre kokuyordu. ‘Bu bebeği yatıracağım. Ve bir bebeğe nasıl bakılır, göstereceğim. Sen bebeğine bakmayı öğrenirsen, göreceksin, yaşayacaktır!’”

Hekimlik, yoksul Anadolu insanına inatla yaşama sanatını öğretme becerisidir. O yüzden hekimli-

ğiyle şiirini kalbinde birleştirerek, “Bebekler ölüyor/ ölümden habersiz” dizelerini yazar. Gerçekten de “Kızamık Ağıdı” şiiri Kansu şiiri için önemli bir dönemeç olur:

*Habersiz hepsi kızamıktan ve ölümden
Kirli yüzlerinde açan ölümden habersiz
Ve, düşmüş bir gül oluyorlar birden
Bebekler ölüyor, ölümden habersiz*

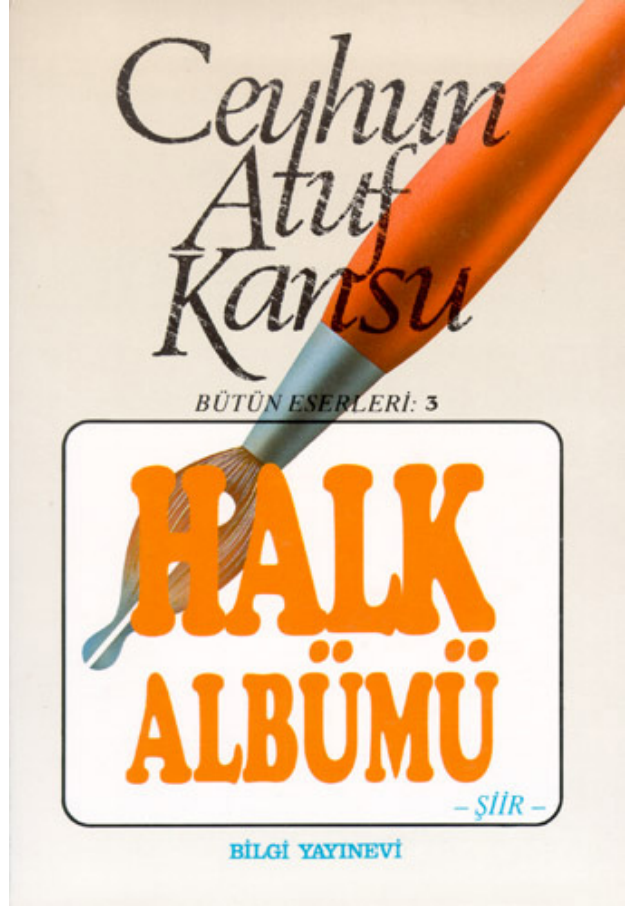
Bir anda kendini Anadolu'nun ve yoksulluğun sözcüsü kılmıştır. Zaman zaman şiiri kötümserliğe uzansa da var olan somut gerçeklik karşısında bir şeyler yapamamanın ezikliğini görmek mümkündür. Sanki Anadolu'yu yazarsa onu kurtaracağını düşünmektedir. Ne yazık ki, bu durum gerçek dışıdır. Anadolu'nun yazmakla kurtuluşu yoktur. Gerçekten halk sevgisini içinde tadan yöneticilere ihtiyacı vardır.

Ceyhun Atuf Kansu kendisine sorulduğunda toplumsal bir şiire doğru evrilmesinin ardındaki sırrı söyler. Bu durum aynı zamanda onun evrensel bir dokuya geçişinin de habercisidir. Kansu, “Zamanla dünya insanların, dünya halklarının da kendi ülkemizin insanları gibi, aynı sorunlarla, aynı dertlerle karşı karşıya olduklarını okudum. Bunların arasında bağlantılar bulmaya çalıştım. Bu ülkeleri tanırken, bu ülkelerin halklarına da ilgi duydum. Brezilya'ya, Bolivya'ya, Vietnam'a, böylece şiirimde kendi halkım için söylediklerimi, bize benzeyen başka az gelişmiş ülkelerin halkları için de duydum. Böylece halkam genişledi.”³ diyerek tavrını açık eder. Başlangıçta yalnız hümanist olarak adlandırabileceğimiz bir anlayış içinde görünür. Ancak yaratıları evrensel nitelik kazandıkça Atıl Behramoğlu'nun deyişiyle sol Kemalizmden Marksizme doğru da açılmaktadır. Özellikle *Yanık Hava* kitabından itibaren, “Kemalist inanç ve duyarlılıkların yanı sıra, onun Marksist ana koldan etkilediğinin de belirtileri”⁴ olduğu vurgulanır.

Ceyhun Atuf'un siyasal şiir atmosferine geçişi, tiyatrodan aynı zamanda meslektaşısı olan Orhan Asena'ya benzemektedir. Bir çocuk doktoru olan Orhan

3- Barışta Erdost, Türk Dili, Ekim 1974'de Ceyhun Atuf Kansu Ağabeyle, Yıl 27, Cilt: XXXVII, Sayı: 319, 1 Nisan 1978

4- Behramoğlu Atıl, *Yaşayan Bir Şiir*, Broy Yayınları: İstanbul, Sayfa: 181

Asena da 1950 kuşağı içinde yer almasına karşın, aynı şairimiz gibi sürekli kendini aşma ve yenileme çabası içindedir. Farklı biçimlerde yapıt verseler de ikisinin de merkezinde “insan” olgusu vardır. Asena oyunlarını Anadolu tarihinden yola çıkarak yazmıştır. Kansu da şiirinde Anadolu'nun duyarlılıklarını tarihsel bir bakış açısıyla sunmuştur bize. Zamanla Orhan Asena bu yapıdan çıkarak dünya insanının yaşadığı sıkıntılara uzanır. Şili'de yaşanan kara darbeyi merkezine taşır. Özellikle bir üçleme olan *Ölü Kentin Nabzı*, *Şili'de Av* ve *Bir Başkana -Allende'ye- Ağıt* onun en ilginç eserleri olmuştur. Kansu da özellikle *Bağımsızlık Gülü* ile *Buğday, Kadın, Gül ve Gökyüzü* kitaplarında Jose Manuel'den Hiroşima'ya, Joan Baez'den Andersen'e, Lyon Gari'na, Lorca'ya kadar uzanır.

Bu yönelimin temelinde 1960'lardan sonra öğrenci hareketiyle birleşmeye yüz tutan işçi-köylü hareketini de anmak gerekir. Kendi toprağından yola çıkarak sorunları dünyayla ilişkilendirmeye çalışmak bu yıllarda ön plandadır:

Güllerden haberiniz yoksa devleti yönetmeyin
Unutmuşsa gül vaktini halk,
Salkım salkım dökülen akasyalara
Bakan yoksa, düzenden filan söz etmeyin.

*

Ali Cengizkan “Yaşamak Gibi” şiirinde şöyle seslenir: “Küçük şeyleri sevmeliyim / Ceyhun Dedem öğütledi.”

Şüphesiz Ceyhun Dede'nin kulağımıza fısıldadığı pek çok öğüt var. Bunlar şiirimiz için de yol açıcıdır:

Düşünsel zemininden bakıldığında cumhuriyetin bize kazandırdığı halkçılık şiirimize de berraklık getirir. Nitekim Kansu, tüm zenginlikleriyle özümseyip sindirdiği halk kültürünü çok iyi bilir. Kendi de âdeta böyle bir kültürün derinliklerinden gelmiştir.

“Ninni”den beslenen, “masal”la ilerleyen şiirin de Anadolu'nun kendisi oluverir: “Sevdiğim ozanlardan en aşağı üçü halk ozanıdır. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Karacaoğlan'dır. Güneş vurmuş dereler gibi ışıl ışıl akmalı mısralarım. Bulanık sulardan hoşlanmam. Ne var ki bu yolu tutunca da sizi ozan saymayıveriyorlar. Saymasınlar, ben onların ozanı değilim ki, ben halk ozanıyım.”

Yurt sevgisi şiire her zaman ana kaynaktır. Bu gerçek; Anadolu'nun ve yoksulluğun anlatımıyla çelişki yaratmaz. Ülke sevgisi, bu coğrafyada yaşayanların ve yaşananların sızısını örtemez. Şiirde trajik olanı yakalama başarısı Ceyhun Dede'nin yurt sevgisiyle Anadolu gerçeğini gösterme anlayışı olarak bize miras kalır.

Yurt betimlenirken ülke ve doğa arasındaki denge iyi göz edilirse ortaya imgelem zenginliği çıkar. Nitekim Kansu da yurt kavramına şiirinin doğa ile tartışımıyla yeni bir soluk getirir.

İnsanla toplumsal gerçeklik arasındaki ilişki her zaman hazinedir. Eğer itirazlar salt düşüncenin kuyusunda kalırsa şiir sıkışır. Kansu'nun düşünsellik ve duygusallık arasındaki şiirselliği, şiir yapısını kurmada incelik ve sahicilik verir. İncelik ve sahicilikten yoksun şiir yoksuldur da.

Tarihselliğe ulaşma becerimiz ana kaynağını Anadolu'dan alan bir bilinçle harmanlanırsa şiir de evrensele uzanma başarısını gösterir. Nitekim Kansu'nun şiirinde iki büyük tasarımı vardır: “Anadolu Halk Tarihi, Etilerden, Selçuklulardan, Osmanlılardan alarak Anadolu halkının bugüne kadar olaylar içindeki yaşantısını anlatacak. Tarih kitaplarında devleti yönetenler ve bu yöneticilerin çevresindeki olaylar işlenir. Ben bunu burada tamamıyla bırakacağım. Halk ne yapıyordu? Üretiyordu, buğday ekiyordu, seviniyordu, türkü söylüyordu, ağıt yakıyordu, ayaklanıyordu. Bunlar resmî tarihimizde ve devletçe hazırlanan tarihte geçmiyor.”⁵

Nitekim yakın tarihimiz, özellikle Millî Mücadele dönemi şiirimiz için her zaman vazgeçilmez bir kapıdır. Önemli olan Anadolu insanının kendi duyguları ile aklı arasındaki tartışıdır.

Kendi coğrafyasının yoksuluyla dünya yoksulunun sesi olmak evrensele uzanmanın ön koşuludur. Kansu özellikle *Yanık Hava* kitabından itibaren dünya halklarıyla halkı arasında içtenlikli bir koşutluk kurmuştur.

Kadın ve erkeğin dostluğu, kardeşliği yazınımız için de özel bir sestir. Kansu'nun “*Balım Kız ile Dalım Oğlan*” deyişi bu yan yanlığın adı konulmamış birlikteliğidir.

İnsanın, tam insan olması ozanların, yazarların seslerindeki o insancıl acıyı; onların düşlerini, düşlemlerini algılamalarına bağlıdır. Çünkü her gerçek şiirin yüreğinde insan vardır, insanı yücelten, yeni duyarlıklara taşıyan gizemli bir güç vardır. Kansu insanın sesini ve sevgisini çekinmeden ortaya koyarak sevgisizliğin ve nefretin şiire yakışmayacağına temelini oluşturur.

En önemlisi şiir öfkelenmeden doğruları, imgeleri çoğaltıyorsa kral çıplaklığını gizleyemez. Şiir, bu kadar güçlüdür. Bu gücünü de güleç yüzüyle en ağır darbeyi vurarak sağlar. Kansu şiiri “*Güllerden haberiniz yoksa*” diyecek kadar güler yüzle yumruğunu masaya vuran bir şiirdir.

5- Barışta Erdost, Türk Dili, Ekim 1974'de Ceyhun Atuf Kansu Ağabeyle, Yıl 27, Cilt: XXXVII, Sayı: 319, 1 Nisan 1978

KANSU'DA, ATATÜRK, TAMAMLANMAMIŞ CUMHURİYET VE HALK BİLİNCİ

Metin TURAN

Türkiye'nin yoğun bir düşünsel yoksulluk yaşadığını ve bu yoksullaşmayı kaygı verici boyuta taşıyanın da “huzursuzluğun” olmaması olarak görüyorum. Ceyhun Atuf Kansu üzerine yazmaya çalışırken ilk cümleye böyle başlamamın nedeni de onun duygu yerine bilinçle çağının “huzursuz”larından biri olmasıdır.

Başta Atatürk üzerine yazdıkları, Türkiye'deki yaygın Atatürk anlatılarından belirgin biçimde ayrılır. Bu ayırım, sadece ideolojik bir tercih olarak okunduğunda Kansu'nun kaygısı anlaşılmaz, onun yaptığı bilinçli bir yazı stratejisidir. Çünkü, o, Atatürk'ü tarihsel bir aktör olarak dondurarak geçmişin içine kapatmak yerine halkın bugünkü varoluş koşullarıyla yüzleştirir. Bu nedenle Kansu'da Atatürk, tamamlanmış bir kurucu değil; sürekli yeniden sınanan bir bilinç ölçüsüdür. Bu bakımdan da ayrıksıdır. Bu ayrıksılık, yalnızca savunduğu düşüncelerle değil, bu düşünceleri kurma biçimiyle belirginleşir. Çünkü Kansu, bu kavramları geçmişte tamamlanmış tarihsel olgular olarak ele almaz; onları bugünün koşulları içinde sınanan, aşınan, yer yer anlam yitimine uğrayan devingen alanlar olarak düşünür. Bu nedenle onun denemeleri, anımsatma değil, hesaplama yazıdır.

Tarihsel Bir Kişilik Yerine, Süreklilik Ölçütü

Kansu Atatürk'ü itirazla kavrar. Bu itiraz, anıtların sessizliğinde kahraman kesilen nutukçularadır. Onun Atatürk kavrayışı köy odalarının yoksulluğunda, okul sıralarının eksikliğinde, emeğin değersizleştiği alanlardadır. Bu arayış, Atatürk'ü yüceltmekten çok ağırlaştırır. Çünkü Kansu için Atatürk'ü sevmek kolaydır; onu anlamak ise çaba harcamayı gerektirir. *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*'nda (1969) Kansu, Kurtuluş Savaşı'nı askerî bir destan olarak algılayanların dışına çıkarak, halkın tarih sahnesine çıkışı olarak ele alır. Bu yaklaşım, Atatürk'ü halktan ayıran anlatıların karşısında konumlanır. Kansu bu durumu açık bir dille ifade eder:

“Ulusal kurtuluş savaşı da halkın değerini, gücünü çok iyi bilen bir önderin Mustafa Kemal Atatürk'ün çevresinde halkın verdiği bir savaştır. Bu savaşı halka anlatmak demek, Atatürk'ün dayandığı halkın bu savaşa katkısını anlatmak demektir.” (Kansu, 1969: 4).

Bu cümlede Atatürk, halk adına konuşan bir önder değil; halkla birlikte davranan bir yol açıcudur. Çünkü savaş, yalnızca cephelerde değil; yoksunluk içinde yaşayan halkın gündelik direnişinde verilmiştir. Kansu'nun Atatürk'ü, tam da bu halk içi konumlanışıyla anlam kazanır. Kansu'ya göre asıl tehlike, Atatürk'ün unutulması değil, onun değersizleştirilmesidir. Onu törenlere, söylevlere ve resmî anlatılara hapsetmek, halkın yaşamından koparmanın en kestirme yoludur. Bu nedenle Kansu, Atatürk'ü sürekli bugüne çağırır. Bu çağrı bir anma değil, bir sorgulamadır.

Kansu'nun yazı evreninde Atatürk, anıtları karşısında bayram söylevleri yinelenen lider değil, halkın taşıması gereken bir bilinç yüküdür. Yurt, sınırlarla çevrili bir coğrafya değil; insanın onurla yaşayıp yaşamadığının sınıandığı bir yaşam alanı, Cumhuriyet ise bir yönetim düzeninden önce, halkın ayağa kalkma biçimidir. Bu bakımdan Kansu'nun denemeleri, tarih anlatmaktan çok, bugünü tartar. Dolayısıyla Atatürk anlayışı, yaygın biyografik ve yüceltici anlatılardan bilinçli biçimde ayrılır. O, Atatürk'ü tarihsel bir kişilik olarak dondurmaz; tersine, onu halkın bugünkü varoluş koşullarıyla yüzleştirir. Bu yüzleştirme, Atatürk'ü bunalım dönemlerinde sığınılacak bir liman, rahatlatıcı bir simge olmaktan çıkarır ve onu sorumluluk yükleyen bir ölçüt hâline getirir.

Bu sorgulama, sıkça yinelenen “iki Mustafa Kemal” düşüncesinde yoğunlaşır. Kansu, bu düşünceyi tarihsel bir alıntı yerine, süreklilik talebi olarak ele alır:

“İki Mustafa Kemal vardır: Biri ben, ölümlü Mustafa Kemal, öteki ulusun daima içinde yaşadığı Mustafa Kemaller ülküsüdür. Ben onu temsil ediyorum. Herhangi bir tehlike anında ben ortaya çıktım, beni bir Türk anası doğurmadı mı? Türk analar daha Mustafa Kemaller doğurmayacaklar mı? Verimlilik ulusundur, benim değildir.” (Kansu, 1972: 7-8).

Bu sözler, Atatürk'ü tekil bir tarihsel kişilik olmaktan çıkarır. Atatürk, Kansu'da halkın içinden doğabilecek bir bilinç olanaklılığıdır. Bu olanaklılık potansiyel ve sorumluluk alanıdır. Ancak bu olanak ve bilinç kendiliğinden gerçekleşmez. Eğitim, üretim ve kararlılıkla beslenmediğinde Atatürk yalnızca bir ada dönüşür. Kansu burada açıkça halk merkezli bir tarih bilinci kurar, Atatürk, halktan ayrı düşünülmediğinde anlamsızlaşır, o bakımdan sürekli halktan söz eder. Bunu yaparken de halkı kutsanan bir kitle değil, sorumluluk üstlenen özne olarak ele alır.

Yurt: Coğrafyadan İnsanlık Alanına

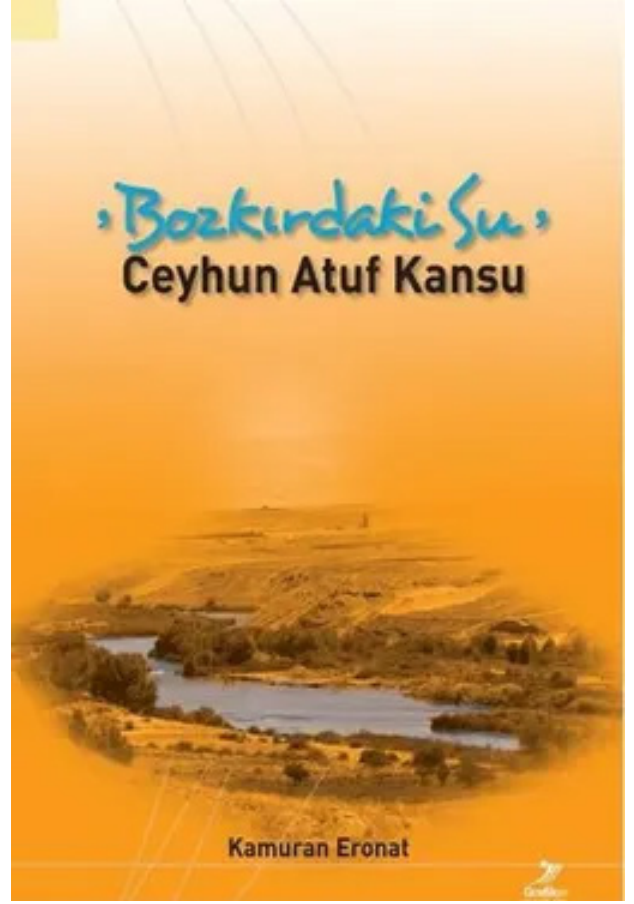
Kansu'nun denemelerinde yurt, duygusal yüceltmelerle tanımlanan kavram yerine insanın yaşam koşullarıyla bağıntılı bir alandır. O bakımdan da yurdu üzerinde yaşanan bir kara parçası değil, insanın onurla yaşayıp yaşamadığının sınıandığı bir yaşam alanı olarak duyumsar.

Halk Önderi Atatürk'te (1972) yurt, doğrudan halkın emeğiyle ilişkilendirilir. Kansu, yurdu sevmenin onu yüceltmekle değil, onu yaşanır kılmakla mümkün olduğunu savunur. Bu yaklaşım, yurt sevgisini edilgen bir duygu olmaktan çıkarır ve etkin bir sorumluluğa dönüştürür.

Kansu, yurt kavramının içinin boşaltılmasına karşı öfkeli. Yurdu sevdiğini söyleyip onu yoksulluğa, cehalete ve eşitsizliğe terk eden anlayışla uzlaşmaz. Bu tutum, *Cumhuriyet Ağacı* metaforunda somutlaşır:

“Cumhuriyet, halkgillerden gelme bir ağaçtır; kökü halktadır, gölgesi halka düşer” (Kansu, 1973: 18).

Bu metafor, yurt, halk ve cumhuriyet arasındaki kopmaz bağıntıyı gösterir. Kansu, yurdu sevdiğini söyleyip onu yoksulluğa, cehalete ve eşitsizliğe terk eden anlayışın açıkça karşısında durur. Onun yurtseverliği insan merkezlidir. Yurt, insanın onuruyla birlikte var olur. İnsan ezildiğinde, insan horlandığında yurt da yaralanır. Halkın olmayan bir yurt, yalnızca bir harita parçasıdır; insanlık alanı olmaktan çıkar. Bu bakımdan da yurt savunusu insan savunusudur.

Cumhuriyet: Ayağa Kalkma Biçimi

Kansu'nun cumhuriyet anlayışı da onu yalnızca bir yönetim düzeni olarak ele alan yaklaşımlardan köklü biçimde ayırır. Cumhuriyet, onun denemelerinde halkın ayağa kalkma, direnme biçimidir. Bu ayağa kalkış, bir kez gerçekleşmiş ve tamamlanmış değildir; her kuşakta yeniden sınanan bir süreçtir. Cumhuriyetin en büyük tehlikesini dış düşmanlarda değil, içerideki edilgenleşmede arıyor olmasının nedeni de budur. Sürekli bakılması, korunması gibi, eskiyen yanlarının yenilenmesi, tazelenmesi gerekir:

“Ne var ki, söyledik, gene söyleyelim, cumhuriyet ağacının yaşaması da, koca çınarların yaşaması, yüzyılları sürüp getirmesi gibi, insanların yurttaşların güneşine, emeğine bağlıdır. Dikilen dal emek ister, bakım ister, sevgi ister. Cumhuriyet ağacı da bakım ister. Onu sevgilerimizle, emeklerimizle sulamalıyız, değişim

korusunun usta bahçivanları, bakıcıları gibi kuruyan, eskiyen dalları düşüncenin, ilerlemenin özeniyle budamalıyız. Yeni dallara yeni yapraklar katmalıyız. Ne de olsa, cumhuriyet ağacı yabanda yazıda, dağda doğada yalnız başına kalmış bir alıç ağacı değildir. Bir toplum ağacı, bir insan ağacıdır, bir ulusun köklü ağacıdır.” (Kansu, 1973: 58).

Bu ifade, cumhuriyetin yalnızca yönetenlerle ayakta kalamayacağını açıkça gösterir. Halkın katılımı ve yenilenme olmadığında cumhuriyet, yalnızca bir ad olarak kalacaktır. Bilinci olmayan bir halk cumhuriyeti demokratikleştiremediği gibi, biçimsel bir düzenden de öteye geçemez.

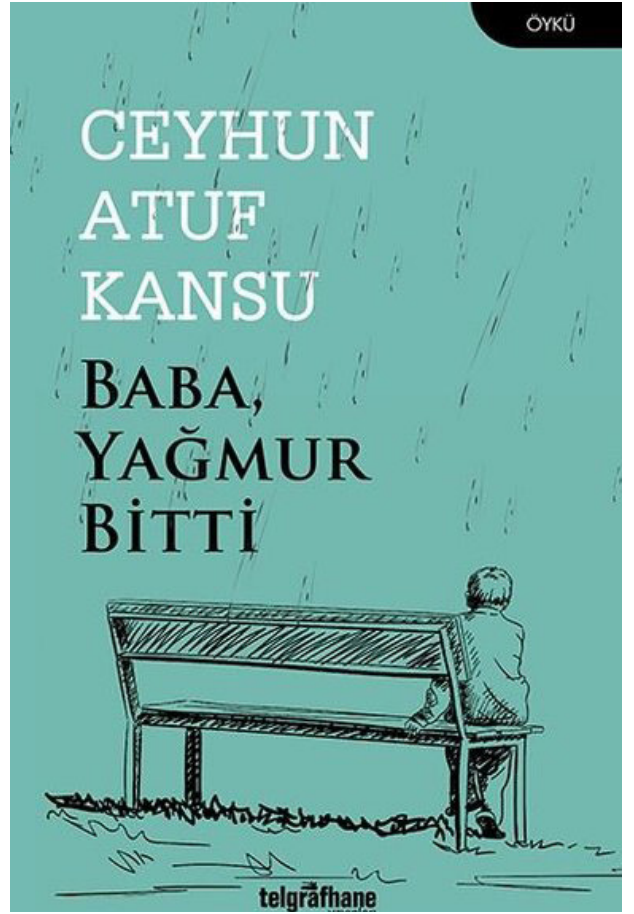
Bağımsızlık: Sürekli Sınanan Bir Durum

Kansu'nun denemelerinde bağımsızlık, tarihsel bir parolaya, tarihsel zafer anlatısının parçasına indirgenmez. Onun yazılarında bağımsızlık bitmiş bir kazanım değil, her gün yeniden sınanan bir yaşam durumudur. Bu nedenle bağımsızlığı yalnızca siyasal düzlemde ele almaz, gündelik yaşamın her alanına yayılan bir bilinç ve sorumluluk sorunu olarak görür. Çünkü, siyasal bağımsızlık, üretimsel ve düşünsel bağımsızlıkla desteklenmediğinde anlamını yitirir.

Atatürkçü Olmak'ta Kansu bu durumu açık bir uyarıyla dile getirir:

“Bağımsızlık bir kez kazanılıp rafa kaldırılacak bir değer değildir” (Kansu, 1996: 195).

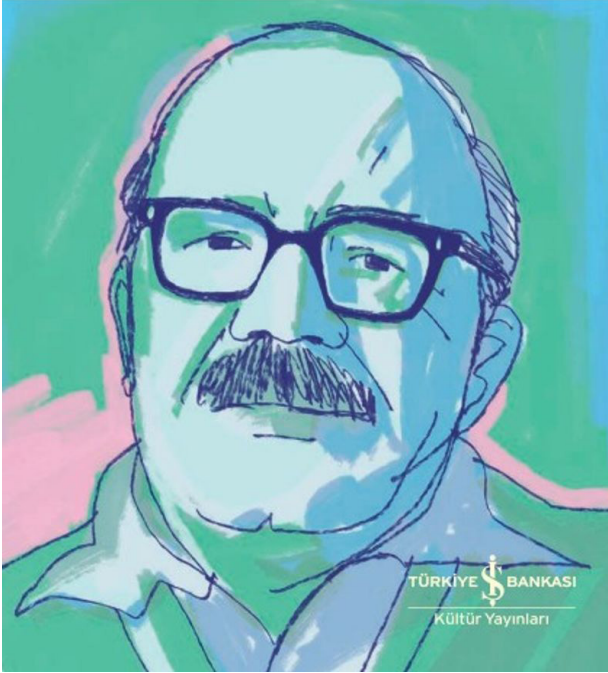
Bu cümle, bağımsızlığı geçmişte kazanılmış bir hak değil, bugün de korunması gereken bir gereklilik olarak tanımlar. Dolayısıyla, bağımsızlık yalnızca devletin yahut hükümet edenlerin işi olarak görülemez; aksine yurttaşın düşünme biçiminde, üretim tercihi ve gündelik kararlarında sınanır. Düşünsel ve ekonomik alanlarda yoğunlaştırdığı bağımsızlık düşüncesini, üretmeyen, yalnızca tüketen, düşünen değil, tekrar eden bir toplumdaki bekleyemeyeceğimize vurgu yaparak, soyut bir ideal olmaktan çıkararak somut bir sorumluluk alanına dönüştürür. Bu bakımdan da halkı romantik kavrayışla kutsanan bir kalabalık değil, bilinci gelişmediği sürece cumhuriyeti de yaşatamayacak bir özne olarak

ele alır. Halk adına konuşan ama halk konuştuğunda da susturmaya kalkışan totaliter zihniyete karşıdır. Dolayısıyla da eğitime vurgu yapar, eğitimden yoksun bırakılmış bir halk ülkenin öznesi olmaktan çıkar. Bu bakımdan da onun denemelerinde okul, kurumsal bir yapı değil, halkın bilgiyle donandığı, cumhuriyetin nefes aldığı alandır.

Bir Kuruluş Bilinci

Ceyhun Atuf Kansu'nun denemeleri, Atatürk, yurt ve cumhuriyet kavramlarını geçmişe ait kutsal değerler olmaktan çıkarır. Bu kavramlar, onun yazılarında halkın yaşamıyla, emeğiyle ve bilinciyle sürekli sınanan alanlar hâline gelir. Kansu, okuru rahatlatmaz; yerinden eder. Tarihi kutsallaştırmaz; bugüne taşır. Bu nedenle Kansu'nun yapıtları, bir kez okunacak rafa kaldırılacak kitaplar değil; anlaşılması ve anlatılması gereken bilinç kaynaklarıdır. Ceyhun Atuf Kansu'nun düşünce evreninde “kuruluş”,

CEYHUN ATUF KANSU
Bütün Şiirleri

yalnızca tarihsel bir kesit değil; halkın bilincinde şekillenen devrimsel bir varoluş hamlesidir. Onun Atatürkçü bakışında kuruluş, bir devleti kurmaktan çok, halkın kendi benliğini, hakikatini ve yazgısını yeniden yazma cesaretidir. Atatürk, Kansu'nun satırlarında Langaza çiftliğindeki çıplak çocukluktan, Sivas Kongresi'nde halk adına ayağa kalkan bir öncüye dönüşürken; bu dönüşüm, halkın, halkla, halk için yapılan bir yürüyüşe evrilir.

“Ulusal kuvvetleri etkin ve ulusal iradeyi ege-
men kılmak” ilkesi onun zihninde slogan olmaktan çıkar, halkın bilinçle donanarak devrimci bir özne-

ye dönüşmesine evrilir. Kansu, Anadolu'yu tarihsel ve kültürel belleğin taşıyıcısı olarak görür. Bu belleğin kıyılarında Mustafa Kemal, halkla yeniden doğar; Osmanlı'dan uzaklaşarak halkçılığa ve bağımsızlığa yönelir. “Bu, İstanbul devrimi değil; Anadolu halkının kendi devrimidir” dercesine bir kuruluş bilinciyle Atatürk'ü halkla birlikte yeniden var eder. Kansu'nun düşünsel evreninde cumhuriyet bir yönetim biçimi olmaktan daha kapsayıcı, halkın kendi içindeki cevheri keşfettiği bir uyanışın adıdır. Atatürk'ün gözünde halk, “kendi içinden doğan güneşle” aydınlanmalıdır; Kansu, bu güneşi aydınlatacak olan devrimin adını koyar: Eğitim, laiklik, üretim ve özgürlükle yoğrulmuş bir halk iradesi. Cumhuriyet, bu iradenin hukuki ve siyasal zemini. Kansu, Atatürk'ün halkı “okuryazar yapma” sevdasında bile bir kurtuluş iradesi sezer; çünkü okuma-yazma, bir milleti kula kul olmaktan çıkarıp birey kılar.

Kuruluş bilinci, tıpkı bir halk ozanının dile getirmesindeki sadelikle, Kansu'nun kaleminde halk şiiridir. Her mısrası devrimi, her hecesi halkı kokar. Onun için kuruluş, halkın toprağına düşmüş Langaza çocuklarının ayağa kalkmasıdır. Bu bakımdan da kuruluş sadece 1923'te gerçekleşen bir olgu değil, her yeni kuşakta yeniden anlam bulması gereken bir bilinç ve eylem çağrısıdır.

Kaynakça

Kansu, C. A. (1969). *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Kansu, C. A. (1972). *Halk Önderi Atatürk*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kansu, C. A. (1973). *Cumhuriyet Ağacı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kansu, C. A. (1996). *Atatürkçü Olmak*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

CEYHUN ATUF KANSU'NUN ŞİİRLERİYLE BİLGİYE YOLCULUK “BEN OZANIM, ÖLMEM!”

Orhan TÜLEYLİOĞLU

Hollandalı ressam Vincent van Gogh, kardeşi Théo'ya yazdığı, dünya edebiyatının en dokunaklı ve ilginç belgeleri arasında yer alan mektupların birinde şöyle diyordu:

“Kitaba karşı hemen hemen karşı konulamaz bir tutkum var; hiç durmadan okumak, öğrenmek, kendi kendimi yetiştirmek peynir ekmek kadar kesin bir gereksinim benim için.”

1890 yılının Temmuz ayında, 37 yaşında, kendini bekleyen ünden habersiz, yaşamına son veren Van Gogh, yalnızca sanattan anlayan küçük bir çevre için değil, her insana sevinç ve mutluluk veren bir sanat uğruna çırpınıp durmuştu.

Vincent van Gogh, yazınımızın bilge ozanı Ceyhun Atuf Kansu'nun en sevdiği sanatçılar arasındaydı. Tıpkı onun gibi, sanata, doğaya ve kitaplara tutkundu. Dünyayı kucaklayan, bir halk ve toplum ozanıydı, Kansu. Van Gogh'un onun şiirlerine girmemesi olanaksızdı:

*Van Gogh, bu tarla senin tarlan
Sararmışsa böyle yakıcı böyle güzel
Senin yüzünden sararmıştır.*

*Bir kırmızı leke kalmışsa orada,
Senin gözlerin içindir göresin diye
Tarla kıyısındaki sarhoş gelincikler*

*Akıyorsa bu su inaniyorum
Yine senin için akıyor gözlerin
Gözlerin değsin diye şırlıtısına*

*Bir ay doğuyor Pasin'den
Ay insanlar için doğuyor,
Görebilmek diye bütün bunları,*

Ceyhun Atuf Kansu

DEVİRİMİN HALKÇI KAYNAKLARI

CK Cumhuriyet
Kitapları

Deneme

100
yıl
kitaplığı

Oturmuş Van Gogh usta gecemize,

Bir ay boyuyor kavun içi.

Ceyhun Atuf Kansu'nun sevdiği sanatçılardan biri de Beethoven'di. Klasik müziği en yüksek katına çıkardığı gibi, 19. yüzyılın romantik çağına da öncülük eden Beethoven, doğruluk, cesaret, çalışkanlık, iyilik gibi değerleri ilke olarak seçmiş, kulakları duymadığı hâlde, insanlığın özgürlüğü, kardeşliği ve mutluluğu için görkemli ve ölümsüz yapıtlar ortaya koymuş, yalnız kralların, prenslerin değil, bütün insanların sevgi ve saygısını kazanmıştı. Ünlü bestecinin "Ay Işığı Sonatı" Kansu'nun şiirine şöyle yansımıştı:

*Dallarda dolaş, sonra gel bana,
Yıka ışığınla elemelerimi.
Nolur, sevdiğimin uğra yanına,
Sessizce bırakıp sevgilerimi.*

*Sonra bahçelerin derinliğinden,
Geç, okşayarak kır böceklerini.
Bir büyük akşamın serinliğinden,
Getir bana, göğün çiçeklerini.*

*Bir bulut ardında, aydınlık yüzün,
Öyle gizli dursun, saklasın bir an,
İçimdeki ışık gönlünde yüzün,
El değmemiş düşler gibi hatıran.*

*Yaslan içimdeki uzak dağlara,
Gizli bir çağlayan zamana doğru,
Aksın bitmez, tükenmez akşamlara,
Çağlasın aydınlık rüyana doğru.*

...

MÖ 427'de Atina'da doğan Eflatun ya da diğer adıyla Platon, Sokrates'in en sadık, en parlak öğrencisiydi. Bütün insanların en iyisi, en bilgisi ve en adili olarak gördüğü öğretmeninin yetmiş yaşında ölüme mahkûm olması onu derinden sarstı. Politikayla

uğraşmaktan vazgeçti. Öğretmeninin düşüncelerini geliştirerek kendi felsefe sistemini kurdu ve yaşamını felsefeye adadı. MÖ 387 yılında üniversitenin atası sayılan Akademia'yı kurdu. Yunanistan'ın dört bir yanından ve komşu ülkelerden birçok öğrencinin geldiği ünlü okulunun girişinde şu yazı yer alıyordu: "Geometri bilmeyen giremez."

Yapıtlarıyla, ideal toplumun kurulmasını sağlamak isteyen Eflatun, düşlediği toplum düzeninde filozoflar, insanlığın yöneticisi olacak ve bütün kötülükleri ortadan kaldıracaktı.

Ceyhun Atuf Kansu, "Eflatun'un Bahçesi" adlı şiirinde ünlü filozofu şöyle anmıştı:

...

Bergama'yı görmelisiniz ilk önce
Aralarında otlar biten o anfilerde,
Bakmalısınız doya doya o aydınlığa,
Nerede diye haykırmalısınız o miras.

Katılmalı gündelik işlerine Atina'nun,
Hem önder gibi, hem yurttaş gibi
Bir zeytin ağacı altına bağdaş kurup
Bilge Eflatun'dan ders almalıyız.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin bağımsızlık mücadelesinin önderi ve seçimle işbaşına gelen ilk başbakanı olan Patrice Lumumba, 1960 yılında Belçika ve ABD'nin desteklediği General Joseph Mobutu tarafından düzenlenen darbe ile düşürülmüş, kurşuna dizildikten sonra, cesedi sülfürik asitte eritilerek yok edilmişti.

Lumumba, Afrika'nın Che Guevara'sıydı. Ülkesi için hayatını feda eden bir yurtsever, bir devrimci ve aynı zamanda bir şairdi.

...

Vurdular seni Lumumba.
Vurdular bizi.
Vuruyorlar o karanlık ırmaklarda
Ormanları delip geçen namuslu hançer ışıltıyı
Kara sıcak senin kanın akar Afrika gecesinden
Yağlı pırıl pırıl yüzleriyle iş adamları
Çil paralar atıyorlar dünya radyolarından
Düpedüz dilini tutmuş insanlığa.

Güçlüdürler, güçlü onlar: Kongo zengin,
Ezilmişlikle yoksulluk her yerde dilsizdir,
Dilsizdir fakir beyazlar ve zenci milyonlar
Aldanıyoruz durmadan elimizde ne var?
Asya'da, Afrika'da, Güney Amerika'da
Perulu kızlar, Vietnamlı oğullar
Ve sen Lumumba
Bedeni delik deşik zenci baba!

Müzişyen, şarkıcı, besteci, söz yazarı, protest ve folk sanatçısı Joan Baez, özgürlük ve insan hakları için yazılan şarkıların vazgeçilmez sesiydi. Aynı zamanda aktivist ve barış eylemcisi olan sanatçı, verdiği konserlerle hafızalara kazınmış, 1960'lara, 70'lere, 80'lere damgasını vurmuştu.

Söylüyor derinin sıcak türküsünü
Isıtarak kar yıldızını
Çılgının yanında
Suyun yumuşak türküsü.

Bir bakarsın çelik zincir
Nice bilekler incinir
Cezaevleri yanında
Çiçekte kiraz bahçesi.

Issız ormanlara doğru sürgün
Ayrılık çeşitlemesiyle ölümün
Yıldız hanlarında iner
Yanına insan sesi.

Tütün dizer kızlar
Güneyde pamuk toplar
İnsan ciğerinin dağ havasından
Yayılır umudun menekşesi.

Ağır ağır Missisipi
Taşa taş zenci ırmak
Mekong deltasına yayılarak
Direnilir pirinç çetesi

Söylüyor çok uzaklarda
Uzun dalga, orta dalga, kısa dalga
Vurur sesi, kendi güzel denizlerimize
Çağımızın türkücüsü.

Federico Garcia Lorca, İspanya'da iç savaş başladıktan kısa bir süre sonra Granada'da sağcı falanjistler tarafından öldürüldüğünde 38 yaşındaydı. Kısa-

cık yaşamına bütün dünya sahnelerinde oynanan çok sayıda tiyatro yapıtının yanı sıra yüzlerce şiir sığdırmıştı.

Öldürülmesi dünyayı ayağa kaldırdı, sevenlerini yasa boğdu. Cinayet “Faşizmin yaratıcı güce beslediği kin ve bu kinin temelinde de sıradanlığın yaratıcılığa karşı duyduğu kıskançlık” şeklinde yorumlandı.

...

*Ve onu kurşuna dizdiler
Kendi kazdığı toprağın başında
Her şey kolay her şey hazır
Namussuzluk yasında.*

...

*Gülü kurşuna dizebiliyor musun
Sözü kurşuna dizebiliyor musun
Türkiyü kurşuna dizebiliyor musun?
Öyleyse açtığın bütün mezarlar boşuna.*

*Ben çıkıyorum bir vakit o çukurdan
Geliyor benim âşık çingenem
Güllerden şaraplar çekiyoruz
Öpüşüyoruz, sevişiyoruz, yeminler ediyoruz*

*Haberiniz var mı bilmem?
Halkın yeşermiş çayırları üzerinde
Düş soluğu atlarla geziyoruz
Zulümlerinize, ölümlerinize sitem:
Ben ozanım, ölmem!*

Ceyhun Atuf Kansu, Atatürk Devrimcisi bir ozandı. İnsan sevgisi, yurt ve doğa sevgisiyle doluydu. Her zaman geleceğe umutla baktı, halkının derdini dert edindi. Bir halk aydını, ozan yüreği ile seslendi. Şiirin bir som uğraş olduğuna inandı. Kendini insanlığa karşı sorumlu saydı. Yaşama sevincini övmek, yaşamayı ezen, bir yük hâline getiren bütün koşullara karşı ozanca savaşmak istiyordu.

“Dünyanın Bütün Çiçekleri”, “Kızamuk Ağıdı” ve “Bağımsızlık Gülü” gibi ölümsüz şiirlere imza attı. Şiirlerinde sanatçılara, şairlere, yazarlara, müzisyenlere, bağımsızlık ve özgürlük savaşçılarına yer vererek bilgiye giden yolları aydınlattı.

CEYHUN ATUF KANSU'NUN İSMAİL HAKKI TONGUÇ'LU ANILARI

Mehmet SAYDUR

Ceyhun Atuf Kansu'nun gözünü açtığı, çocukluğunu yaşadığı aile ortamında, devlet işlerinde önemli görevlerde bulunan insanlar vardı. Babası Nafi Atuf Bey Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarıydı. Teyzesinin evlendiği öğretmen de İlköğretim Genel Müdürü olmuştu: İsmail Hakkı Tonguç. Aileler yaz boyunca Etlik'teki iki komşu bağ evinde oturuyorlardı. Hemen her akşam bir aradalardı. Büyükler arasındaki konuşmalara küçük Ceyhun da büyük ilgi duyuyordu:

“...Ne mi konuşurlardı? Bir yapı ustası gibi konuşurlardı. Bir toplum kuruyorlardı. Sözlerinde coşku, inanç, pırıl pırıl yeni temel taşları vardı. Zorla yatırmaya götürürlerdi beni; ben, onların yanında, o sıcak devrim ateşinin yanında kalmak, kulağımı dolduran o sıcak bildirinin sesiyle dolmak, yaz gecesinin içinde erimek, bozkır böceklerinin türküsünü dinleye dinleye uykunun göğünde ağıp gitmek isterdim... Bu konuşmalardan bende ne kalırdı? Bu gecelerin ardından... bir çardağın gölgesinde bir açık hava okulu açmış olurdum. Bu okulun öğretmeni, kurucusu bendim...”

...Bu açık gecelerden, alaca konuşmalardan konular, sözcükler değil, bir tutum, bir hava, bir yan tutma vurmuştur çocukluk bilinçaltıma... Devrimdi bu...”

Ceyhun'un kişiliği devrim rüzgârlarının estiği böylesi ortamlarda oluşmaya başlamıştı.

1939 Aralık ayı içinde Köy Enstitüleri Yasa Tasarısı'nın esasları Ulus gazetesinde yayımlanmaya başlamış ve tartışmaya açılmıştı. Şubat ayında Tonguç, yanına genç Ceyhun Atuf'u alarak bir kez daha Ankara köylerine inceleme gezisine çıktı. Ceyhun Atuf'un duyumsadıkları ilginçti:

“...Bir genç üniversiteliyi, beni, bir köy devrimcisi saydığım bir insan Tonguç, önemseyerek yanına alıyor ve kendi alanına, savaş alanına çıkarıyordu...”

Susuz, Saray, Eryaman, Kayı köylerine gittiler. Eğitimci köy okullarında, eski tahta sıralarda, soba dumanları içindeki sınıflarda kızlı erkekli köy çocukları Tonguç'un sorularını yanıtlıyor, hep birlikte eğitimcinin öğrettiği bir türküyü söylüyorlardı.

Bir mimar, bir ozan, bir genel müdür, bir tıp öğrencisi Ilgaz Dağı'nda...

Saray Köyü'nde eski bir taş yapı, bir medrese kalıntısı vardı. Tonguç ona bakarken söylendi. Ceyhun'a kulak verelim:

“Osmanlı kendi ülküsünü ve dünya görüşünü köylere değin böyle yaymıştı. Biz Cumhuriyet ülküsünü yaymak için ne yaptık? Cumhuriyet'in bir eğitim karakolu var mı köylerde? Bir karakol var ama jandarma karakolu!”

Akşam dönerlerken aralarında geçen konuşmaların önemli bölümlerini Ceyhun eve vardığında not aldı. Notlarının bir bölümü şöyleydi:

“Nasil Ceyhun Ağabey, dedi. Köy gerçeği seni yıldır mı? Bir on yıl dayanalım. Bu gerçeği öyle bir değiştireceğiz ki... Köy eğitimleri bir başlangıçtır. Şimdi dört köy öğretmen okulu açtık. Öğrencileri köylerden alıyoruz. Köyden geliyorlar ve köye dönecekler. Senin anlayacağın –burada sözcüklere katılık vererek, sert sert basarak söyledi- kentli aydınlar gibi köyden kaçmayacaklar, bugün gördüğün kerpiç, çamur Ankara köylerini değiştirecekler, Cumhuriyet köylerini kuracak, Anadolu'yu baştan-başta değiştirecekler...”

Tonguç'un sözleri tıp öğrencisi Ceyhun'u alabildiğine etkiliyordu. Bu geziyle ilgili olarak yıllar sonra şunları yazacaktı:

“Bu sözler beni hem etkilemiş hem yaralamıştı. Bizim ülkücülüğümüzü yeterli, geçerli ve tutarlı bulmuyordu. Küçük kentsoylu, coşkulu ülkücülüğümüze inanmıyordu. Ne var ki bu sözleri küçük kentsoylu aydınların ülkücü çabalarını küçümsemek için değil, tarihsel bir gerçeği belirtmek için söylüyordu...”

Aksu ile Göl Köy Enstitüsünün proje yarışmasını kazanmış olan mimar Asım Mutlu için Ankara'ya gidip Tonguç'a uğramamak olmazdı artık. Giderek dostluğa yönelen yakınlıktan Mutlu kadar Tonguç da mutluymdu. O yıllarda iş saatlerinde iş yerlerinde çay içilmezdi. Kısa süre sonra Mutlu çıkmak isteyince Tonguç:

“Asım Bey, dedi. Paydos saati yaklaştı, azıcık kal da çay içip konuşalım.”

Ulus'taki Bakanlık binasının avlusunda çaylar yudumlanırken Mutlu sordu:

“Hakkı Bey, enstitü işleri nasıl gidiyor?”

Tonguç, çok çok iyi gittiğini belirttiikten sonra çayından bir yudum daha aldı ve gülererek iki gününü boşaltıp boşaltamayacağını sordu. Mutlu, ertesi günü koşturup işlerini bitirebileceğini söyleyince Tonguç, öbür gün onu Göl Köy Enstitüsüne götürmek istediğini söyledi.

Cipte sürücünden başka dört kişi olabilirlerdi. Tonguç, bir yere giderken enstitüleri inceleyip tanışacak iki kişiyi daha yanına alırdı. Bu gezi için ozan dostu Ahmet Kutsi Tecer'i düşünüyordu. Bir de geleceğin ozanı olmaya aday, tıp öğrencisi bir genç kalem vardı usunda: Ceyhun... Her ikisini de Göl'ün öğrencileriyle kaynaştıracaktı. Ayrıca Ceyhun'un bir başka özelliği daha vardı: Kansuların kökleri Kastamonu'daydı. Büyük dedeleri Celil Bey, Kastamonu'nun Serdengeçti ve Mutafoğulları ailelerindendi. Amcaları Mazhar Müfit Kansu bu ilin nüfusuna kayıtlı olarak göçmüştü bu dünyadan.

Önceki adları Angırı, Çangırı olan kır bölgeleri geçtikten sonra, giderek uzayan ağaç denizi Ilgazlara tirmanırken cipte sessizlik başlayıverdi. Şu 1941 Ekim'inin son günlerinde, sonbaharın renk cümbüşü, yamaçlardan başlayarak dalgalar oluşturuyordu. Doruklara kar oturmuştu. Dün gece yağın karlar çamların dalları üzerindeydi daha. Şimdi herkes kartpostal gibi yeşil beyaz manzarayı izliyordu. “Doruk” denen geçit yerine geldiklerinde sürücü Tonguç'a baktı. O da başıyla onayladı. Cip, Soğuksu adlı çeşmenin önünde durdu.

Yolcular büyük bir istekle indiler. Orman, tertemiz hava ve reçine kokuları içinde bolca oksijen sunuyordu. Ne olurdu, yiyecek bir şeyleri de olsaydı... Diğerlerinin usundan geçenleri Tonguç biliyor ve gülüyordu. Sürücüye seslendi:

“Beyler acıkmıştır, azığı çıkar bakalım.”

Bu dağdan her geçecek olduğunda bu çeşme başında yemek için azığını önceden hazırlardı Tonguç. Büyük bir istekle ve manzara eşliğinde yediler. Ardından dinlenirken Tonguç onlara açıklamalar yapmaya başladı. İlk karnının doyduğu, öğrenciliğinin ilk iki yılını yaşadığı bu ilin tarihini, coğrafyasını bilinçli bir Kastamonulu kadar bilirdi. Ne de olsa o da buralı sayılırdı. Şimdi oturdukları yerde yaptığı konuşmayla bunu kanıtlamaya çalışır gibiydi:

“Beyler! Çok değil yirmi yıl önce, ak torbalı savaş erleri bu dağları güle oynaya aştılar. İnebolu limanından gemiyle Balkan’a, Çanakkale’ye, Yemen’e gidenlerden arta kalanlar bu kez bu dağları yaya aşarak Kurtuluş Savaşı’na gittiler. Onların ardından beyin gücü geçti bu dağlardan. Mehmet Akifler, Nazım Hikmetler... Yazarlar, paşalar, devlet adamları... Onların ardından silah ve cephaneye yüklü öküzleri, mandaları, katır ve eşekleriyle son kalan köylü kadınlarımız... Yol kıyısındaki çamlardan birine bağlı bir mendil sürekli sallanarak uğurluyordu, kadınlarımızı... O mendili yol açıklığı getirsin diye Nazım Hikmet bağlamıştı bir çam dalına. Sakarya Savaşı’nın her aşamasında Gazi’nin kulağı İnebolu’dan başlayan bu İstiklal Yolu’ndaydı. 26 Ağustos sabahı ateşlenen toplar da gülleleri de 9 Eylül’de İzmir’e giren piyadenin, süvarinin tüfegi de mermisi de bu yamaçlardan, bu tepelerden geçti milim milim... Bu yol ile kurtardık biz bu memleketi, şimdi de eğitim yoluyla onları kurtarmak istiyoruz işte...”

Tonguç’un sözlerini kimse kesmek istemiyor, hepsi de büyülenmiş olarak dinliyordu.

Yeniden yola koyuldular. İnişte gördükleri Bostan ve Kayı köylerinin içinden geçtiler. Yüksek mimar Mutlu, köy evlerinin üstü örtülü açık sofalarını gösteriyor, binaların yalın güzelliğini dile getirmeye çalışıyordu. Bir süre sonra çevredeki köyler artık uzaklardan görünmeye başlamıştı. Gözünü o köylerden alamayan biri vardı cipte: Ahmet Kutsi Tecer. Az sonra Tecer’in dudaklarından dizeler dökülmeye

başlayıverdi:

“Orda bir köy var uzakta,

O köy bizim köyümüzdür...

Gezmesek de tozmasak da

O köy bizim köyümüzdür.”

Şehre girmeden Kadıdağı düzlüğünde, “10” yazılı kilometre taşının yanındaki çeşmede kısa süre durdular. Tecer cipten inmedi. Cebinden bir kâğıt çıkarıp usundaki şiiri çiziktirdi. Tecer’in bu tutkusu, geleceğin ozanı Ceyhun Atuf’un gözünden kaçmadı.

Tonguç’un her gelişinde yaptığı gibi şehrin içinden durmaksızın geçerek akşam sonrası Göl’e vardılar. Yemekten sonra gece yarısına değin öğretmen ve yöneticilerle konuşurken Mutlu, Tonguç’u dinliyor, Kansu notlar alıyordu. Tecer ise iki de bir cebindeki kâğıdı çıkarıp bir şeyler yazıyordu. Tonguç, tok sesiyle kararlı konuşuyordu. Kansu’nun notlarından okuyalım:

“Arkadaşlar! Köylüye iyilik yapmak, onu bilisiz bırakmak ya da aldatmak yolunu tutmakla sağlanamaz. Köyde eğitim her engeli her zorluğu yok ederek gerçekleştirmek zorunda olduğumuz ana davalardan biridir. Halka hizmet eden ya da etmeyen insanlar olduğumuzu bu gibi işlerde tutacağımız düşüncenin içeriğiyle, uygulamasıyla gösterebiliriz. ‘Bilgisiz insan gerilikten, uyumsuzluktan ayrılmak istemiyor’ diye onun dünya anlayışına mı katlanacağız? Aydınlardan kendi çocuğunun bilisiz kalmasına dayanabilen, razı olan bir kişi çıkar mı? Milletın çocuklarını okutmaya sıra gelince niçin aynı coşkuyu ve titizliği gösteremiyoruz? Yaşamının amacı ileri ulus olarak yaşamaktır. Orta çağ yaşamından farklı geri bir yaşama razı olan insan kalabalığı ile çağımız uygarlığına katılamayız; diri ulus durumuna gelemeyiz...”

Genç tıp öğrencisi Ceyhun Atuf onu yoğun bir ilgiyle dinliyordu. Sözlerinden, ülküsünün yalnızca bir eğitim kurumu yaratmak olmadığını ilk orada anlıyordu. Ceyhun Atuf o gece aldığı notlardan yararlanarak günlüğüne şunları yazmadan yatamadı:

“Konuşmaları sıcak, vurucu, inandırıcı ve sertti. Gököy’de akşam yemeğinden gece yarısına değin, öğretmen ve yöneticilerle konuşurken onu dinledim... Türki-

ye'nin temel sorununa bakıyordu. Bir devrimci, bir köy devrimcisi gibi. O geceki konuşmasında bir köy devrimcisinin sesini aldım. Öğretmen ve yöneticiler ne de olsa bir gelenekten geliyorlardı. Tonguç bu geleneğe vuruyor, kıyasıya eleştiriyor, kıyasıya sarsıyordu...”

Sabah öğrencilerin her biri işlerine dağılmadan jimnastik ve ulusal oyunları oynarken konuklarının olacağını adları gibi biliyorlardı. Bu sabah bir başka coşkulu oynadıkları Sepetçioğlu sırasında inceden bir yağmur başladı. Ceyhun Atuf günlüğünün ilerisine şunları yazdı:

“..Çocukların kaba giysileri ıslanıyordu. Onları izleyenlerin arasında uzun boyu ve kendilerinininkine benzer elbisesiyle dimdik duran Tonguç Babalarının kılı bile kıpırdamadı. Anadolu güneşine nasıl çıkmışsa Anadolu yağmuru altında da öyle, bir köylü gibi durdu. Enikonu bir yağmurdu bu... Köy çocuklarını selamladı, işlerine uğurladı. Cipe bindik. Ilgaz Dağlarına doğru tırmanmaya başladık. Dorukta kar yağıyordu. Su içmeye, ormanı ve çevreyi seyretmeye indik. Kocaman köylü elini omuzuma koydu: ‘Nasıl Ceyhun Ağabey, gördüklerini yaz ileride. Ama unutma, bize bir on yıl gerekli!’ Bilmiyorum bir önsezi miydi bu, hep on yıl on yıl demesinde bir şeyler sezmiş insanların güne olan güvensizliği mi yatıyordu? Özlemle Ilgaz Ormanlarına bakıyordu. Anadolu köyü ve köylülüğü için bir on yıl istiyordu. 1941 yılıydı. Çok çok ivedisi vardı. Her şey için. Cipe bindik. Ilgaz Dağı'nın öte yakasına, Çankırı düzüne indik...”

Tecer, izleyen bir iki gün içinde şiirini olgunlaştırdı. Yazı makinası ile yazdı; el yazısıyla da “Kendisine ithaf edilmiştir,” notunu düştü ve imzalayarak Tonguç'a verdi.

Gezinin en önemli tanığı, notlarını almış olan genç tıp öğrencisi Ceyhun Atuf'tu.

Çocukluğundan beri içinde bulunup etkilendiği eğitim ortamlarında Ceyhun'un öğretmen olması beklenirdi, değil mi? O, tıp öğrencisi olduğu için bu seçimi kaçırmıştı. Doktor oldu. Ne doktoru dersiniz? Bunca yaşanmışlıktan sonra ne doktoru olabilirdi ki? Oldu çocuk doktoru! Turhal Şeker Fabrikasında görev aldı. Hekimliği boyunca görev alanına girsin girmesin çevresindeki tüm çocuklarla ilgilendi. Eğitimle, çocukla, öğretmenle ilgili yazılar, kitaplar yaz-

Ceyhun Atuf Kansu KUVAYI MİLLİYE DEFTERİ

Desenler: Gürol Sözen

dı. Şiirler yazdı, “Dünyanın Bütün Çiçekleri” gibi en güzellerinden... “Bağımsızlık Öğretmeni” gibi İnebolu denizinden çıkarttığı...

O hem doktordu hem de Cumhuriyet öğretmeni...

KAYNAKÇA

Kansu, C. Atuf; *Cumhuriyet Bayrağı Altında*, Varlık Yay., İstanbul, 1973.

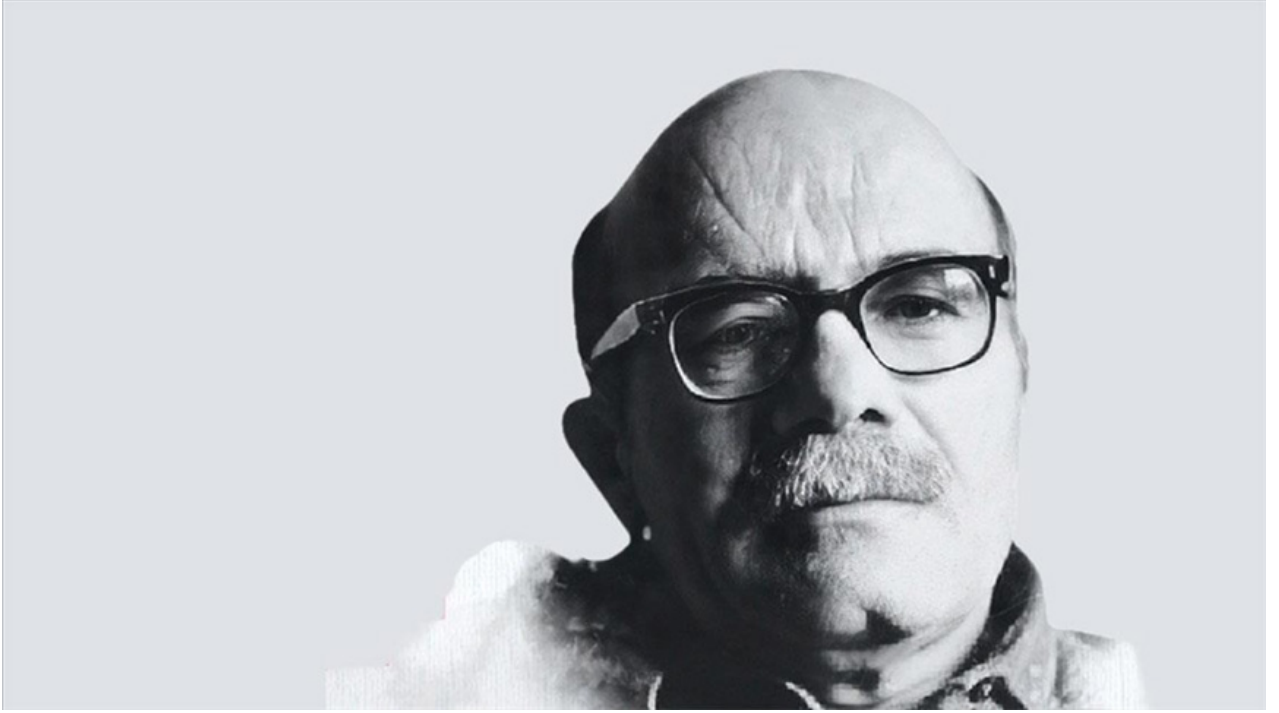
Kansu, Işık; “Orda Bir Köy Var”, Cumhuriyet gazetesi, 05.09.2015.

Saydur, Mehmet; *Bir Köy Enstitüsü Penceresinden* İŞ, Literatür Yayınları, İstanbul: 2024.

Tonguç, Engin; *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç*, Yeni Kuşak Köy Enstitülülere Derneği Yayınları, İzmir: 2007.

BİR HALK BİLGESİ: CEYHUN ATUF KANSU

Prof. Dr. Üstün DÖKMEN

1960'lı yılların sonunda transistörlü radyomuz yoktu. Şimdilerde antika sayılan; o yıllarda “meyhane radyosu” denilen devasa bir radyomuz vardı. Pazar akşamları radyoda Ceyhun Atuf Kansu'nun bir konuşması yayımlanırdı.

Annem edebiyat öğretmeni idi. Bana adını “Balım kız, dalım oğul” diye seslenerek söylemişti. “Bu konuşmacı önemli bir kişidir; ülkeyi dolaşıp konuşmalar yapar,” demişti. Dinle diye ısrar etmedi; ama ben her pazar dinledim. Lisedeydim, programın müptelası olmuştum.

Programın sunucusu Kansu Hoca, Cumhuriyet'in değerlerini, gençlerin sorumluluklarının neler olduğunu bal kıvamında bir üslupla anlatırdı. Yıllar sonra Prof. Dr. Bahar Gökler'in ve Işık Kansu'nun onun çocukları olduğunu öğrendim. Galiba o, benim ve daha nice gencin de babası olmuştur.

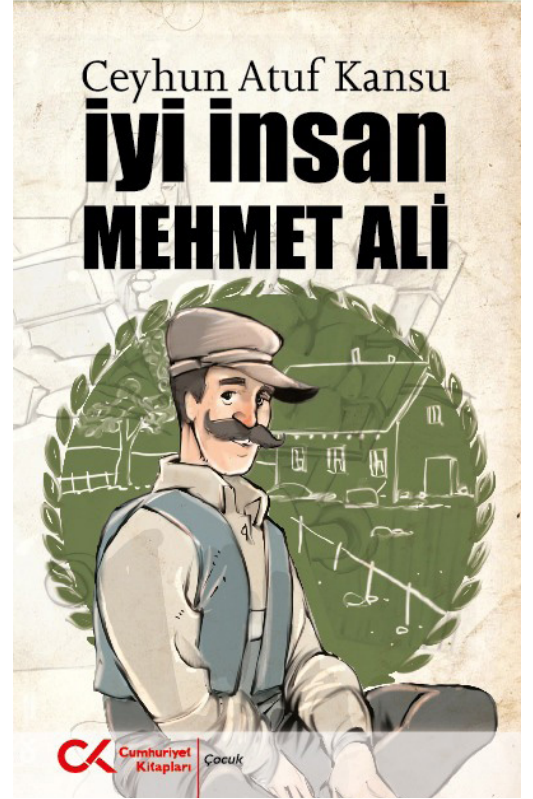
GÖKYÜZÜNÜN İZİNDE BİR ŞAİR: CEYHUN ATUF KANSU

Cem KESER

“Sanat yapıtı, içinde bulunduğu koşulların ürünüdür.”¹ Yakın zamanda kaybettiğimiz edebiyat kuramcısı Yıldız Ecevit’in bu tespiti edebî eserin yazıldığı dönemle ilişkisini belirtir. Yaşadığımız coğrafyada da siyaset, edebiyatın içinde bulunduğu koşulları belirleyen bir enstrümandır. Osmanlı’da 1860’tan itibaren başlayan modernleşme süreci kimi zaman sancılı kimi zaman hızlı ve yoğun bir şekilde ilerler. Halkı merkeze alma ve Batılılaşma arayışları son dönem Osmanlı aydınınının kaleminde sürekli yer bulur ama bu kavramlar çerçevesinde güçlü bir edebî dil oluşturulamaz. Cumhuriyet’le yeni bir dil ve kültür politikası inşa edilir. Ceyhun Atuf Kansu ve dönemindeki yazarların eserleri bu dil ve kültür politikası izinde gelişir.

CUMHURİYET’İN SIFIR NOKTASINDA

Bu başlık tarihsel bir dönemi işaret ediyor gibi görünse de aslında Ceyhun Atuf’un yeni rejimle arasındaki bağı da betimler. Bu şairin bireysel yaşam çizgisini aşan bir bağdır. Baba Nafi Atuf, Kurtuluş Savaşı’na destek vermek için kömürcü kılığında İstanbul’dan Ankara’ya gider. Ankara’da Kurtuluş Savaşı yıllarında Hakimiyet-i Milliye gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapar. Türk Maarif Cemiyeti kurucularındandır ve 1933-1939 yılları arasında Ankara Halkevleri başkanlığını üstlenir. Eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu’na göre “adam seçmesini” çok iyi bilen bir yönetici olan Nafi Bey’in yardımcısı şair Ahmed Muhip Dranas’tır.² Günümüzde Halkevleri hakkında baş ucu kaynağı olarak bilinen *Halkın Evi* eseri Nafi Atuf’un kitabın yazarı İsmail Hak-

1- Ecevit, Yıldız (2016): *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, sf:17.

2- Kansu, Işık; Kansu, Atuf Metin (2024): Devrim Hacısalihoğlu (hazırlayan), “Halkevi Örgütçüsü Olarak Nafi Atuf Kansu”, Halkevleri kitabı içinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, sf: 61.

kı Baltacıoğlu'na "Hatay'a kadar tüm halkevlerini gezme görevi" vermesiyle yazılır. Bir buçuk yaşında annesini kaybeden; sert, otoriter ve örgütçü bir babanın oğlu olan şair kendi deyimıyla "Cumhuriyet'le doğar."³ Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç'la akrabalığı da bulunan Ceyhun Atuf'un çevresi çocukluktan itibaren yeni Cumhuriyet'in dil, eğitim ve kültür politikalarının mimarlarıyla çevrilidir.

İSTANBUL MU ANKARA MI?

1919'da İstanbul Moda'da doğan, ortaokulu İstanbul'da, liseyi Ankara'da okuyan Ceyhun Atuf'un zihninde bu "iki şehir sürekli çarpışır." Çocukluk ve delikanlılık çağlarında yapılan bu yolculuklar şairin şiiri için bir eksen arayışı niteliğindedir. İlk edebî ürünü olan Filiz adlı dergiyi 1935 yılında Ankara Gazi Lisesinde yayımlar. Ankara onun için hem edebiyat hem de Anadolu'ya açılan kapıdır. Bu kapıdan içeri giren şair İstanbul'u bir kasaba öğretmeni gözünden işler: "*Kasabada ilkokul öğretmeni/ Beylerbeyi'nden Rasim/ Oturmuş bu akşam vaktinde İstanbul'u düşünüyordu.*"⁴ Beylerbeyi'nden öğretmen Rasim şairin dilinde İstanbul'un güzelliklerinden zevk alır ve fakat bu güzellikleri öğrencilerine aktarmalıdır: "*Çocuklarıma öğreteceğim/ Anadolu'nun İstanbul kadar güzel olduğunu.*" Özetlemek gerekirse şair için Ankara tercihi İstanbul'dan hem siyasal hem de edebî bir kopuşu ifade eder. Rasim öğretmen bir bakıma Hekim Ceyhun'dur. Ankara'da rahat bir şekilde görev yapabilecekken Anadolu'ya doğru yola çıkan Hekim Ceyhun için bu topraklar "sıtmalı cennet"tir.

HALKEVLERİNİN İZİNDE

Kansu'ya memleket edebiyatı geleneğinde şiirler yazar onun bu gelenekte şiirler yazmasının altyapısında yolculukla geçen bir hayat vardır. Bu yolcu-

3- Uğurcan, Sema (2024): "BİR CUMHURİYET AYDINI: CEYHUN ATIF KANSU," *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2(1-2), 34-46.

4- Erkal, Metin (1998): "Ceyhun Atuf Kansu, Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinin Teması Bakımından İncelenmesi," Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, sf:261.

luğun durakları ve şairin bir bütün olarak sanatla kurduğu köprü Halkevleridir. İstanbul'da tıp eğitimi aldığı sırada yoğun anatomi dersleri sonrasında Kadıköy Halkevine gider. Burada kurulan yaylı sazlar orkestrası sayesinde çoksesli müzik deneyimini yaşar. Müzik Afyon Halkevinde Şemsi Yastıman'ın "yanık bağlamasını" dinleyerek orkestral ve çok sesli müzik deneyimini halk müziğiyle perçinler. Buradaki terzi, kunduracı, berber halk çocuklarının davranışlarında Ahi Evran geleneğini yaşadığını söyler. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun bir çocuk hastalıkları doktoru olarak ilk halk konuşmasını Afyon Halkevinde "çocukluk evreni" üzerine yaparken Taşpınar dergisinde şiirleri yayımlanır. Sinop Halkevi onun için "yazarlık ateşinin tutuştuğu" yerdir. Kırşehir Halkevi ise ona bağlamayı hatırlatır. Eminönü Halkevinin zengin kütüphanesinden beslenir. Halkevlerinin 1951 yılında kapatılması şair için derin biri üzüntü oluşturur. Anadolu'nun kasabalarından birinde hekimlik yaparken ırmak kıyısındaki Halkevindeki kitapların oraya buraya atılması ona kendi evinin yağmalandığı hissini verir.⁵

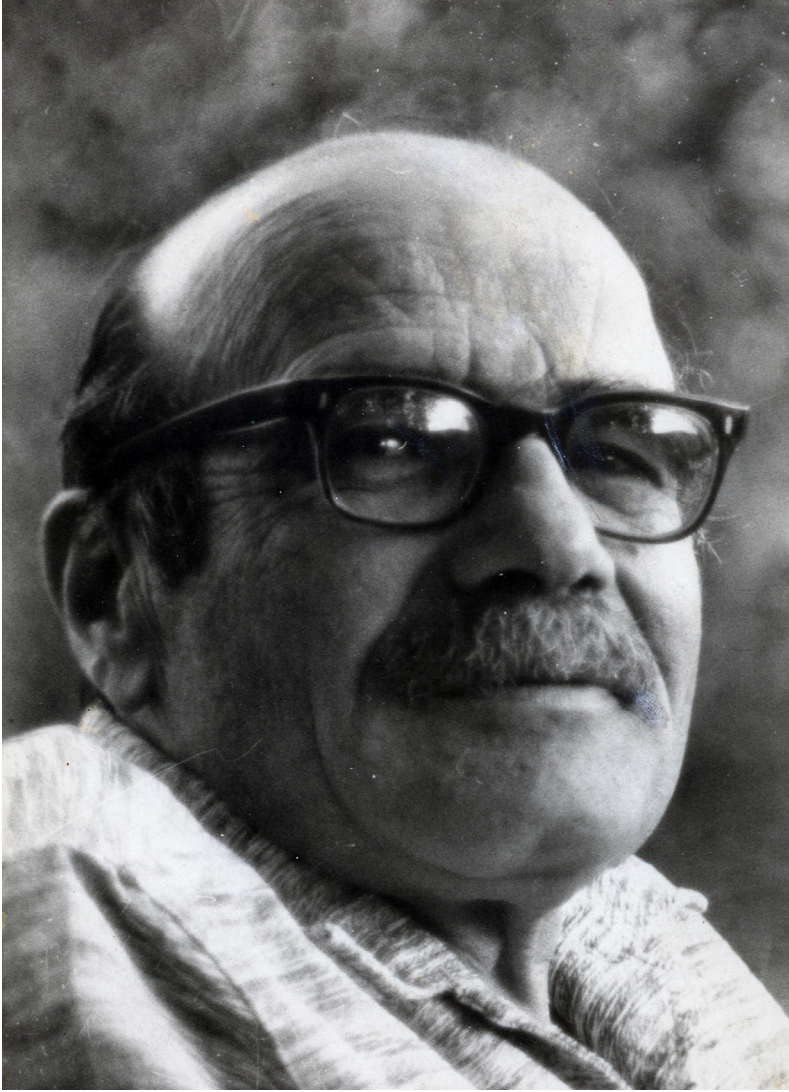
BAHAR RÜZGÂR'INDAN ÇOCUKLAR GEMİSİ'NE ŞİİRİN İLK ADIMLARI

"Gönlümden taşsın gelsin/ Başımdan aşsın gelsin/ Yâri dolaşsın gelsin/ Gelsin bahar rüzgârı (...)"⁶ Kansu'nun 1935 yılında ilk yazdığı şiir olan Bahar Rüzgârı'nın sahip olduğu pastoral ses, şairin gelecekteki şiirinin biçim ve konu istikametini de haber verir. Henüz bir lise öğrencisiyken yazdığı bu şiirdeki memleket öznesine daha sonra da sadık kalır. İlk şiirlerinde yoğun bir çocukluk teması ve halk edebiyatı etkisi vardır: "1941'de ilk kitabı *Bir Çocuk Bahçesinde* çıkar. Buradaki şiirlerini 'gündelik duygularından, yaşantısından, doğadan ve o yaşlara özgü iç dalgalanmalarından kurduğunu söyler.⁷ Ayrıca şekilsel olarak Bahar Rüzgârı'ndaki hece ölçüsüne bağlı kalır. Şairin ilk dönem şiir anlayışı için-

5- Özer, Ahmet (2024): "Halkevleri'nde Yetişen Edebiyat ve Kültür İnsanları", haz. Devrim Hacısalihoğlu, age., sf:104.

6- Erkal, Metin (1998): agt., sf:24.

7- Uğurcan, Sema (2024): agm., sf:36.

KARA TAHTANIN ÖNÜNDE BE-YAZ ÖNLÜĞE BİR YOLCULUK

Şairin ikinci dönemi Kurdakul'un sınıflandırmasıyla "1945-1950 yılları arasında yeni şiirin asıl formunu oluşturduğu ve kendi oluşumuna katkısı olacak beceriler kazandı"8 dönemdir. Buradaki şiirini olgunlaştıran ana öge şüphesiz Anadolu'ya yolculuktur ve bu yolculuğun etkisinin şiirde görünmesi sadece Ceyhan Atuf'la sınırlanabilir. Memleketçi şiir anlayışı edebiyata ilgi duyan ilk dönem Cumhuriyet aydınına ortak bir kader çizer.

Faruk Nafiz 1922'de İleri gazetesi-nin bir yazarı ve sonrasında Kayseri Lisesine atanan bir öğretmen olarak çıktığı yolculuğun ardından *Han Duvarları*'nı (1925) "*Ne zaman yolda bir han rastlasam irkilirim/ Çünkü sizde gizlenen dertleri ben bilirim/ Ey köyleri hududa bağlayan yaşlı yollar, Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar! (...)*" dizeleriyle bitirirken, 1948 yılında Anadolu'ya gönüllü bir hekim olarak giden Ceyhan Atuf ise çıkan kızamık salgınının ardından ölen 23 çocuk

de değerlendirilebilecek *Çocuklar Gemisi*'nde (1946) işlediği çocukluk teması artık "sadece bir iç dalgalanma"yı ifade etmez, Kansu çocukluk üzerinden evrensel ve sosyal bir yapı kurmaya başlar: "*Birleşiniz bütün dünya çocukları/ Kalp kırılmadıkça sürüp gider oyun/ Yorulunca bir dost sesiyle uyuyun/ Sabah, kalbinizle örtün şafakları (...)*" Buraya kadar yazdıklarımız bir nevi Ceyhan Atuf'un neden memleketçi edebiyat sınırları içinde değerlendirildiğiyle ilgilidir. Garip ve İkinci Yeni akımlarıyla farkı imge kullanımıyla ilgilidir. Cemal Süreya'nın yazdığı gibi onun imgesi "alttan alta korunur." Alttan alta korunan bu imgenin temelindeyse şairin -yukarıda detaylarını yazdığımız- halk kültürüyle kurduğu organik ve kesintisiz iletişim yatar.

için "*İkindiye doğru bırakıp kendimi/ Bu küçük mezarların üstüne. /Bilmeyeceksiniz, perişan, çaresiz hâlimi / Gül diyeceğim, gül dereceğim gül üstüne. /Yol kıyısında yirmi üç çocuğun mezarı /Ah diyeceğim, ah dökeceğim yol üstüne*" dizeleriyle bitireceği Kızamık Ağıdı şiirini yazar. Anadolu'ya "beyaz zambaklar ülkesine çevirmek" amacıyla çıkılan yolculukların sonunda yazılan şiirler, fakirliğin pençesinde kıvranan bir halkın ödediği bedellerin şiiridir.

8- Aydemir, Mustafa (2014): "Ceyhan Atuf Kansu'nu Şiir Sanatı ve Şiirinde Çocuk, *Journal of Turkish Research Institute*, 51, sf:215.

9- Çamlıbel, Nafiz Faruk (1969): *Han Duvarları*, 100 Temel Eser, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

GEOMETRİK AÇILAR VE “TO LET OR NOT TO LET”

Tokat Turhal, şairin hayatında çok önemli bir yer tutar. Şair sonradan *Yanık Hava* ismiyle yayımlayacağı eserde bulunan Kızamuk Ağdı ve Dünyanın Bütün Çiçekleri gibi isminin alametifarikası olmuş şiirleri Turhal'da yazar. Muzaffer Hanım'la burada evlenir ve Bahar ve Işık adında iki çocuğu olur. Hayatı ve şiiri tıpkı murat ettiği gibi Anadolu'da şekillenir. Şair *Dünyanın Bütün Çocukları*'nda “Afyon ovasından açan haşhaş” veya “Bacımın suladığı fesleğenler”i yani yurdundan çocukları; *Çocuğun Gördükleri*'ndeysen Meksikalı çocuk Alvarez'i “*Bütün halk şarkılarıyla mahzundu/ Alvarez de bu şarkılarda büyüyordu/ Küçük dünyası santimlerle/ Santimlerle koca dünyayı kuşatmıştı*” dizeleriyle çağıran Kansu, şiir evreninde dünyanın tüm çocuklarını buluştururken yine Turhal'da kaleme alınan şiirlerin derlendiği *Haziran Defteri*'ndeysen farklı bir yol denediği görülür.

Yaz Rüzgârları 1 şiirinde geometri şiirin konusu olur: “*Yaz rüzgârından açılınca dostum/ Açılarını düşünüyorum ayrı ayrı kişilerin/ Kiminin açısı otuz derece gün görmeyiz/ Biraz daha açılır bir pencere kırk beş derece (...)* Evrensel bir açısı istiyorum ben.”¹⁰ Yetişkin kişilerden bahsedildiği anlaşılan bu dizelerde şairi evrenselliğe ulaştıran araç geometri olur. Edebiyat çevrelerinin Kansu için yaptığı “çocuk ve doğa üzerinden evrenselliğe ulaşan şair” tespitine ek olarak da şairin başka imgeler üzerinden de evrenselliğe ulaşmak istediğini yazmamız gerekir. Bu aynı zamanda şairin zengin altyapısının da bir görüngüsüdür.

1959 yılında Turhal'dan ayrılıp Ankara'ya dönen ve Ankara Şeker Fabrikasında hekimlik görevine devam eden Kansu'nun 1965 yılında yayımlanan ve Yeditepe Şiir Armağan'ı ödülünü kazanan *Bağımsızlık Güllü* eserinde Kansu'ya özgü “çağrışımlı anlatımın” olduğu tarzdaki şiiri görürüz: “*To let or not*

to let/ Özgür dünya mözgür dünya/ Malta eriği yeni dünya/ Toprağımı kiradım/ Bedeli kuru düzenimdir, ölümsüz” dizelerinde hemen görülecek şekilde “To be or not to be” çağrışımı vardır. Shakespeare'den alınan çağrışımın altında bir var oluş problemi işlenir. Var oluş, aynı eserde karşımıza -bu sefer çocuk teması dairesinde- yine geometriyle çıkar: “Üçgen dörtgen beşgen/ Üç iken dört iken beş iken/ Dağılır tane tane yeryüzüne (...)”

SONUÇ

Şair hayatının son dönemlerinde Atatürk'ü mercek altına alır. *Nutuk*'u kendince yorumladığı *Söylevi Okurken* adlı bir yazı dizisi hazırlarken ani bir şekilde 17 Mart 1978 tarihinde elli dokuz yaşında vefat eder.

Ceyhun Atuf Kansu dendiğinde sınırı bu yazıya sığmayacak pek çok unsurun işlenmesi gerekir. Özellikle Atatürk, Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık üçgenini kendi güçlü şiir anlayışıyla birleştirdiği, 1970 yılında yayımlanan *Sakarya Meydan Savaşı* bir yazının konusu olacak derinliktedir. Yazımızdaki muradımız Kansu'nun geçmişten bugüne çokça irdelenmiş Anadolu, çocuk ve tabiat temalarının izdüşümündeki zengin şiir anlayışını ve hayal dünyasını, tarihsel perspektifle birlikte değerlendirmektir. Kansu yeni kurulan Cumhuriyet'in önder kadroları arasında doğmuş ve özgürlük, bilim, aydınlanma gibi değerleri idealist bir düzeyde sahiplenip hem şiirini hem de hayatını Anadolu'yla birleştirmiştir.

10- Erkal, Metin (1998): agt., sf:54-55.

CUMHURİYETİN IŞIĞI: CEYHUN ATUF KANSU

A. Celal BİNZET

Birey yaşamının, içinde gözlerini açtığı çevreyle başladığı gerçeğini bir kenara yazalım. Zaman içinde giderek genişleyen çevre, toplumsallık olgusunu beraberinde getirecektir. Sonrasında, koşullarla birlikte değişip dönüşmeye yönelik bir gelişim çizgisi izlenir. Zaten gelişimin olmayacağını düşünmek büyük bir yanılığdan başka bir şey değil. Toplumsal bir varlık olarak birey, içinde yetiştiği yakın çevrede koşulların yönlendirmesiyle kendi kişiliğini oluşturacaktır. Yalnız başlayan yaşam yolculuğu yakın çevre ve toplumun öteki kesimleriyle genişleyerek sürüp gider. Kimliği oluşturacak yapı taşları zaman içinde birer birer yerine oturarak evrilir. Bu noktada tarih konusunda iki tezin varlığı tartışılmıştır hep. Tarihte etkin olan birey midir, yoksa toplum mu? Kesintisiz bir süreç olarak tarih belli dönüşüm noktalarında bir kişiyi ortaya çıkarır mı? Hiç kuşkusuz bu sav sıradan insanlar için geçerli değil. Topluma yön veren belli büyük sıçramalar sırasında ortaya çıkan önderler konumuz. Kısacası birey mi, toplum mu çatışması birlikte genişleyip tarihi oluşturur.

Stefan Zweig *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar* kitabında bu ikilinin seçkin örneklerine yer veriyor. Seçtiği örnekler üzerinden kimi insanların tarihin dönüm noktalarında koşulların öne sürmesiyle nasıl da dönüşüme katkı sağladığını anlatır. İşte o anda buluşma noktası, birey kadar toplumu da etkileyecek ivmeye kavuşur. İnsanın bu akışı kavrayıp yerini seçmesi kendi kişiliği ile doğru orantılıdır. En doğrusu, yaşadığı toplumun yapısını titizlikle gözlemleyip onu kavrayan ve durumu yönlendiren kişilere tarih ayrı bir sayfada yer verir. Hiç kuşkusuz, vurgulanan süreçte kişinin en yakınlarının kuşattığı çevre, bireyin bilincine düşen ilk izlerin taşıyıcısıdır. Kişiliğin oluşmasında ortamın rolünü bu anlamda önemsediğimi belirtmeliyim. Toplumsal bilincin bireyle buluşup kaynaşması söz konusu oluşumun yönünü belirlemede önemli bir evredir. Bilinenleri bir kez daha yinelemeye gerek var mı, bilmem! Cumhuriyeti kuran kuşağın içinde yer alarak önemli görevler üstlenmiş bireylerin geninden gelen bir kişi konumuz. Ceyhun Atuf Kansu içine doğduğu aile ve yakın çevresiyle cumhuriyetin kurulup kurumlaşmasına yakından tanık olmuş bir kişiliktir. Başka bir deyişle Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün arkadaşlarıyla birlikte kurduğu yeni devletin çatısı altında büyümüştür. Bu bakımdan onun sahip olduğu ve doğuştan gelen değer yargılarını koruyup onları yeniden yaşama geçirme yolunda yılmaz bir kimliği anlatmak kolay değil. Sonuçta giderek zorlaşan koşullar içinde karşı karşıya kalınan değerler çatışması içinde bulur kendini. O zaman yapacak en kestirme şey düşüncelerini sözcüklere dökmektir. Çünkü topluma ulaşmanın yolu buradan geçiyor. Koşulların elvermediği durumlarda toplumla çatışma çıkması her zaman akılda tutulması gerekli bir zorunluluktur. Yaşadığımız coğrafya

geçmişin karanlıkçılarının direncini bir yönüyle beslemesini sürdürür. Bu aşamada karşıtmış gibi görünse de birey ve toplum birbirini yedekleyerek ilerler. Arada kaynaştırma görevini üstlenmek ise sözcüklere düşer. Anlaşılanın, karşıdakine düşüncelerini aktarmanın ilk ve en önemli yolu olduğunu unutmamalıyız. İnsanın yücelişi ancak böylece başlayacaktır. Sözler bir devinim yaratıp düşünceleri kitleye ulaştırıyorsa başlangıçta vurgulanan yalnızlık durumunu aşip insanlarla buluşmuş sayabiliriz onu. Bu anlamda Ceyhun Atuf Kansu yaşamıyla kendisine yüklediği toplumsal rolü en uygun biçimde uygulamıştır. Halkına olan güveni, Atatürk devrimlerine inanmışlığıyla aydınlanma savaşımını son soluğuna değin sürdüren bir savaşçı sayabiliriz onu. Ama barış savaşçısı.

Bir yazısında değindiği halk sözcüğüne olan sevgisinin kaynağını kendince pek güzel açıklar: *“Halk sözcüğü de benim sevdiğim bir sözcüktür. Yaratanın yarattığı anlamına gelir, yaratılmış. Ben böyle gizemci anlamda kullanmıyorum, ama, yaratandan türemesi bana evrensel bir eşitliği çağırıyor. İnsanın toplumdaki eşitliğini. Bu eşitliğe hak kazanan yığınları, bir yurdun dilini, gülünü, dalını üreten insanları.”*

Görüldüğü gibi onun yurt sevgisi soyut bir bakış açısı değildir. Yalnızca toprak temelli bir tutku yerine o toprağın üzerinde yaşayan tüm insanları; dağ, ağaç, gülü ve kırlarıyla capcanlı bir varlığı kapsıyor. Saydıklarımızın tümünün eşgüdüm içinde mutlu olmalarıyla can bulan bir kimliktir o. Öznesi insan olan bir alandan gelip tüm insanlığı kucaklayacak bir başka arenada kalem oynatması başka nasıl tanımlanabilir ki?

Bir ayağıyla kendi yurdunun sorunlarına ışık tutarken diğeriyle insanlığın büyük ailesindeki ezilmişlere, özgürlük arayıcılarına yol gösterme çabası içindedir. Unutmadan ekleyelim ki düşüncelerinin başlangıcı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yaktığı bağımsızlık ateşine dayanır. Onun yurt sevgisi ve özgürlük aşkı aşılmaz bir tutkudur. Soyut bir gelgeç duygudan ötedir tutkusudur. Düşünceleri ve diliyle somutlaşmış bir gönül bağıdır. Köklerinde taşıdığı Kuvayı Milliye anlayışını yaşadığı zamanın koşullarına

uyarlayarak toplumun içinde su yürüyen dal örneği her daim diri tutarak yaşar. Her konuşması, her yazısı ilkelere canlı tanığı sayılır. Sırası geldiğinde yumuşacık bezemelerle süslediği anlatısını kılıç benzeri sert dokunuşlarla karşıdakine yöneltmeyi vatanseverlik görevi bilecektir. Onun için tek kırmızı çizginin Atatürk milliyetçiliği ve Türk halkı olduğu gerçeği yaşam felsefesine dönüşmüştür. Bu yönüyle Rönesans döneminde ortaya çıkmış Hümanizma düşüncesini yirminci yüzyılda yüklenmiş bir görev bilinci içinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. O Hümanizma ki, Kansu'da ahlak ve düşün sorgulamasını tüm insanlık üzerinden yaparak daha çağdaş ve yaşanılır bir dünyanın düşlerini benliğinde duyumsar. Bunu yaparken de Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolunu kendine yol gösterici saymaktan başka kaygısı yoktur. Cumhuriyetin aydınlık yüzüyle kalkınmanın ve yarının Türkiye'sine giden yolun başarıları okunur yazdıklarının her satırında.

Titizlikle seçilmiş sözcüklerine birbirinden ayrı anlamlar yükleyerek zenginleştirilmiş bir anlatı denizi kurmuştur. Örneğin gül sözcüğünün çokça kullanıldığını söyleyerek eleştiren birine verdiği yanıt buradaki zenginleştirme eylemi adına çarpıcı bir örnektir. “*Nereden geliyor bu gül sözcüğü, nereden geliyor ve neden onu bu denli çok kullanıyorum? Bir şiirimin adı ‘bağımsızlık gülü’dür, burada iki sevdiğim sözcüğü yan yana getirerek bir bireşim yapıyorum. Bağımsızlık gibi bir kavramla, gül gibi bir sözcükten soyut bir bireşim çıkarıyorum.*” (Sözcükler- Milliyet Sanat Dergisi, 22 Kasım 1974)

Yapılan iş sonuçta ozanın bir seçeneğidir. Somut bir nesne ile soyut bir kavramı buluşturup ondan yepyeni bir bireşime uzanarak şiirini büyümlü bir gerçekliğe dönüştürmüştür. Şiirini yapılandırırken sözcüklerini de dilediğince seçecektir elbet. Ama hepsinin ortak paydası olan yurt sevgisini aklında tutar hep. Yaşadığı her yer, insanıyla, toprağı ve havasıyla onun soluk alıp vereceğı bir yaşam alanı sayılır. Ama bu demek değildir ki başka yerler görülmez. Özlemi, tutkusu ve düşleri tüm insanlığı kapsayacak denli geniştir. Cumhuriyet bağımlılığı dünyanın neresinde olursa olsun sınırları oraya değin genişler. Aynı doğrultuda ülkesinden çok ötelelerde İspanya’ya uzanmayı ötelemez. Onun için nerede bir özgürlük şarkısı varsa, nerede kara güçlere karşı savaş varsa ozanın yüreğı orada atar. “Franko’nun Adamı” işte böyle bir duygu eşliğinde faşizme karşı duranların ağıtı gibidir. Okuyorum: “*Pirene’den esen rüzgâr/ İne ne değin Kastilla’ya/ Açana değin Sevilla’da/ Korkusuz çingene gül./ İlk değil dünyanın her yerinde/ Son değil ve her zaman/ Bir kayın ağacı kalır halkın/ elinde/ Zulmün hesabını görecek/*”

Geçmiş geçmiştir. Geçmişte yaşanan hiçbir şey bir daha geri döndürülemez. Bunu bilerek öylece beklemek de doğru değil elbet. İşin burasında sanatçının görevi yaşananlar üzerine yarattıklarını topluma ulaştırmak olmalı. Hele ortada bir kötülük varsa,

halkın aydınlanmasını karartmak isteyenler varsa yapıtıyla karanlığı yok etmek birincil görevidir. Nerede olursa olsun bunu asla unutmamalı. Onunki bilinçli bir yaklaşım. Kolayca görüleceğı gibi sözcüklerle imgeler arasında yaşamı bölüşen bir yüreğe benziyor ozan. Kimi kez halk deyişlerinden el alıp benzer ses oyunlarını şiirlerine taşıyor. Bunu yaparken hedefinde anlatımını kuvvetlendirecek bir kurgulama kaygısı var. “Mustafa Kemal Havası” başlıklı şiirinin sonlarında bu kaygısı okunuyor zaten: “*Sularda çamur yok, dupduru bir ırmak/ Gönüllerimizin ta içinden akıyor/ Kardeşlik denizine aşk dalgalarıyla,/ Kıyısına yaşantıların güller bırakarak, öyle bir hava// şiir diyeceksiniz, insanlığın kız kardeşi şiir/ O mu? Bağımsızlık gülü, emek menekşesi/ Bir seher tazeliğıyle sarmış ulusumuzu/ Mustafa Kemal havasında gelecektir... öyle bir hava...*”

Kansu’nun düşünce dünyasında karamsarlığa yer yoktur. Irmakları ve suları dupdurudur. Mas-mavi gökyüzü ve güllerle, menekşelerle bezeli bir dünyanın özlemine duyar içinde. Hepsinden önce de bağımsızlık düşlerini duyumsar bedeninde. O hep umutla yaşar. Şiirinde olsun, denemeleri ve konuşmalarında olsun pırl pırl bir dünyanın geleceğini düşler. Bunu yaparken yurdu kurtaran ve cumhuriyeti kuran Mustafa Kemal Atatürk’ten aldığı bağımsızlık ruhunu asla kaybetmez. Bilir ki üzerinde yaşadığımız topraklarda umut adına, yarına güvenle bakma adına kazandığımız her şey Kurtuluş Savaşı kahramanlarının ülkemize bağışdır. Ceyhun Atuf Kansu’nun defterinde karamsarlığa yer yoktur. Çünkü içinde büyüdüğü çevre, dönemin en karanlık günlerinde bile geleceğe umutla bakmayı hedefleyen insanlarla doluydu. Onlardan aldığı güç yarattığı yapıtlarının özüne sinmiş, aynı bilinçle yoğrulmuştu. Halkının acılarıyla üzülen, sevinciyle coşan bir sanatçının yaptıkları işte o kutlu dönemin parıltılarıyla ışılıyor karşımızda.

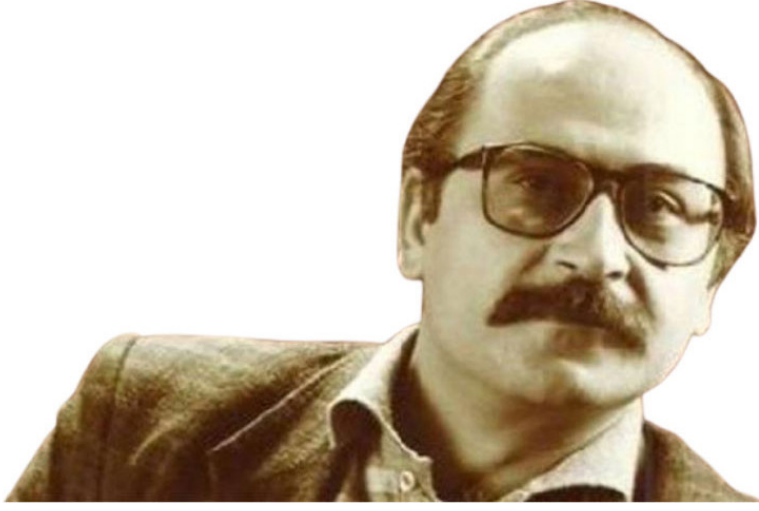
CEYHUN ATUF KANSU'NUN ŞİİRLERİNDE ÇOCUK: MASUMİYET, UMUT VE TOPLUMSAL SORUMLULUK

Ali GENÇE

*“Dostlarım, bu türkü çocuklar içindir, gök mavisi,
Ben en güzel günleri onlarda görüyorum,
Onlarla gelecek kardeş dünyaya selam gönderiyorum,
Onlarla gelecek bahar günlerimizin en sevgilisi”*
(Kansu, “Çocuklar”)

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirinde çocuk meselesi, aynı zamanda eğitim ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olarak da ön plana çıkar ve onun kişisel yaşamı düşünüldüğünde daha da anlam kazanır. Şair, çocukları geleceğin yetişkinleri olarak gördüğü için onların iyi yetiştirilmesinin ve onlara devretmiş kültürel mirasa sahip çıkılmasının ne derece önemli olduğu birçok farklı şiirinde/metninde dile getirmiştir. Bu bağlamda çocuk, Kansu şiirinde yalnızca masumiyetin bir sembolü değil, aynı zamanda toplumun bugünkü ve yarınki bilinç düzeyini şekillendiren bir aktör olarak özel bir misyon üstlenmiştir. Öyle ki onun şiir ve denemelelerinde eğitimin önemi, çocukların gelişim süreçlerinde hem bireysel hem de toplumsal bir dönüşüm aracı olarak yer alır. Bu nedenle Kansu'nun çocukları merkezine alan şiirleri sadece duygusal birer anlatı olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir bilinç çağrısı olarak ön plana çıkar.

Şiirlerinde Anadolu, devrim, dönüşüm gibi özerk konuları işleyen Ceyhun Atuf Kansu, bir doktor ve entelektüel olarak bakışını hiçbir zaman bir parçası olduğu toplumdan uzaklaştırmamış, bu tavrıyla da dönemi için özel bir isim olarak dikkat çekmiştir. Öte taraftan çocuk ve çocukluk da onun için bugünün geleceğe tezahürü, bir mirasın sahiplencileri, üstlencileridir. Dolayısıyla Kansu'nun şiirlerinde çocuk ve çocukluk imgesinin bu kadar güçlü biçimde yer almasının temel sebeplerinden biri, onun topluma karşı üstlendiği misyon ve halkına dair hissettiği duyarlılıkla ilgilidir. Kendisi de zorlu bir çocukluk geçirmiş, annesini henüz çocukken kaybetmiş bir entelektüel/şair olarak Kansu hem kişisel yaşam deneyimi hem de Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin toplumsal hassasiyetlerini hemen her zaman dile getirmiştir. Bir çocuk hekimi olarak çalışmış olması onun çocuklara yönelik bakışını sadece bir şair duyarlılığıyla sınırlandırmamış; aynı zamanda çocukların gerçek yaşam koşullarını, sağlık zorluklarını, yoksulluğu ve eğitim eksikliklerini de birebir gözlemleyerek onu bir tanık hâline dönüştürmüştür. Bu deneyim onun şiirlerine hem empati hem de gerçekçilik yönü katar. Kansu'nun bu yaklaşımı, aynı zamanda şiirin bir estetik nesne olmasının

ötesine geçip toplumla diyalog kuran bir sanat anlayışına dönüştüğünü de göstermektedir.

Ceyhan Atuf Kansu, çocuk meselesindeki duyarlılığını şiirlerine sadece bireysel bir duygularla sınırlı bir biçimde yansıtmaz; aksine çocukları insanlığın ortak mirası ve evrensel umudu olarak temsil eder. Bu nedenle şiirlerinde yalnızca Türkiye'deki çocukları düşünmez, aynı zamanda dünyanın dört bir yanından ezilen, mağdur edilen, acı çeken tüm çocukları da işin içerisine dâhil eder. Ondaki bu kuşatıcı tavır, meselesinin aslında çok daha geniş olduğunu, onun dünyanın bütün çocuklarına seslendiğini gösterir. Şairin Vietnam, Latin Amerika ve Avrupa çocuklarına ilişkin dizelerinde bu evrensel bakışın izini sürmek mümkündür. Bu yönüyle Kansu'nun şiirleri, ulusal sınırları aşan bir insanlık ve kardeşlik vurgusu taşır. Sözgelimi "Andersen (Sokak)" şiirinde anlatıcı, dünyanın bütün çocukları için benzer bir acıyı derinliklerinde hissedir:

"Danimarka'ya kar yağmış

Kar yağıyor Türkiye'ye

Kar leylaklarına dokunmayın

Uzak düşlerden geldiler

Döküldüler, çocukluğun yorgun kuşları

Kar yağmış sokaklara dokunmayın"

Gerek şiirlerinde gerekse denemelerinde çocuk temasını sıklıkla işleyen Kansu, bu süreçte yalın bir dil geliştirmeye dikkat eder. Şair, ağır ve süslü bir söyleyiş yerine çocukların sadeliği ve doğallığıyla uyumlu bir dil kullanır. Bu yaklaşım, şiirleri çocuklarla özdeşleştiren bir "dil masumiyeti" geliştirir; okuyucu, bu dil sayesinde çocukların dünyasına daha yakın bir bakışla yaklaşabilir. Bu dil, sadece çocuklara ulaşmakla kalmaz, aynı zamanda bireysel duygu ile toplumsal duyarlılığı birleştiren bir köprü görevi de üstlenir. Böylece çocuk temalı şiirler hem bireysel bir empati alanı yaratır hem de toplumsal duyarlılığı artıran bir söyleme dönüşür.

Kansu'nun şiirlerinde çocuk teması, aynı zamanda umut ve yeniden doğuş anlamı da taşır. Çocuk, şiirlerde sıkça bahsedilen doğa imgeleriyle birlikte kullanıldığında, yeni başlangıçların, tazelik ve yenilenmenin sembolüne dönüşür. "Dünyanın Bütün Çiçekleri" gibi şiirlerde çocuklar, baharın habercisi ve göstergesi olarak betimlenir; bu betimleme hem doğa hem de insan yaşamının sürekliliğini vurgular. Bu yönüyle çocuk imgesi, şiirin estetik ve simgesel zenginliğini de artırır. Dolayısıyla bir şair olarak Kansu, hiçbir zaman tekil bir başlık üzerinden ilerlemez, ele aldığı meseleyi birçok farklı konuyla iç içe geçirerek geliştirir.

Şairin çocuk temalı şiirlerinde toplumsal sorumluluk ve bilinç mesajı da güçlü bir şekilde yer alır. Kansu, çocukların sadece bireysel masumiyetlerini değil, aynı zamanda toplumun geleceğini inşa edecek bilinç ve değerlerle yetişmeleri gerektiğini de sıklıkla vurgular. Öyle ki bu vurgu, şiirlerinde eğitim, sağlık, barış ve eşitlik gibi konuların da iç içe işlendiği bir perspektif oluşturur. Çocuklara duyulan sevgi ve şefkat, bu nedenle sadece duygusal bir anlatı olmaktan çıkar; şiirin toplumsal görevini yerine getiren bir bilinç alanına dönüşür. Bu bakımdan Kansu'nun şiirleri yalnızca bireysel estetizm ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumun geleceğine dair umut ve sorumluluk mesajı da taşır. Bu bağlamda çocuk, Kansu'nun şiirlerinde hem bireysel hem de toplumsal düzeyde merhamet ve adalet duygusunun merkezî olarak ön plana çıkar. Şair, çocukların yaşadığı haksızlıkları, yoksulluğu ve acıları dile getirirken aynı zamanda onların geleceğini koruma ve geliştirme ihtiyacını da içerisinde duyumsar, bunu sıklıkla dile getirir. Bu vurgu, şiirlerinde çocukların yalnızca sembolik olarak değil, gerçek yaşam koşullarıyla ele alındığını da gösterir. Böylece çocuk ve çocukluk, şiirin estetik bir sembolünden çok, şairin dünyaya bakışının merkezî bir ifadesi hâline gelir.

*“Hep bahar işleri, beyaz dal işleri
Kalbimde sürdüğüm o güneşli tarla
Sonra, gülümseyen dünya yemişleri
Bütün insanlara, bütün çocuklara”*

Kansu'nun çocuk meselesine yaklaşımı, onun evrensel bir insanlık anlayışına sahip olduğunu da ortaya koyar. Kansu'nun şiirindeki çocuk, yalnızca bireyin masumiyetini değil, bütün insanlığın barış, sevgi ve kardeşlik gibi evrensel değerlerini temsil eder. Bu nedenle şiirlerinde çocuklar farklı coğrafyalardaki, farklı etnik kökenlerdeki ve farklı inançlardaki bireylerin ortak paydasını görünür kılar. Bu evrensel bakış, Kansu'nun şiirinin sadece yerel veya ulusal bir metafor olarak kalmayıp tüm insanlığın ortak dili hâline gelmesine yol açar. Kansu denince akla ilk gelen konulardan biri olan çocuklar, tam da bu nedenle bu kadar içten ve duyarlı bir şekilde anlatılır/işlenir.

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirlerinde çocuk ve çocukluk, yalnızca bir tem olarak değil, şiirin ana eksenini belirleyen bir duygu, bireysel bir bilinç ve toplumsal bir sorumluluk alanı olarak dikkat çeker. Çocuk, Kansu'nun şiirinde masumiyetin, umut ve yeniden doğuşun, evrensel insanlığın ve toplumsal sorumluluğun bir sembolüdür. Bu nedenle Kansu'nun şiiri, çocuk temasını işlerken hem estetik hem de etik bir perspektif sunar; bu da onun şiirini sadece edebî bir metin olmaktan çıkarıp insanlık, barış ve adalet üzerine duran bir düşünsel metne dönüştürür.

ANADOLU'NUN ŞİİRLE YAZILAN VİCDANI: CEYHUN ATUF KANSU

Abdullah EZİK

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önemli isimlerinden biri olan Ceyhun Atuf Kansu hem memleketçi izler taşıyan hem de kendi dönemindeki modern akımların etkileriyle yoğrulmuş önemli bir poetik figürü olarak dikkat çeker. Babası eğitimci ve siyasetçi olan Nafi Atuf Bey'in etkisiyle erken yaşta Cumhuriyet'in kültürel ve tarihsel dönüşümüne tanıklık eden Kansu, annesini küçük yaşta kaybetmiş, ardından ailesiyle birlikte Ankara'ya yerleşmiştir. Bu toplumsal ve tarihî atmosfer, onun hem yaşam deneyiminde hem de şiirsel üretiminde derin izler bırakmış, zaman içerisinde farklı uçlarda gelişecek poetik anlayışının da şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinde tamamlayarak çocuk hastalıkları uzmanı olan Kansu, tıp ve şiir arasında bir köprü kurmuş özgün bir kişilik olarak öne çıkar. Hem tıbbi pratiğini sürdürmüş hem de Ankara gibi büyük bir kentte gecekondu bölgelerinde poliklinikler açarak insanlara hizmet etmeye çalışmış, böylelikle aslında sanat ile edebiyat arasında ne tür bağlar örülebileceğine dair ilk ipuçlarını kendi sosyal yaşamında göstermiştir. Onda çok erken yaşlardan itibaren gelişen bu toplumsal sorumluluk anlayışı, daha sonra şiirlerine de yansımış, onun şiirinin ana dinamiklerinden biri hâline gelmiştir.

Kansu'nun edebiyatla ilişkisi lise yıllarında başlamış, Filiz başlıklı okul dergisinde (Gazi Lisesi, 15 Ocak 1938) yayımlanan ilk şiiriyle edebiyat dünyasına ilk adımını atmıştır. Eğitim hayatı boyunca İnkılapçı Gençlik, Ülkü, Yücel, Millet, Varlık, İstanbul gibi dönemin önemli dergilerinde şiirleri yayınlanmış, farklı okur kitleleriyle buluşmuştur. Bu dönem, onun şiir dilini halk söyleyişi ve hece vezni üzerinden geliştirdiği ilk aşama olarak dikkat çeker; halk şiiri geleneğinin ritim ve söyleyişlerinden etkilenmesi, sonraki üretimine temel bir zemin hazırlar.

Kansu'nun şiir anlayışını kavramada önemli bir unsur, onun halk diline ve halk söyleyişine verdiği önceliklidir. Halk şiiri geleneğinden beslenmiş, hece veznini kullanmış ve bu yapıdan hareketle Anadolu gerçekliğini dizelerinde somutlaştırmıştır. Halkın özlemlerini, acılarını, sevinçlerini ve yaşama, yaşama doludizgin tutunma savaşını coşkulu bir anlatımla dile getiren Kansu'nun şiirleri, "memleketçi" bir dünyayı merkezine alır. Anadolu'nun tarih, coğrafya ve insan çeşitliliğini dile getiren bu şiirler, bir entelektüel olarak Kansu'nun üstlendiği miras ve devam ettirmek istediği anlayışla yoğun bir bağ kurar/geliştirir.

Bir Cumhuriyet entelektüeli ve mesleğini Anadolu'nun farklı bölgelerinde icra etmiş bir doktor olarak Kansu, yaşam deneyimini şiirine doğrudan taşımış; Anadolu'yu ve Anadolu insanını içten, sahici ve duyarlı bir bakışla ele almıştır. Onun şiirlerinde halkın gündelik hayatı, yoksulluğu, direnci ve yaşama tutunma çabası temel izlekler arasında yer alır. Bu yönüyle o, çağdaşı Cahit Külebi gibi "halk", "doğa" ve "insan" kavramlarını şiirinin merkezine yerleştirir; halk şiiri geleneğinden beslenen ve halkçı bir anlayışla şekillenen yeni bir şiirin izini sürer.

1930'lu yılların sonunda ortaya çıkan Garip Hareketi'ne mesafeli duran Kansu, başlangıçta Anadolu merkezli bir milliyetçilik anlayışı çerçevesinde şiirler kaleme almış; 1940'ların ortalarından itibaren toplumcu-gerçekçi şiir anlayışına yaklaşarak 40 kuşağı şairleri arasında anılmaya başlamıştır. Sanat hayatının ilk dönemlerinde geleneksel unsurlardan yararlanan şair, ilerleyen yıllarda daha serbest ve çağdaş bir şiir diline yönelmiştir. Böylece Kansu'nun şiiri hem Anadolu'ya hem de insana dair gözlemlerini toplumcu bir perspektifle dile getiren, zaman içinde biçimsel ve düşünsel dönüşüm geçiren bir edebî çizgi ortaya koyar.

Kansu'nun şiirlerinde doğa sevgisi, çocuklara ve insanlara duyduğu merhamet, yurt sevgisi gibi temalar sıkça işlenir. "Eski Orman", "Dünyanın Bütün Çiçekleri", "Yağmur Havası", "Kayanın Yüreği" gibi şiirler bu anlamda hem devrinin çok ilerisinde hem de onun şiir anlayışının tam merkezindedir. Bu, onun sosyal yaşamında da sıkça gözettiği ve kendisini halka yakın bir yerde konumlandığı duyarlılığa teşne bir yakınlıktır: insanı merkeze alan bir dünya görüşüdür. Kansu'nun şiirlerinin doğallığı, okurda sadece imgelerle değil, yaşamın somut gerçeklikleriyle bağlantı kurma isteği de uyandırır. Onun için doğa, yalnızca bir arka plan değil; şiirin yaşayan, nefes alan bir parçasıdır.

Kansu, şiir sanatının toplumsal bir işlevi olması gerektiğini savunan, bu yönüyle de döneminin belirli bir misyon üstlenen şairlerinden biridir. Ona göre şiir, bireyin kişisel birikimini topluma taşıyan bir sanat dalı olmalı ve bireyler arasındaki duygu ile duyarlık iletişimini sağlamalıdır. Şiir, bu ortak duyarlılık üzerinden bir toplum ve tarih kesitini anlatmalı, çağın ruhuna ışık tutmalıdır. Böylece şiir, yalnızca bireysel bir ifade değil, aynı zamanda çok daha geniş topluluklar tarafından paylaşılan bir insanlık olgusuna dönüşmelidir.

Ceyhun Atuf Kansu'nun edebî üretiminde Anadolu'nun kendine özgü ruhu ve halk kültürü ile bütünleşen bir dünya görüşü belirleyicidir. Bu durum, dönemde ortaya çıkan şiir akımlarından farklı olarak onu daha geniş bir "toplumcu gerçekçi" ve "halkçı" bakışla iç içe geçirir. Anadolu'nun değerleri, tarihsel ve kültürel dokusu, Kansu'nun şiirlerinde belirli bir yurt bilinci ve gönül bağının ifadesi olarak yer alır.

Kansu, şiirsel yolculuğuna halk şiiri ve hece vez-

Nafi Atuf Kansu'nun Etlik'teki bağından... Ayaktaki çocuk Ceyhun Atuf Kansu, oturanlar soldan sağa: Arman Atuf Kansu, Engin Tonguç.

niyle başlasa da zamanla serbest şiir biçimine yönelen şairlerden biridir. Özellikle Orhan Veli Kanık ve onun çevresiyle ilişkilendiği dönemlerde serbest ölçünün imkânlarından yararlanmış, böylece daha esnek, anlatsal ve çağın duyarlılıklarına uygun bir dili benimsemiştir. Bu, onun söyleyişinin hem geleneksel hem modern arasında bir köprü kurmasını sağlamıştır. Sözelimi "Eski Orman" gibi şiirleri bu anlamda özel metinler olarak belirir:

"Binlerce yerin var senin öpülesi

Binlerce adım gezilesi gözlerin

Şifalı otlarından Hippokrates'in

Bir eski mağaradan çıktım yoluna

İncir kokuyor ortalık ay bahçesi

Bileklerin bekler binlerce yıl tutulması

Akça kavak ormanı mıdır desem

Binlerce yıldır dinlenmeyen başımı

Uğultularla çağırır akça göğsün, yatılması"

Şiirlerinde halk kahramanlarına, mistik ve folklorik değerlere de yoğun bir biçimde yer veren Kansu, Anadolu'da yaşayan çeşitli figürlere, destanlara ve halk inançlarına göndermeler yaparak yaşamdaki farklı rol modellerini tasvir eder. Bu, onun şiirsel anlatısına hem tarihsel hem de kültürel bir derinlik kazandırır. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan gibi ozan figürlerinin yanı sıra Anadolu'nun erenleri de onun şiirsel hayal gücünde kendisine karşılık bulmuştur. Bu kahramanlar aracılığıyla Kansu; özgürlük, eşitlik ve insan hakları gibi kavramları şiirsel düzlemde yüceltmıştır.

Çağının sıradan insanının güncel yaşam koşullarını, yoksulluğunu, direnişini ve umutlarını da şiirinde temel bir mesele olarak tartışmaya açan Kansu, yaşadığı, bir parçası olduğu dönemi metinlerine taşımaktan geri durmaz. Anadolu'nun kırsal kesimlerinden kentlere uzanan geniş bir coğrafya -esasında bütün bir Türkiye-, onun dizelerinde ortak insan hikâyelerini birleştirir. Bu, onun şiirsel bakışının hem yerel hem evrensel olmasını sağlar. Bunu kimi zaman tekil bir anlayışla, kimi zamansa bütün bir şiir anlayışına yayılan çoğul bir bakışla yapan şair, böylelikle yaşadığı dönemin bir tanığı olarak gördüğü insanlık manzaralarını kayıt altına alır.

Ceyhun Atuf Kansu, Cumhuriyet'in ideallerini ve tarihsel deneyimlerini/devrimlerini şiirsel bir dille yeniden üretme çabası üstlenen şairlerden biri olarak da Türk şiir tarihinde özel bir yere konumlanır. Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık mücadelesi ve Atatürk önderliğindeki ulusal direniş gibi tarihsel olaylar onun metinlerinde epik bir nitelik kazanır. Özellikle *Sakarya Meydan Savaşı*, *Bağımsızlık Güllü*, *Kuvayı Milliye Defteri* gibi şiir kitaplarında bu durum daha açık bir şekilde fark edilir. Savaş anlatısı bütün bu kitaplarda destanlaştırıcı bir dille işlendiği için şiirin hem millî hafızayı hem de bireysel deneyimi birleştirdiği görülür. Öte taraftan bu tavır, onu aynı zamanda toplumun yaşadığı tarihsel kırılmalara karşı da sorumluluk üstlenen bir enteletele dönüştürür. İmparatorluktan cumhuriyete uzanan çizgide Kansu, bütün bu süreci şiirine konu edinir, bağımsızlığa ve devrimlere uzanan yolu edebiyat/sanat aracılığıyla kayıt altına alır.

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiiri, tarihsel perspektif ile bireysel duyarlılığın bir sentezini oluşturur. Onun bakış açısı cumhuriyetin kuruluş değerlerini, Anadolu'nun kültürel birikimini ve halkın yaşam koşullarını şairane bir dille bir araya getirir. Bu sayede şiir

sadece edebî bir eser olmaktan çıkar; bir toplumsal bellek metni hâline gelir.

Benzer bir sürecin takipçisi olarak Kansu'nun şiiri, sadece bireysel duyguları ifade eden bir estetik metin değil, aynı zamanda tarihle, halkla ve toplumsal duyarlılıkla ilişkili bir anlatıdır. O, şiirin bireyi toplumla bütünleştiren bir araç olması gerektiğini savunmuş ve bunu şiirden beklenen toplumsal duyarlılığı artırıcı bir rol olarak görmüştür. Böylece şiir, bireyin tarihteki yerini ve toplum içindeki konumunu açığa çıkaran bir anlatı hâline gelmiştir. Şiirlerine paralel bir şekilde kaleme aldığı *Cumhuriyet Ağacı*, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, *Atatürk Devriminin Temeli Ya Bağımsızlık Ya Ölüm* gibi deneme kitapları ona dair fikir vermesi bakımından dikkat çekici metinlerdir.

Kansu'nun şiir anlayışındaki bir diğer önemli özellik de insan sevgisi ve merhamet duygusunun hemen her zaman kendisini hissettirmesidir. Onun şiirlerinde çocuklar, doğa, emekçiler, köy öğretmenleri gibi figürler sıkça görünür olur. Bu tem, onun insan merkezli dünya görüşünün şiirsel yansıması olarak kabul edilebilir ve şiirlerinde hem bireysel hem toplumsal bir duygu bütünlüğü sağlar.

Kansu'nun edebiyat alanındaki çalışmaları sadece şiirle sınırlı değildir. Radyo konuşmaları, denemeler, düz yazı metinleri ve toplumcu yazılarıyla da Türkiye'nin kültürel ve edebî yaşamına katkıda bulunmuş özel bir isimdir o. Atatürkçülük, Cumhuriyet'in değerleri ve eğitim gibi konularda yaptığı konuşmalar, şiir anlayışının toplumsal sorumluluk duygusuyla iç içe geçtiğinin bir diğer göstergesi olarak görülebilir.

Kansu'nun yaşamı ve şiir anlayışı, bir halk şairinden ulusal edebiyat sahasına yerleşmiş bir toplumcu sesçiye dönüşümün ayrıksı bir örneğini teşkil eder. Onun şiiri halkın iç dünyasını, tarihsel gerçeklikleri ve bireyin toplumsal yerini aynı düzlemde ifade edebilmiştir. Dolayısıyla Kansu, şiiri yalnızca bireysel ifadeye indirgememiş; şiiri toplumun ortak hafızasını inşa eden bir anlatı aracı hâline getirmiştir. Onun eserleri, şiirin toplumsal görevini ve insan sevgisini dile getirdiği için sadece bir edebiyat olayı değil, modern Türkiye'nin tarihsel ve kültürel süreçlerine dair anlamlı bir tanıklıktır.

KASIM ZİYARETİ

Niels HAV

Türkçesi: Mustafa Burak SEZER

Ölmeye başlamıştı!
Babamı hastanede ziyaret ettim,
temiz ve meymenetsiz, beyaz bir yatakta uzanmıştı.

Ama istemedi
orada yatmayı, tekrar ayağa kalkmayı,
oradan gitmeyi istedi.

6. kattaydı, manzaralı;
dışarıda yangının neden olduğu bir fırtına.

Ağaçlar düşmüş,
yol çizgileri mafsallarına çarpıyor
Arabalar zikzak çiziyor aşağıda,
sanki herkes zilzurna sarhoştu.
Ama burada sessizdi her şey,
ölüm sakinliğinde.

Babamın dudakları,
ellerinin sesi kuştüyü yorgana karşı.
Birbirimize dokunduk.

Neredeyse tüm kelimelerini kullandı,
geriye anlamlı kalanlarını: dışarıya,
eve, çalışmaya.

Bağırsakları kanserden harap olmuştu;
Doktorlar onu açıp tekrar kapadılar. Dayanılmaz azap.
Ama bunu söylemedi.
Hemşireleri, doktorları
ve kendini kandırmaya çalıştı.

Zili çaldı ve geldiler.
- Kalkmam lazım!

Yatağın ucunda oturmuş
beyaz bacakları ve şişmiş eli
sarkarken.

İki hemşire kollarını omuzlarına dayayıp
ayağa kalkmasına yardım etti.
Dizleri yükün altında titredi.

Acı, babamın kemikleri arasından
bir ceset gibi çığlık attı,
ağzının etrafı beyazlaştı. Ayağa kalmak istedi.
Dikilmek!

Daha sonra, yatakta, acıyla nefes aldı.
Geceyarısı trenine yetişmem lazımdı-
gezinmem, sigara içmem.

Şimdi birbirimize
her şeyi söyleyebilirdik, ama tüm kelimeler
topaldı. Hoşça kal! Dedi.

Gözleri
daha fazlasını söyledi.

Her şey çöktü. Tren istasyonuna yürüdüm
fırtınanın öfkeyle kükrediği
boş caddelerin içinden,
evleri kopardı, ağaçları, elbiselerimi.
Enkaz asfalta kaydı,
Sanki dünya ortadan ikiye ayrılıyordu,
ya da kendisini yırtarak şimdi gevşiyordu.

İZ

Osman ÖZENBAŞ

yapraklar

naz

birikmiyor mevsimlere

gece olmasa

utanırdı

yorgun

dağların ardından

ay yükseliyor

kavakların ucu ışıltılı

unut otların gölgesi düşen yolları

unut

anı değildi

karanlıkta parlayan bıçağın acısı

ellerin takılıyor tene

derisi parlak bir yara izinde durdun

sakladın kabuk altını önce

bir meyve soy

kıy ama kabuklarını atmaya

gözlerinle okşa o geçmişi

bir anıyı hatırlamadan

ve incitme eski düşünüyü

ve bırak

gözlerin gezinsin soluk bir fotoğrafta

gün ışığı serin sabahlardan kalma

yüzlerde gölgeler oynaşüyor

bebeler kucakta

omuzlarında iğde çekirdeğinden nazarlık

ikisi kundaklı

kızların saçları örgülü

büyük olan tokalı

çift örgülü kıvrırcık

imreniyor küçüğün tek örgüsüne

oğlanlarıncı üç numara

yara izleri parlıyor

yüzler güneş yanığı

geçmiş

plak izlerinde anı

bir şarkıda deden

baban ceviz sucuğu neşendi

kimdi

ve kimindi omuzundaki el

şimdi nerede

Bayram'dan olma

Gülizar'dan doğma

oğul Cahit

oyalanıp yaşadılar

ne amca dayı

ne hala teyze

anıları kendinde gitti

sırasız gittiler

anmasa

kimse bilmese de

yine gelir gece

yetimdir

kördür bellek

hatırlatır

sesini duyurur deniz

balıkçı ağlarında

dağlar ovasında duyurur bozkırları

duyurur duyurmasına da

önce taşralı bir hüznün gelir
yeri boşalır gülümsemelerin
dudak kenarında
bir uzak daha eklenir gözlere
ağlamalar birikir
gelir
geçer
küçük avluların gölgesi
odaların sesi eksilir
gün kalır sahipsiz

ayın altında
dallara
ve suya
kör ışığı değer bıçağın
hangi göze değmez
yok mudur pas izi
hangi tende kesik izi
ışığın nazına takılır
ellerinin dikiş izi

ellerin uzak

ellerin

iz
yorgunu

ellerin

düş
yorgunu

ellerin
sesi duyulmayanın gece çılgılığı
düşü olmayan gecenin küskünü

gözlerin yalnız
ödünc her sabahta

avuttukların vardı
düşsüz gecelerin
uykusuna dalan

azıt anıları
ve

git

gidebilirsen

...

arkana bile bakmadan

dönersen bir gün

bir ses getir gittiğin yerlerden avuçla-
rından maviler ek

yaz sabahına

ve yel taşısın köpüklü beyazları yüzüne

gözünün ezberinde tut

bulut yontularını

bahara bulaşsın

yakın dur

dalından yeşil kopmuş yaprağa

ve

değmesin bakışın

akıp giden sulara

anısı kalır tuz tadının
gevrer dokundukların
dökülür

ve savrulur sonra
rüzgârlara çizgi çek
sınırında kalsın tenin

kim gelip geçtiyse günlerden

bırak

takvim aralarında kalsın

unut

ellerinde sakladığın izleri

gel

ve geç gecelerden

gece düş yorgunu

gece

sustuğun yer

unut

ellerinde sakladığın izleri

osöz-yeni yerlerden

GÖLGEMİN KEMİĞİ

Duygu TAYLAN

bir pencere gördüm,
uzakları gerçekte
hünerli değildi bakışları

az buçuk uğurladım,
sanki insana mı mahsustu
önümde görünen yollar

rastlantısal kıvılcımlar çakıyor
şuracıkta, karalamaların koynunda

var olmadığını söylemeyin
kolay değildi
derinlikli maviye dalmak

yüreği katıydı
bir konuşmasında
cüce kalan ruhu

zaman geçti
anlamaların arkasından
niçin hâlâ bekliyorum

gizemli içten bir dua
yeraltı suyu gibi akan
bizi eşitleyen
yalnız bir yatakta

ölümü ilk yokuşta kurcalayan
sormayın,
gölgemin kemiği var

AYNALAR

Almula TÜREDİ

Ona dair ilk anım beş yaşına kadar gidiyor. Aynaya ayna tutarsan ve kendine doğru denk getirip içine girersen öteki âlemlere gidebilirsin, demişti; çekik gözleri kırışık yüzünün ortasında mücevher gibi pırıl pırıl parlarken. Diğerlerinin duymasından çekinircesine kulağıma eğilip bana söylemişti bunu. Dehşetle baktığımı görünce göz kırpmıştı. Şaka mıydı, değil miydi emin olamamıştım. Uzun bir süre aynalara bakmaya korktum. Gözümün yansımaları başka bir ayna işlevi görür de yanlılıkla başka âlemlere giderim diye... Anneme de söyleyemedim. Değişik Hala'yı şikâyet etmek istemezdim sonuçta. Değişik Hala çocukların dostuydu. Büyüklerin anlamadığı şeyleri anlar, bizim yaptığımız oyunlara katılmak için annemin her seferinde attığı tuhaf bakışlara aldırmadan büyüklerle yaptığı sohbetleri yarıda keserdi. Ona "Değişik Hala" denmesinin sebebi annemdi aslında. "Aynur Abla biraz değişik tabii," demişti arkasından konuşurlarken. Benim için "Değişik Hala" oldu o günden sonra. Değişik... Böyle söyleyince kötü bir şeymiş gibi. Hâlbuki o değişikliğini ne çok severdim ben.

Babam benim için "Bu çocuk ya azılı bir suçlu olacak ya da çok büyük bir devlet adamı," derdi. Bu cümleyi genelde kızdığında söylerdi. O zaman uçları kızarmış kepçe kulaklarımla, başıma geleceklere razı, başımı önüme eğerek, gelecek bir tokadı beklerdim. Babam eğer böyle bir lafı Değişik Hala'nın yanında ederse, beni derhâl kanatlarının altına alırcasına korurdu o. "Saçma sapan şeyler söylemeyin çocuğun yanında. Aklında yer edecek," der ve gözünden alevler çıkarır gibi bakardı babama. Onun bedduasından mı korkardı babam, bilmiyorum; hemen lafı değiştirmeye çalışırdı.

Anneme karşı ise hiç yumuşamazdı babam. Ona karşı hep tahammülsüz gibiydi; sürekli azarlardı annemi. Çok daha sinirlenirse elini de kaldırırdı. Küfür kıyamet eşliğinde, kutsal gördüğüm annemin yüzünde patlayan tokatlar benim şakağımı sızlatırdı hep. Beni en çok kahredense, gördüğü bunca kötü muameleye rağmen annemin yine de "Baban o senin," demesiydi. Anneme karşı duyduğum sevginin nefretle karışması o yıllara gidiyor belki de. Evden kaçıp gitme isteğim vardı. Sonra varlığımın annemi koruyacağı hissi içime kurt gibi düşer, gidemezdim. Değişik Hala'ya anlatmak istiyordum bunu. Belki o bir çözüm bulur diye. Bir türlü ne yapacağımı kestiremiyordum. Gece rüyalarımda kendi babamı dövüyor, annemi kucaklayıp bu evden kaçıyordum. Huzursuz uyuduğum gecelerde ise annem bana ihanet ediyor, "Bırak beni," diye omuzlarımdan ittirip babama doğru geri koşuyordu. Ter içinde uyanıyordum o zaman. Annemin ihanetine, rüyada bile olsa, katlanamıyordum.

“Hala,” dedim bir gün, “babam neden bu kadar zalim?” Sorduğum soruya hiç şaşırmadı Değişik Hala. Sadece biraz durdu; kelimelerini özenle seçerdi hep. Sanki o yıllarda bile çocuk psikolojisinden anlar gibiydi. “Bazen bazı insanlar anlaşılmaz şekilde öfkeli oluyor,” dedi. “Sorsan nedenini, belki onlar bile bilemez. Hayata karşı öfkeli oluyorlar aslında; ama nedenini tam çıkaramadıklarından olsa gerek bu öfke...” dedi, alt dudağını büküp düşüncelerini alınının kırışıklıklarından toplarken. “Ben ne yapayım, Hala?” diye sordum çaresizlikle. “Sen ne yapabilirsin yavrum?” dedi. “İyi bir çocuk olmaya çalış olabildiğin kadar, derslerine çalış; çalışkanlığınla babanı utandır.” Değişik Hala değişik bir akıl vermemişti bana. Herkes söylerdi bunları. Ben ondan “Kaç o evden,” demesini mi bekliyordum acaba? “Kaç, bırak, gel benimle yaşa, anneni de kurtarırız...” Bunu demesini beklediğimden olsa gerek, kendimce ona darıldım.

Aynalara takıldım o dönemde. Evdeki el aynasını alıp boy aynasının karşısına geçiyor ve beni alıp da başka âlemlere götürmesini bekliyordum. Aynanın ayna içinde açtığı sonsuz pencerelerden geçip en baştakine vardığımı hayal ediyordum. Bazen anneme üzüldüğüm için onu da yanımda götürdüğümü düşünüyordum. Babamın aynası olmadığı için o gelemiyordu. Arkamızdan ettiği küfürler, biz aynaların içinden geçtikçe uzakta kalıyor ve en sonunda duyulmaz oluyordu. Çocukluğumun mutsuzluklarını aynalarda yitirmeye çalışıyordum.

Aslında küçükken yaşadığın mutluluklar hep daha abartılı, üzüntüler ise çok daha yaralayıcıdır. Şimdilerde terapistte giden insanların dertlerini çözerken çocukluğa gidilmesinin sebebi de bundan.

Değişik Hala, soğuk bir kış sabahında aramızdan ayrıldı. Gidişinden doğan boşluğun bu denli büyük olacağını tahmin edemezdim. Herkes üzüldü; annem biraz ağladı da, ama benim hıçkırıklarla kendimden geçercesine ağlamama bir anlam veremediler. Başlarda sempatiyle bakarlarken, Değişik Hala gittikten sonra içime kapanmamı kabul edemediler. Annem giderek kendime drama aradığımı söyleyip dururken, babam yeniden azarlamalara başlıyordu. Beni anlamıyorlardı; şu hayatta bana inanan tek kişi gitmişti. Sanki dünyanın dilini çözen anahtarım kaybolmuştu. O gittikten sonra hiçbir şeye anlam veremiyordum. Sonunda da şöyle düşünmeye başladım: Yapıyoruz ama faydası ne? Nasılsa ölmeyecek miyiz? Daha çocuk sayılacak bir yaşta hayatın anlamsızlığının farkına varmam büyük talihsizlikti. Benim bu yaşlarda heyecanlı ve hevesli olmam, olacak güzel şeyleri umutla beklemem gerekirdi. Hayal kırıklığı nasılsa ileride herkesi bulduğu gibi beni de bulacaktı ama şimdiden bu duygu ve düşüncelere kapılmam olacak iş değildi. Çocukluk depresyonu diye bir şey var mıydı? Daha küçükken yaz tatillerinde herkes neşe içinde sokaklarda dolaşp, sahilde dondurma yiyip aptalca şakalara dakikalarca gülüp kir pas içinde oyunlar oynarken ben kadife koltuğun, perdeden seken güneş ışıklarıyla iyice kızışmış kolçağına başımı koyar, kolumla gözlerimi örtüp mutsuzluğumu ve anlaşılmazlığımı düşünürdüm. “Canım sıkılıyor,” deyince anneme, “Sıkı can iyidir, kolay çıkmaz,” derdi. Ama bu sefer içine düştüğüm boşluk can sıkıntısını fersah fersah aşırıyordu. Yokluk... Bir daha başıma asla iyi bir şey gelmeyeceğine ya da bir daha asla kimse tarafından anlaşılamayacağıma dair o korkunç his.

Okulu sevmiyordum, yaşlılarımla anlaşamıyordum, derslerime kafamı veremiyordum; annemle babamın ilişkisi her gün soluduğum zehir gibi beni içten içe öldürüyordu. Tek istediğim şey çekip gitmekti. Henüz küçük bir çocukken insan nereye gidebilirdi? Giderek kendi içi-

me gömülmüştüm. Bir zaman sonra annemle babam sessizliğimi fark etti. Yemek masasında birbirlerine kaş göz işareti yapıp benimle ufaktan konuşmaya çalışıyorlar, kendi aralarındaki bitmek bilmez çekişme geçici bir ateşkesle durdurulmuş gibi sakin davranıyorlardı. Tepkisizliğimden korkan babam daha az öfkeli olmuştu. Fiziksel olarak değil ama ruhen sağlığını kaybedebilecek olmam onu dehşete düşürmüştü. Akli sakat bir çocuğa sahip olmayı kim isterdi?

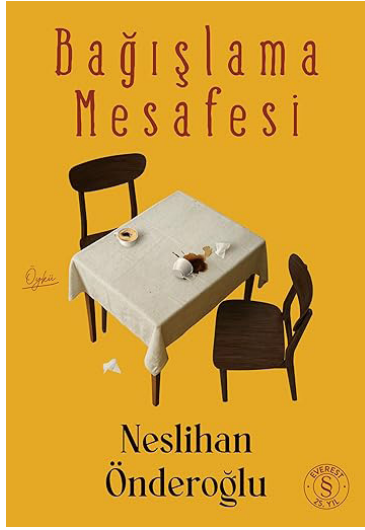
O hafta sonu babam hiç beklemediğim bir teklifte bulundu: “Hep beraber lunaparka gidelim mi?” diye sordu anneme kahvaltı masasında. Annem sanki hep bu soruyu beklercesine aşırı bir heyecanla kabul etti. O anda gelişmiş, doğal bir sohbet ortamı yaratmaya çalışmışlardı. Son üç dört aydır o denli olgunlaşmışım ki aralarında çevirdikleri oyunun farkına varmışım bile. Yine de oyuna katılmaya karar verdim. Annem neşeyle “Gidelim, değil mi?” diye bana döndüğünde ben de sevinmiş gibi yaptım. Hâlbuki artık lunapark için çok büyüdüğümü hissediyordum.

Çarpışan arabalar, dönen dolaplar, atlıkarınca, dönen balerin, salıncak... Hiçbiri beni şaşırtmıyor, korkutmuyor, neşelendirmiyordu. Yalandan gülümsemelerim yüzüme kondurduğum bir maskeydi. Beni kimsenin anlamadığı, dinlemediği bir dünyada neşelenmek mümkün müydü? Önden koşturan bir iki çocuğun peşinden “Güldüren Aynalar” a girmişim; hangi kapıyı açtım, hangi perdeyi araladım, hiç farkında bile değildim. Bacaklarımı upuzun gösteren aynalar, göbeğimi şişkinleştiren, suratımı küçülten, ayaklarımı büyüten aynalar... Hepsi yan yana, bazısı karşılıklı... Ve hepsinin ortasında, bin bir türlü hâlimle ben. Hangi ayna hangi kapıyı açıyor? Hangi yansıma gerçek? Güldürmüyor aynalar beni; ölümüne korkuyorum her hâlimden. Kaçmak isterken başka bir aynanın içine düşüyorum. Alnımda boncuk boncuk terler birikiyor, kulaklarımın içinde onlarca deniz kabuğu var gibi uzaklardan uğulduyor, kafatasımın içinde korkunç bir basınç var.

Kaçmaya çalıştığım aynalardan birinde, mücevher gibi parlak gözleriyle Değişik Hala bana bakıyor, ellerini uzatmış. Ona doğru gitmek istiyorum; kurtuluşum sanki onda. Yüzündeki gülümseme silinmiyor ama ellerini birden iki yanına bırakıyor. “Benim yanımda ne işin var güzel oğlum?” diyor. “Dünyada yapacak çok işin var senin.” Bense çaresizce aynayla konuşuyorum: “Burada ne yapayım ben? Al beni yanına.” Yine başını iki yana sallıyor, hayır dercesine. “Önce babana göstermen gereken şeyler var; göster bakalım ona azılı bir suçlu mu yoksa büyük bir devlet adamı mı olacaksın?” “İstemiyorum!” diye bağıriyorum. Beni duymuyor. Aynı kalıp gibi gülüşünü bozmadan bana bakmaya devam ediyor. Alnımdaki ter, gözyaşlarıma karışıyor. Bütün aynaları kırmak, bütün lunaparkı yakmak istiyorum. Annemle babamı geride bırakıp koşarak uzaklaşmak istiyorum her şeyden. Bunu söylemiyorum ama Değişik Hala, aynadaki görüntüsünde bana her şeyi anladığını hissettiriyor.

“Senin hayatın bu ve her aynadaki aksinden kıymetli; sonunda olacağın şey de içinin aynası. Neysen o olacaksın,” diyor. Kalbimin aynasının sırları dökülüp kararıyor. Azılı bir suçlu olmaya karar veriyorum o anda. Değişik Hala bunu en başından beri biliyor sanki. Gülümsemeye devam ediyor: “Neysen o olacaksın,” diyor.

KİTAPLAR ARASINDA

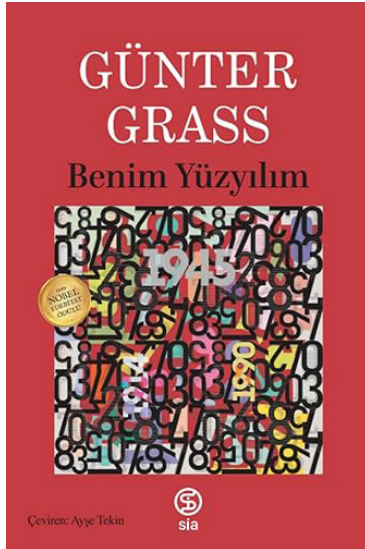
Neslihan Önderoğlu
Bağışlama Mesafesi
Everest Yayınları

“Ama her ilişkide bir bağışlama mesafesi var; biz seninle o mesafeyi çoktan geçtik.”

Bağışlama Mesafesi, ödüllü yazar Neslihan Önderoğlu'nun sahici, çarpıcı ve içgörüle bezeli

diliyle kurduğu yeni öykülerin bir toplamı.

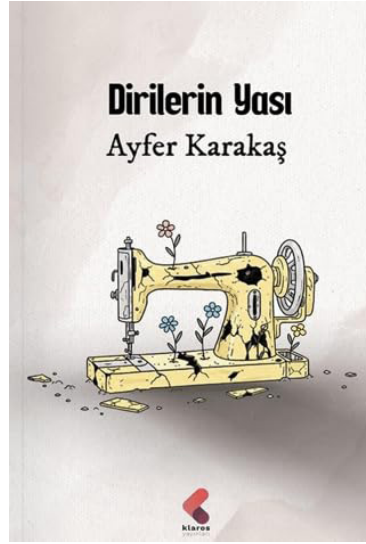
Önderoğlu, tempolu anlatımı, capcanlı karakterleri, çok katmanlı kurgu yapısı ve duru bakışıyla okurunu kimi zaman bir kaptan üniformasında kimi zaman kayıp bir anahtarında veya donmuş gölde saklı sırlara götürüyor. Biraz buruk, biraz da muğlak duyguları damıtan Önderoğlu'nun kıvrak ve güçlü kaleminden on bir öykü, on bir yolculuk.

Günter Grass
Benim Yüzyılım
Sia Kitap

Günter Grass da Benim Yüzyılım'da 1900'den 1999'a kadar her yılı bir askerinin, bir annenin, bir işçinin, bir çocuğun, bir politikacının sesiyle olsa da çağının bir aydını duyarlılığıyla bakıp yeniden canlandırıyor. Birinci Dünya Savaşı ve

İkinci Dünya Savaşı yıllarına, Nazi Almanyası'ndan savaş sonrası yoksulluğuna, öğrenci hareketlerinden Berlin Duvarı'nın yıkılışına kadar her an, bu çok sesli anlatıda tekrar yankılanıyor. Grass, tarihin görünen yüzüne değil, ince çizgilerine bakıyor. Her bölüm kâh buruk bir gülümsemeye, kâh kırık bir sessizlikle dönemin ruhunu Zeitgeist'i çarpıcı örneklerle yansıtıyor.

Ayfer Karakaş
Dirilerin Yası
Klaros Yayınları

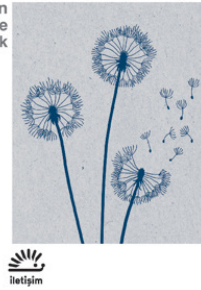
“annem dikiş makinesinde beni dikerdi her bayram allı güllü basmalar olmaktım ya seni bu olmazlığa süren dikiş makinesi kim merakımı mazur gör, böyle kırkyama görmemiştim ah!
yalnızca ölülerin ardından yas tutulmuyor.”

Alain Sauteraud

Alain Sauteraud
Yas Psikolojisi
Sevilen Bir Yakının Ölümüyle Baş Etmek
İletişim Yayınları

Yas Psikolojisi

Sevilen Bir Yakının Ölümüyle Baş Etmek

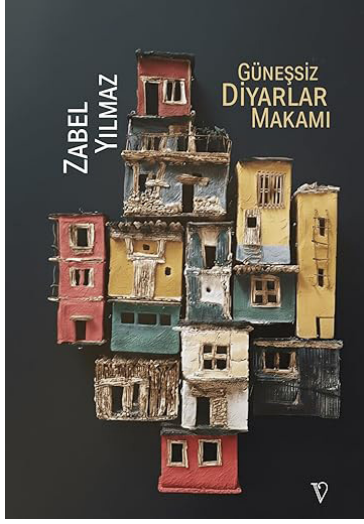

Çeviren: Z. Hazal Louze

Psikiyatrist Alain Sauteraud psikoloji alanındaki güncel çalışmalara ve çok sayıda klinik vakaya dayanarak yas deneyimini masaya yatırıyor. Bu zor olduğu kadar kaçınılmaz da

olan yaşantının kronolojik seyrini ve belirtilerini tanımlarken onu aşarak kendi hayat yoluna devam etmenin ipuçlarını veriyor.

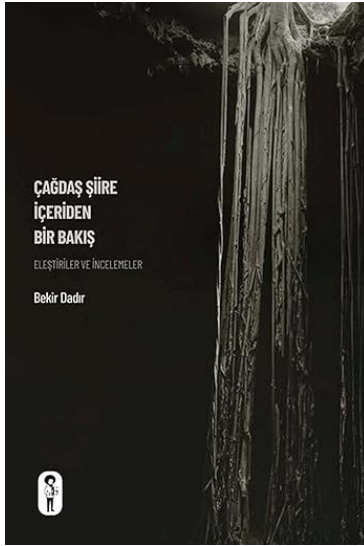
KİTAPLAR ARASINDA

Zabel Yılmaz
Güneşsiz Diyarlar Makamı
Vacilando Kitap

Sadece haritalardaki bir koordinat değil, tarihin göğsüne saplanmış, paslı ve dirençli bir keder kıymığıdır Şatıla. Gökyüzünün birbirine dolanmış kablolarla parçalandığı bu labirentte

güneş, içeri girmek için beton binalardan izin istemek zorundadır. Burada zaman saatlerle değil, bir anahtarın paslanma hızıyla veya bir çocuğun babasından miras aldığı dönüş hayaliyle ölçülür. Zabel Yılmaz, felaketini sık bir aksesuar gibi taşıyanların, kendi içsel Hindistan'ına yol alanların ve sessizliği en gürültülü hâliyle kuşananların sesini duyuruyor. Umudun tedavülden kalkmış eski bir para gibi ellerden kayıp gittiği bu sokaklarda hayat, yanlış tele asılan bir umut kadar ironik ve acımasızdır. Sonunda hepimiz, miadı dolmuş hayallerimizin başında, güneşin yüzünü göstermesini bekliyoruz.

Bekir Dadır
Çağdaş Şiire İçeriden Bir Bakış & Eleştiriler ve İncelemeler
Eksik Harf Yayınları

Çağdaş Şiire İçeriden Bir Bakış: Eleştiriler ve İncelemeler; günümüz şiirini izlek, imge ve dil üzerinden ele alan kapsamlı bir çalışma.

Gelenekle kurulan

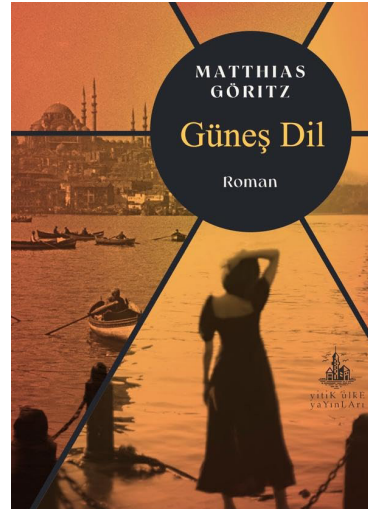
bağdan sürgün ve aidiyet temalarına, anlatımcı şiirin imkânlarından biçim tartışmalarına uzanan bu kitap; şiiri hem estetik hem yapısal düzlemde değerlendiren eleştirel bir perspektif sunuyor. Şiiri ciddiye alan okurlar için, Bekir Dadır tarafından yazıldı. Çağdaş Şiire İçeriden Bir Bakış, günümüz şiirine ayna tutuyor.

Özlem Keskin
Kuyruğundan Bağlı Zamanlar
Vapur Yayınları

Ezbere biliyorum artık; karanlık ışık-tan patlar, nasıl her karanlığın arkası ışıkta aynen öyle. Sabahı olmayan gece var mı? Daha önce hiç tümü yanmadı ışıkların. Sırasıyla yakıp söndürdü kadın gerekli olanı,

faturayı aklından çıkarmadı. Son bir ışık kaldığında gelip çöpleri çöp kutusuna attı. Yiyecek atıklarını bir yoğurt kabının içinde çöpün kıyasına bıraktı. Hırkasına sarınıp hızlı adımlarla koştu son ışığı söndürüp uyumaya.

Matthias Göritz
Güneş Dil
Yitik Ülke Yayınları

Matthias Göritz, uluslararası alanda tanınan bir Alman romancı, şair ve çevirmen. Hamburg Edebiyat Ödülü, Mara Cassens Ödülü, Robert Gernhardt Ödülü, William Gass Ödülü ve Uluslararası

Pretnar Ödülü'ne layık görülen Matthias Göritz'in büyük ses getiren yeni romanı "Güneş Dil", Yasemin Yelbay Yılmaz'ın çevirisiyle Türkçede. Genç Amerikalı Lee, sevgilisini ve ilişkisini ardında bırakarak kendini ve büyükannesinin geçmişini keşfetmek için İstanbul'a doğru yola çıkar. 1930'larda Nazi zulmünden kaçarak bu kente sığınan Alman Yahudisi Helene Bischoff'un, yani büyükannesinin hayatını araştırmak amacıyla başladığı bu yolculuk hem sırlara hem de gerçeklere gebedir.

İSTEK - ÖNERİ - ŞİKAYET
NASIL YARDIMCI OLABİLİRİM?

KOMŞU İLETİŞİM MERKEZİ

"Çözüm Burada"

444 4 578

BAŞKA
BİR ARZUNUZ
VAR MI?

kartalbl

GÖKHAN YÜKSEL
KARTAL BELEDİYE BAŞKANI

Büyük ailem
KARTAL